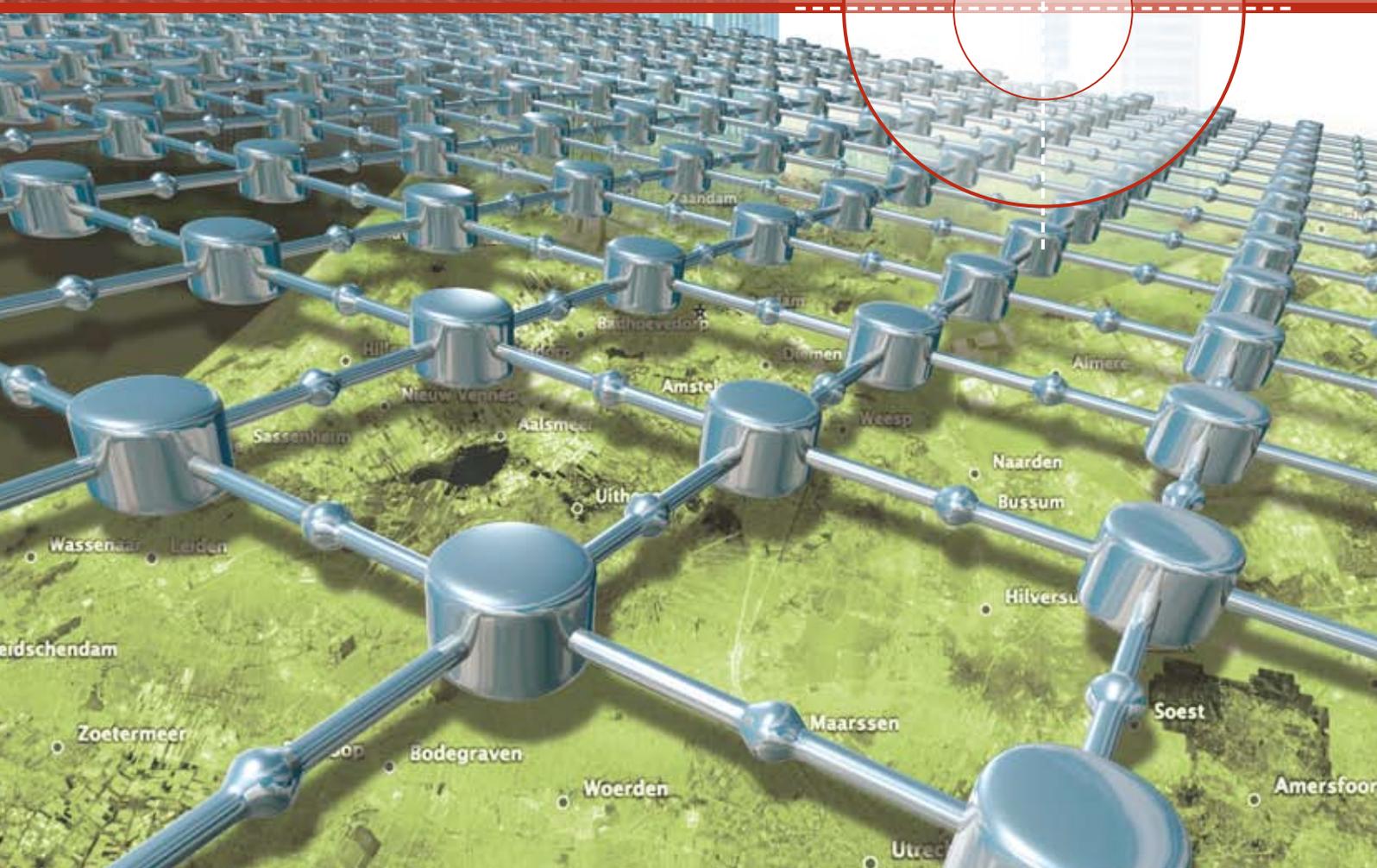

**ICT & Creatieve
Industrie in de
noordvleugel**

**Bedrijvigheid,
innovatiekansen
en perspectieven**

Cross Media Monitor 2008

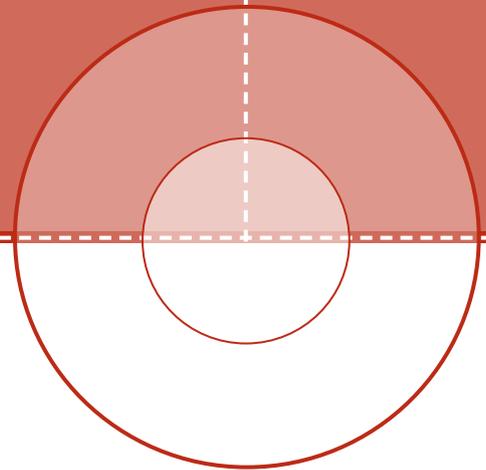
**Stichting iMMovator Cross Media Network, Hilversum
TNO Innovatie en Ruimte, Delft
Rabobank**

**ICT & Creatieve
Industrie in de
noordvleugel**

Cross Media Monitor 2008

**Bedrijvigheid,
innovatiekansen
en perspectieven**

**Stichting iMMovator Cross Media Network, Hilversum
TNO Innovatie en Ruimte, Delft
Rabobank**

Colofon

Titel

Cross Media Monitor 2008
ICT en Creatieve Industrie in de Noordvleugel
Bedrijvigheid, innovatiekansen en perspectieven

Mei 2008

© Stichting iMMovator Cross Media Network, mei 2008

Vereenvoudiging en/of openbaarmaking van deze publicatie is niet toegestaan, behalve indien hiervoor schriftelijk toestemming is gekregen van Stichting iMMovator Cross Media Network. Citeren uit de Cross Media Monitor 2008 is alleen toegestaan met bronvermelding.

Auteurs

Monique Roso M.Sc., TNO Innovatie en Ruimte
Olaf Koops, TNO Innovatie en Ruimte
Drs Judith van Brussel, TNO Innovatie en Ruimte

Drs Joost van der Hammen, Rabobank Nederland
Prof. dr Paul Rutten, Universiteit Leiden
Drs Jouko Huismans, Stichting iMMovator

Ontwikkeling

De Cross Media Monitor 2008 is een initiatief van Stichting iMMovator Cross Media Network en bouwt voort op het werk dat is verricht voor de Cross Media Monitor 2006. Deze werd ontwikkeld in co-productie met het lectoraat Media- en Entertainmentmanagement van de Hogeschool INHOLLAND. TNO Innovatie en Ruimte leverde de kwantitatieve analyse voor de Cross Media Monitor 2006. De editie 2008 is geproduceerd door TNO Innovatie en Ruimte. Aan deze nieuwe editie heeft ook Rabobank Nederland een bijdrage geleverd met een analyse van de financiële resultaten van creatieve bedrijven.

Financiering

Dit product is mogelijk gemaakt door financiële ondersteuning van Rabobank Hilversum-Vecht en Plassen, Rabobank Nederland, het Gewest Gooi en Vechtstreek, Kamer van Koophandel Gooi-, Eem en Flevoland en Kamer van Koophandel Amsterdam en de provincie Noord-Holland.

GEWEST GOOI EN VECHTSTREEK

Productie

Ontwerp: Excelsior, Haarlem
Print: AllinPrint, Haarlem
Oplage: 400

Distributie

Stichting iMMovator

U kunt de digitale versie van deze publicatie ook downloaden op www.immovator.nl
Hard copys zijn te bestellen bij iMMovator op info@immovator.nl of tel 035 – 6777 507

Meer informatie over iMMovator, de Cross Media Monitor en de mogelijkheden voor maatwerkproducten op basis van de Cross Media Monitor is te vinden op www.immovator.nl

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	1
1.1	ICT, creatieve industrie en concurrentiekracht	1
1.2	Aanleiding	1
1.3	Doelstelling	2
1.4	Analyse en uitvoering	3
2.	ICT en creatieve industrie	6
2.1	Informatie- en communicatietechnologie	7
2.2	Creatieve industrie	8
2.3	ICT en creatieve industrie: overlap, aansluiting en uitdaging	11
3.	ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel	14
3.1	Positie Noordvleugel ten opzichte van overige concentratiegebieden	15
3.2	Banen in de ICT en creatieve industrie	21
3.3	Vestigingen en bedrijfsgrootte in ICT en creatieve industrie	28
3.4	Omzet van ICT en creatieve industrie	38
3.5	Rabobank: financiële analyse van de creatieve industrie 2004-2006	41
4.	Grote steden in de Noordvleugel	48
4.1	Amsterdam	49
4.2	Utrecht	55
4.3	Amersfoort	61
5.	Omroep- en crossmediastad Hilversum	68
6.	Groeigemeenten in de Noordvleugel	80
6.1	Haarlemmermeer	81
6.2	Nieuwegein	87
6.3	Almere	92
7.	Oudere middelgrote steden	98
7.1	Haarlem	99
7.2	Zaanstad	105
7.3	Amstelveen	111
	Bijlagen	
Bijlage 1.	Ontwikkeling in de creatieve industrie	118
Bijlage 2.	Ontwikkelingen in de ICT-sector	126
Bijlage 3.	Operationele definities creatieve industrie en ICT	135
Bijlage 4	Gemeenten in de Noordvleugel	138
Bijlage 5	Literatuur	139

Voorwoord

Voor u ligt de tweede Cross Media Monitor, als opvolger van de Cross Media Monitor die in 2006 het licht zag. Wederom een belangrijke stap in het proces om de ICT-sector en de creatieve industrie in de Noordvleugel van de Randstad steeds scherper in beeld te krijgen.

Deze nieuwe monitor biedt enkele extra's ten opzichte van de editie 2006. Ten eerste is letterlijk in beeld gebracht wat de betekenis is van creatieve industrie en ICT in de Noordvleugel ten opzichte van andere landsdelen. Voorts is meer aandacht voor de financieel-economische resultaten van de creatieve industrie en ICT-sector, zowel op macro- als microniveau. Op macroniveau zijn de omzetten berekend van de ICT-sector en de creatieve industrie. Op microniveau zijn via Rabobank Nederland de bedrijfsresultaten berekend voor bedrijven in de creatieve industrie en de wijze waarop de bedrijfsactiviteiten worden gefinancierd. Tenslotte zijn ontwikkelingen zichtbaar gemaakt sinds de vorige monitor zowel voor de Noordvleugel als voor de tien grootste gemeenten in het gebied. Vanzelfsprekend is deze Cross Media Monitor echter ook als zelfstandig document bruikbaar voor inzicht in de ontwikkelingen in ICT en creatieve industrie sinds 1996.

Diverse beleids- en bedrijfsstrategieën zijn erop gericht om crossmediale innovaties en ontwikkelingen in ICT en creatieve industrie te stimuleren of commercieel te benutten. De Cross Media Monitor vormt hiervoor een belangrijke en bruikbare basis vanwege de schat aan gegevens over werkgelegenheid, bedrijfsomvang en ruimtelijke concentratie. In de separate uitgave 'Ontwikkelingen in de Cross Media' worden beleidsimplicaties weergegeven van de ontwikkelingen in de creatieve industrie, ICT en de contentindustrie. Samen bieden beide publicaties relevante inzichten voor het bedrijfsleven, brancheorganisaties, gemeentelijke, provinciale en landelijke overheid en kennis- en onderwijsinstellingen.

We wensen u veel plezier bij het gebruiken en het lezen van de monitor.

Stichting iMMovator Cross Media Network

TNO Innovatie & Ruimte

Rabobank Nederland

Management summary

Positie Noordvleugel: eenderde van creatieve en ICT-banen in Nederland

Een op de drie banen in de ICT en creatieve industrie in Nederland is gevestigd in de Noordvleugel van de Randstad (34,1 procent). Voor de creatieve industrie ligt dit aandeel zelfs nog iets hoger (38,4 procent). De Noordvleugel was in 1996 nog goed voor 31,6 procent van het totaal aantal banen in de ICT en creatieve industrie in Nederland. Het marktaandeel van de Noordvleugel is daarmee tussen 1996 en 2007 toegenomen. Wel heeft de Noordvleugel ten opzichte van 2005 iets aan positie verloren: in dat jaar concentreerde zich nog 39,5 procent van de creatieve banen in de Noordvleugel en 34,5 procent van het totaal aantal banen in de ICT en creatieve industrie. Het aandeel van de Noordvleugel in het aantal banen in de ICT-industrie is sinds 2005 stabiel gebleven op 34 procent.

ICT en creatieve industrie: groot aandeel in Noordvleugel-economie

In de Noordvleugel vervullen de ICT en creatieve industrie een relatief belangrijkere plaats in de regionale werkgelegenheid dan in Nederland als geheel. Waar in Nederland in 2007 ICT en creatieve industrie goed waren voor 7,1 procent van de werkgelegenheid, was dat in de Noordvleugel 10,7 procent. In de tien grootste steden in de Noordvleugel liep dat aandeel in de werkgelegenheid zelfs op naar 11,9 procent, oftewel bijna een op de acht banen.

De Noordvleugel kent een concentratie van creatieve industrie: in banen uitgedrukt maakt de sector een groter deel van de economie uit dan op landelijk niveau. De concentratie ligt in de steden in de Noordvleugel op een nog iets hoger niveau. In de ICT is deze oververtegenwoordiging in de Noordvleugel minder uitgesproken.

ICT en creatieve industrie: banengroei slaat neer in grootste en kleinste bedrijven

In absolute termen groeide het aantal banen in de ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel tussen 1996 en 2007 met ruim 54 duizend. Dit is 42,5 procent van de banengroei in ICT en creatieve industrie in Nederland. De meeste banen kwamen erbij in de bedrijven met meer dan 50 banen (+21 duizend) en in de bedrijven met maximaal 5 banen (+22 duizend). Tussen 2005 en 2007 groeide het aantal banen in ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel met 8.700.

Bedrijven in de ICT en creatieve industrie zijn met gemiddeld 4,9 banen aanmerkelijk kleiner dan het gemiddelde Nederlandse bedrijf. In de Noordvleugel echter zijn de bedrijven groter dan elders.

Omzet: Noordvleugel-steden leveren kwart van nationale omzet

De tien grote Noordvleugelsteden zijn goed voor een kwart van de nationale omzet in de ICT en creatieve industrie. De omzet van de ICT en creatieve industrie groeit sneller dan van de economie als geheel. Op nationaal niveau groeide de omzet van de totale economie tussen 1996 en 2006 met gemiddeld 2,2 procent per jaar; in de ICT en creatieve industrie lag dit groeipercentage op 3,9 procent per jaar. In de Noordvleugel lagen deze groeipercentages zowel voor de totale economie als voor de ICT en creatieve industrie op een hoger niveau, respectievelijk +2,5 en +4,8 procent.

Steden in Nederland: Amsterdam kent diversiteit in ICT en creatieve industrie

In absolute termen zijn in Amsterdam bijna 57 duizend banen in de ICT en creatieve industrie te vinden.

Daarmee is de brede sector meer dan twee keer zo groot als in Utrecht en vier keer zo groot als in Hilversum. In Amsterdam concentreert zich 14 procent van de landelijke creatieve werkgelegenheid. In Amsterdam zijn de verschillende deelsectoren van de creatieve industrie (kunsten, media & entertainment en creatieve zakelijke dienstverlening) ook met elkaar in evenwicht. In overige steden met een substantieel aantal banen in de creatieve industrie, zoals Hilversum, Utrecht en Rotterdam, is telkens één deelsector dominant.

Met bijna 44 duizend banen in de ICT vertegenwoordigt Amsterdam 10 procent van het landelijk aantal banen in de sector. De meeste steden kennen een sterke mate van specialisatie, waarbij meer dan de helft van het aantal banen is geconcentreerd in een van de drie deelsectoren. Uitzonderingen daarop vormen Amsterdam, Rotterdam en Eindhoven.

Management summary

Ontwikkeling 2005-2007

Ten opzichte van 2005 zien we zowel in de ICT als in de creatieve industrie een herstel van de banengroei. In eerdere periodes reageerde de Noordvleugel sterker op de conjunctuur dan de nationale economie. De ICT in de Noordvleugel groeide (tot 2001) en daalde (2001-2005) sneller. Sinds 2006 is in de Noordvleugel een groeiversnelling te zien van de werkgelegenheid in de ICT ten opzichte van het landelijke beeld. De creatieve industrie in de Noordvleugel kon de conjuncturele neergang tussen 2001 en 2005 beter dempen. Nu ligt het herstel op een iets lager niveau dan het landelijke beeld.

Steden in de Noordvleugel: grote verschillen tussen groepen steden

Het aandeel in de lokale werkgelegenheid van de ICT en creatieve industrie in de Noordvleugelsteden bedraagt bijna 12 procent. Bijna een op de vijf vestigingen is verbonden aan de ICT of aan de creatieve industrie. Hilversum kent de sterkste specialisatie, met een aandeel van ICT en creatieve industrie van bijna 30 procent in de lokale werkgelegenheid. Haarlemmermeer en Zaanstad zijn het minst afhankelijk van de creatieve en ICT-sector. Groeistad Almere noteert de hoogste groei in het aantal banen met sinds 1996 een jaarlijkse gemiddelde toename van 10 procent. Amersfoort, Haarlemmermeer en Utrecht vormen een tweede groep met een gemiddelde jaarlijkse groei van 4 tot 4,8 procent. Amsterdam, Amstelveen en Nieuwegein vormen een derde groep, met een jaarlijkse gemiddelde groei van 3,3 tot 3,5 procent. Benedengemiddeld scoren Hilversum en Zaanstad.. Haarlem verliest als enige grote stad in de Noordvleugel banen in de ICT en creatieve sector.

Bedrijven doorgelicht: helft kleine bedrijven winstgevend, hoogste winst creatieve zakelijke dienstverlening

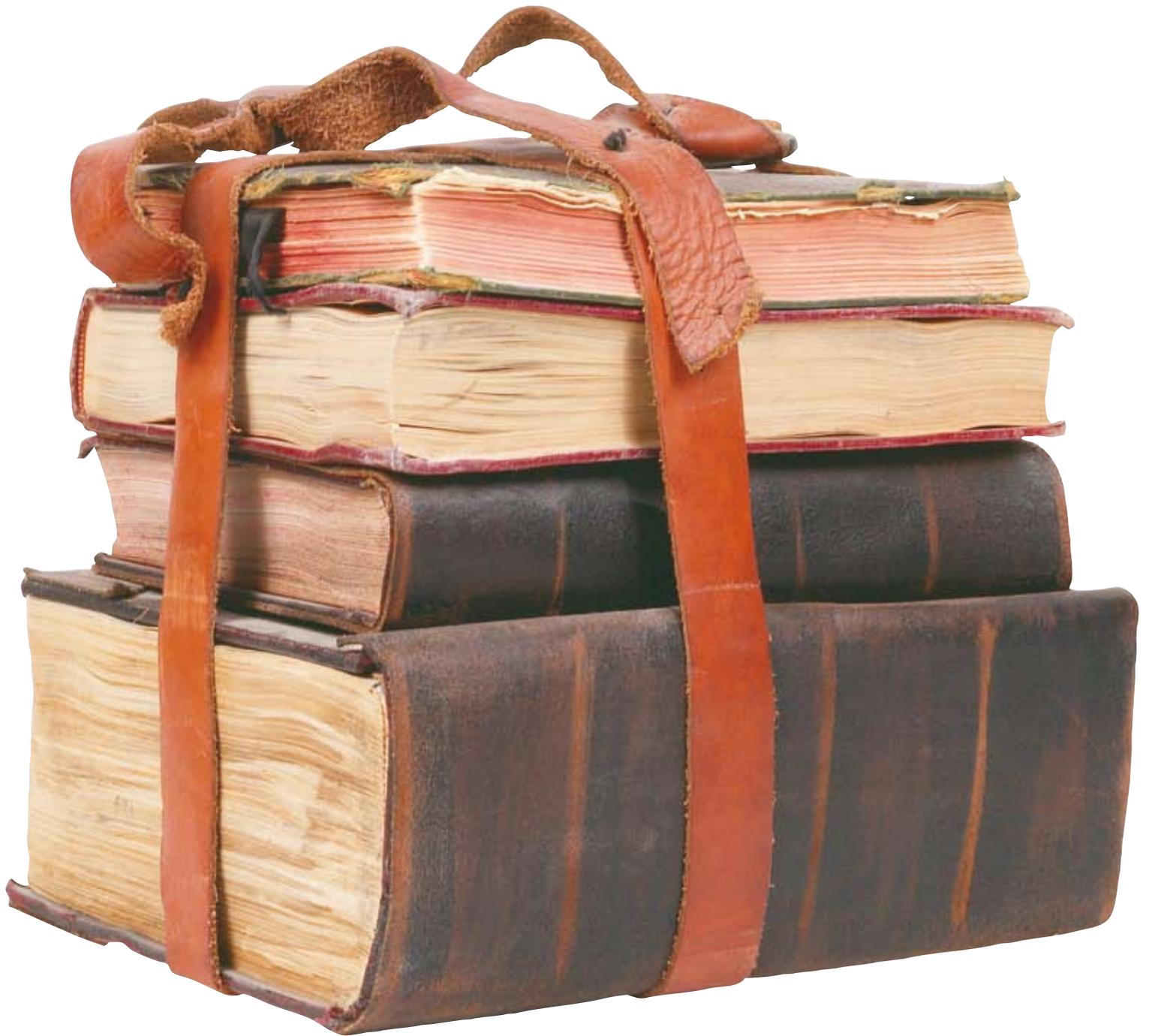
De Rabobank maakte voor deze Cross Media Monitor een financiële analyse van de creatieve industrie tussen 2004 en 2006. De drie deelsectoren in de creatieve industrie (kunsten, media en entertainment en creatieve zakelijke dienstverlening) kennen in 2006 een omzet van respectievelijk € 557.000, € 593.000 en € 801.000. De kunstensector kent met 2 procent het laagste winstpercentage. De winstpercentages in de media- en entertainmentsector van 4 procent en 6,9 procent in de creatieve zakelijke dienstverlening zijn gezond. In 2006 maakte binnen iedere omzetklasse meer dan 85 procent van de bedrijven winst. Wordt echter de ondernemersbeloning bij de winstberekening betrokken, dan blijkt de helft van de kleinste bedrijven (omzet tot 250.000 euro) winstgevend.

Eigen vermogenspositie: creatieve industrie is goede basis voor groei

Het aandeel eigen vermogen van een gemiddeld bedrijf in de creatieve industrie of de deelsectoren wijkt met circa 33% niet of nauwelijks af van het beeld in de gehele dienstverlening. In vergelijking met een gemiddeld bedrijf in de dienstverlenende sector kennen de media- en entertainmentsector en de creatieve zakelijke dienstverlening een zeer laag aandeel vaste activa. Het aandeel vlottende activa, onder andere bestaande uit de post debiteuren en voorraden, is daarentegen een stuk hoger. Over het algemeen heeft de creatieve industrie een significant lager aandeel langlopende leningen dan gemiddeld in de dienstverlening. De creatieve zakelijke dienstverlening kent een aandeel lang vreemd vermogen van bijna 23 procent. Het aandeel lang vreemd vermogen van de dienstverlening is met 39 procent een stuk hoger. Dit betekent dat de creatieve industrie meer met korte termijn financieringsproducten wordt gefinancierd. Hierbij kan worden gedacht aan crediteuren, factoring en/of bancaire kredieten

Rabobank: Financierbaarheid sector is goed

De financieringstructuur in de deelsectoren van de creatieve industrie is divers van looptijd en bron. Mede gelet op de huidige winstgevendheid, de goede vermogenspositie en het aanbod van elkaar versterkende bancaire en niet-bancaire financieringsproducten vindt de Rabobank de financierbaarheid van deze sector goed. De ontwikkeling binnen de sector wordt immers ook door veel private partijen gevolgd. Een combinatie van bancaire financiering en achtergesteld vermogen/aandelenkapitaal is dan ook een vaak geziene variant. De overheid kan daarnaast nieuwe ontwikkelingen ondersteunen door met haar Borgstellingskrediet, al dan niet specifiek voor innovatie, voor een deel van het risico garant te staan.

De Noordvleugel van de Randstad, met Amsterdam als onbetwist centrum, onderscheidt zich door zijn rol als economische motor van Nederland. De Noordvleugel strekt zich uit van Amersfoort en Utrecht via Hilversum en Almere tot Amsterdam, Zaanstad, Haarlem en Haarlemmermeer¹. Innovatie is een belangrijk thema voor het bedrijfsleven, kennisinstellingen en de overheid in de Noordvleugel. Ook voor deze regio geldt dat innovatievermogen een belangrijk onderdeel is van regionale concurrentiekracht. Gezien het grote belang van de Noordvleugel voor de Nederlandse economie, is een sterke economie in deze regio ook van nationaal belang.

1.1 ICT, creatieve industrie en concurrentiekracht

De sectoren ICT en creatieve industrie zijn belangrijke pijlers van de economie van de Noordvleugel. Het laatste decennium zijn ze allebei sneller gegroeid dan de economie als geheel. ICT en creatieve industrie zijn met elkaar vervlochten omdat *content*bedrijven zowel tot ICT als tot creatieve industrie gerekend worden.

ICT en creatieve industrie zijn belangrijke pijlers van de economie van de Noordelijke Randstad. Deze regio kan bogen op een sterke traditie in deze sectoren en laat landelijk een sterke concentratie in deze sectoren zien. Bovendien zijn ICT en creatieve industrie sterk met elkaar vervlochten. Er is zelfs sprake van overlap. De zogenaamde *content*bedrijven, voornamelijk de media- en entertainmentindustrie, maken zowel deel uit van de ICT sector als van de creatieve industrie.

De sector informatie- en communicatietechnologie houdt zich bezig met het creëren, produceren, uitgeven, distribueren en faciliteren van (elektronische) informatie en communicatie. De creatieve industrie is actief in de creatie, productie, uitgave en distributie van betekenis of symbolisch materiaal. Daarmee zijn beide sectoren per definitie met elkaar verknoot. Dat geldt al sinds de uitvinding van de boekdrukkunst (een vorm van informatietechnologie) en geldt ook voor het digitale tijdperk. Uit eerder onderzoek is naar voren gekomen dat ICT en creatieve industrie sterk geconcentreerd zijn in de Noordvleugel van de Randstad. Bovendien laten ze het afgelopen decennium een snellere groei zien dan de gehele economie van de Noordvleugel én van Nederland. De Noordvleugel wordt daarom ook wel aangeduid als de *creatieve as* (zie bijvoorbeeld: Rutten, Manshanden et al 2004).

1.2 Aanleiding

De feitelijke kennis over de ontwikkeling van de creatieve economie in de Noordvleugel is beperkt, terwijl de behoefte aan dergelijk inzicht groot is. De Cross Media Monitor voorziet in de behoefte aan inzicht in de regionaal economische ontwikkeling van ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel. Hij biedt bovendien aanknopingspunten voor beleid gericht op deze sectoren en biedt mogelijkheden voor evaluatie ervan.

Het belang van ICT en creatieve industrie is op verschillende manieren onderzocht. In veel gevallen gaat het om eenmalige onderzoeken naar een van beide sectoren, vaak in de context van een stad of stedelijke regio of op nationaal niveau. Inzicht in het gecombineerde belang en ontwikkeling van beide sectoren in de Noordvleugel van de Randstad ontbreekt. De sterke aanwezigheid en de verwachte betekenis van beide sectoren voor innovatie en concurrentie voedt de behoefte aan dieper inzicht in de dynamiek die deze sectoren kenmerkt. Dat moet de basis vormen voor een actief stimuleringsbeleid van overheden en de branches zelf. In de verschillende netwerken van stakeholders van overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen die de Noordvleugel kent wordt hoog opgegeven over de potentie van beide sectoren. Men spreekt hierin onomwonden de ambitie uit de Noordvleugel verder te ontwikkelen als een internationaal toonaangevende regio op het terrein van de creatieve economie.

¹ Een overzicht van de gemeenten die tot de Noordvleugel van de Randstad gerekend worden is opgenomen in de bijlage

Toch is de feitelijke kennis over de ontwikkeling van de creatieve economie in de Noordvleugel beperkt, terwijl de behoefte aan dergelijk inzicht groot is. Met de monitor wordt voorzien in de behoefte aan inzicht in de regionaal economische ontwikkeling van ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel. De monitor levert bovendien aanknopingspunten voor beleid gericht op deze sectoren en biedt mogelijkheden voor evaluatie ervan.

1.3 Doelstelling

Doel van de monitor is kennis en inzichten te genereren die partijen in de Noordvleugel in staat stelt de kansen voor innovatie en concurrentiekracht die ICT en creatieve industrie bieden beter te benutten. Hij is in het bijzonder van belang voor bedrijfsleven, brancheorganisaties, gemeentelijke, provinciale en landelijke overheid én kennisinstellingen.

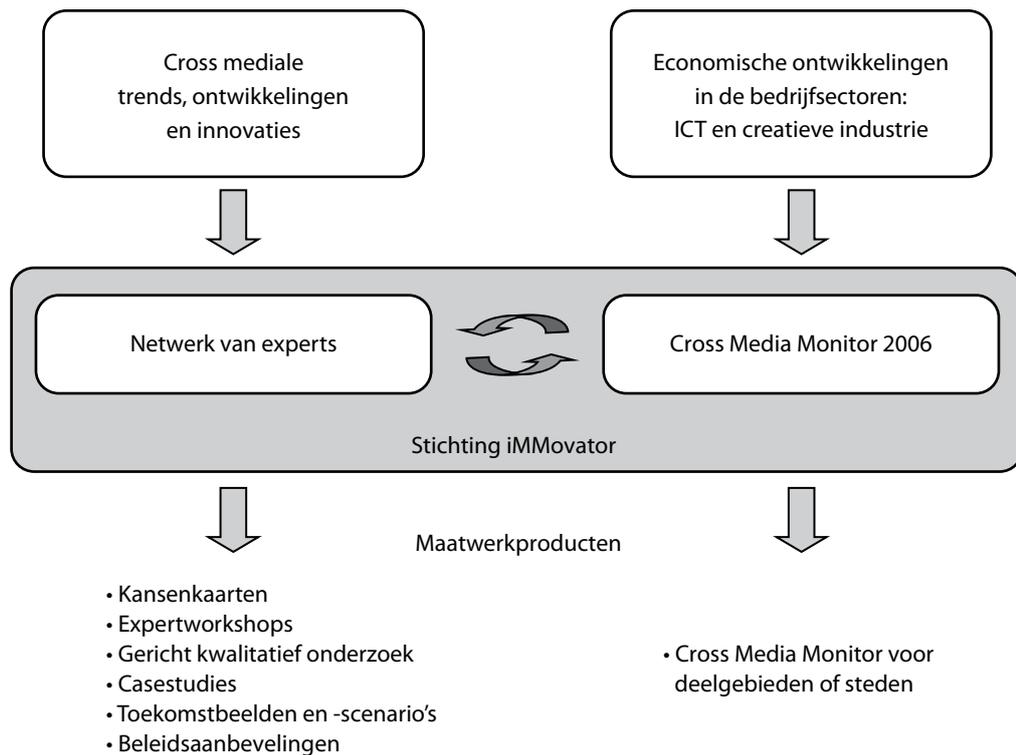
De Cross Media Monitor 2008 is een initiatief van Stichting iMMovator Cross Media Network en bouwt voort op het werk dat is verricht voor de Cross Media Monitor 2006. Deze werd ontwikkeld in co-productie met het lectoraat Media- en Entertainmentmanagement van de Hogeschool INHOLLAND. TNO Innovatie en Ruimte leverde de kwantitatieve analyse voor de Cross Media Monitor 2006. De editie 2008 is geproduceerd door TNO Innovatie en Ruimte. Aan deze nieuwe editie heeft ook Rabobank Nederland een bijdrage geleverd met een analyse van de financiële resultaten van creatieve bedrijven.

De monitor is mogelijk gemaakt door financiële ondersteuning van het Rabobank Nederland, Rabobank Hilversum-Vecht en Plassen, het Gewest Gooi en Vechtstreek, Kamer van Koophandel Gooi-, Eem en Flevoland en Kamer van Koophandel Amsterdam. Daarnaast is de steun van provincie Noord-Holland, als stakeholder van iMMovator, belangrijk geweest voor het welslagen van dit project.

Doel van de monitor is kennis te genereren en inzichten te ontwikkelen die verschillende partijen in de Noordvleugel in staat stellen de kansen die zich voordoen beter te benutten. Daarmee is deze monitor van belang voor het bedrijfsleven, brancheorganisaties, gemeentelijke, provinciale en landelijke overheid én kennisinstellingen (onderwijs en onderzoek). De monitor brengt het belang van ICT en creatieve industrie voor innovatie en concurrentiekracht van de Noordvleugel in kaart en identificeert kansen voor de gezamenlijke ontwikkeling van deze sectoren of onderdelen ervan. De vooronderstelling daarbij is dat uit een samenspel van deze bedrijfstakken innovatiekansen ontstaan voor de regio, met een mogelijke uitstraling naar de rest van de economie in de Noordvleugel en de rest van Nederland. Tezelfdertijd wordt voorondersteld dat een dynamische interactie van ICT en creatieve industrie de Noordvleugel ook beter internationaal op de kaart kan zetten.

Kennis- en expertisefunctie stichting iMMovator Cross Media Network

iMMovator heeft als doel de versterking van de cross media sector. Het invullen van de kennis- en expertisefunctie van iMMovator is in dit verband een van de kernactiviteiten. iMMovator verzamelt en bundelt kennis en onderhoudt een uitgebreid netwerk van experts om snel en flexibel deskundigheid te kunnen mobiliseren. De Cross Media Monitor 2008 is een belangrijk basisproduct voor de uitvoering van deze kennis- en expertisefunctie. De monitor werd eerder gepubliceerd in 2006 en brengt de economische ontwikkelingen van de ICT en de creatieve industrie in de Noordvleugel van de Randstad in kaart. Juist in dit gebied en in deze sectoren vinden volop cross mediale innovaties en ontwikkelingen plaats.

Maatwerkproducten

Met de Cross Media Monitor als basis kan iMMovator voor bedrijven, kennisinstellingen en overheden diverse maatwerkproducten ontwikkelen. Met het uitgebreide netwerk van experts kunnen de cross mediale trends, ontwikkelingen en innovaties worden geanalyseerd en geduid. Daarnaast werkt iMMovator nauw samen met verschillende kennis- en onderwijsinstellingen.

Voorbeelden van maatwerkproducten zijn kansenkaarten die inzicht geven in de innovatiekansen en mogelijke aanknopingspunten voor beleids- en bedrijfsstrategieën. Met expertworkshops kan iMMovator specifieke complexe vraagstukken belichten en kennisoverdracht faciliteren. Daarnaast kan gericht kwalitatief onderzoek worden verricht naar specifieke thema's of toekomstbeelden en scenario's worden uitgewerkt.

Daarnaast is het ook mogelijk om een Cross Media Monitor te maken waarin wordt ingezoomd op specifieke deelgebieden of steden. De basisgegevens worden steeds volgens dezelfde methode opgesteld waardoor een snelle en kostenefficiënte productie mogelijk is. Bovendien zijn de gegevens uit verschillende gebieden onderling goed vergelijkbaar. De ervaring leert dat dit belangrijke inzichten oplevert in de economische dynamiek.

1.4 Analyse en uitvoering

De monitor omvat een analyse van kwantitatieve gegevens over werkgelegenheid, aantal vestigingen en omzet. De interpretatie van de bevindingen is mede gebaseerd op interviews met experts. Daarnaast omvat de Cross Media monitor 2008 extra gegevens over de financiële resultaten van creatieve bedrijven in Nederland, verzorgd door Rabobank Nederland.

De monitor presenteert kwantitatieve gegevens die resulteren uit een nadere analyse van een aantal bestaande databestanden. Daarbij gaat het allereerst om het Landelijk Informatiesysteem Arbeidsplaatsen en Vestigingen (LISA). Hier is uitgegaan van LISA, omdat deze bron voor alle te onderzoeken gemeenten cijfers heeft en een vergelijking met Nederland mogelijk maakt op het gewenste gedetailleerde niveau van de Standaard

Bedrijfsindeling (SBI). Het LISA is ooit opgezet voor de uitvoering van sociale zekerheidswetten en heeft thans primair tot taak om de werkgelegenheid in bedrijven te meten. LISA hanteert het Mutatieregister van de Vereniging van Kamers van Koophandel VVK als een van de bronnen voor het eigen register. Daarnaast worden ook andere bronnen gebruikt, zoals de Provinciaal Werkgelegenheidsenquête en gegevens van beroepsverenigingen. Men hoeft dus niet ingeschreven te staan bij de Kamer van Koophandel om in LISA voor te komen. In het bijzonder is de omvang, in termen van vestigingen, arbeidsplaatsen en omzet, en de regionale spreiding van zowel de ICT-sector als de creatieve industrie onderzocht. Ook is een vergelijking gemaakt met andere relevante sectoren van de economie. De omzet is berekend aan de hand van de Nationale Rekeningen.

Voor de duiding van de uitkomsten van de cijfermatige analyse zijn de belangrijkste resultaten besproken in interviews met experts². Hun inzichten zijn verwerkt in de duiding en conclusies van het gepresenteerde empirische materiaal.

Opbouw

In het volgende hoofdstuk wordt nader ingegaan op de betekenis en concrete invulling van de bedrijfstakken ICT en creatieve industrie. Dat is nodig omdat voor een kwantitatieve bepaling van hun economisch belang concrete bedrijfstakken geïdentificeerd moeten worden, waarna ze kunnen worden meegewogen.

Daarna worden in aantal hoofdstukken de uitkomsten van dit deel van de monitor gepresenteerd. In *hoofdstuk 3* wordt een algemeen overzicht gegeven van de situatie in de Noordvleugel voor wat betreft belang en ontwikkeling van de sectoren ICT en creatieve industrie gezamenlijk. Ook wordt de omvang van de sectoren in de Noordvleugel vergeleken met de omvang van de sectoren in overige economische kerngebieden in Nederland. Daarnaast wordt het belang van en de dynamiek in de afzonderlijke steden aangeduid.

In *hoofdstuk 4* komen de grote steden in de Noordvleugel aan bod: Amsterdam, Utrecht en Amersfoort.

Hoofdstuk 5 gaat in op het specifieke geval Hilversum, de stad die traditioneel aangeduid wordt als omroepstad en nadrukkelijk de ambitie koestert om zich te ontwikkelen tot kristallisatiepunt van de cross media industrie.

Hoofdstuk 6 geeft aan welke de belangrijkste ontwikkelingen zijn in de groeikernen: Haarlemmermeer, Nieuwegein en Almere.

Hoofdstuk 7 bespreekt het belang van ICT en creatieve industrie in de oudere middelgrote steden in de Noordvleugel: Haarlem, Zaanstad en Amstelveen.

De bijlagen bij dit rapport omvatten, behalve verantwoordingen van methodologie, een overzicht op detailniveau van de ontwikkelingen in respectievelijk de creatieve industrie en de ICT-industrie in de Noordvleugel van de Randstad. Zij zijn in deze vorm een aanvulling op hoofdstuk 3.

² Voor een nadere duiding van de kwantitatieve gegevens zijn geïnterviewd: Otto Raspe (Ruimtelijk Planbureau), Robert Kloosterman (Universiteit van Amsterdam), Alfred van Muiden (Instituut Midden- en Kleinbedrijf). Verder hebben Paul Rutten (Universiteit Leiden), Jouko Huismans (iMMovator) en Walter Manshanden (TNO) bijgedragen aan de interpretatie van het materiaal.

Deze studie brengt de aard, het belang en de ontwikkeling van een tweetal sectoren in de Noordvleugel van de Randstad in kaart: informatie- en communicatietechnologie (ICT) en creatieve industrie. Meer in het bijzonder wordt het economische belang onderzocht, uitgedrukt in vestigingen, werknemers, omzet en toegevoegde waarde. Bovendien wordt nagegaan hoe deze sectoren zich in de economieën van de tien belangrijkste steden in de regio manifesteren.

In dit hoofdstuk wordt uiteengezet hoe in deze studie beide sectoren zijn gedefinieerd én hoe deze conceptuele definities zijn vertaald in een operationele definitie die het mogelijk maakt aard en omvang van beide sectoren vast te stellen. Daarbij wordt ook aangegeven waar in beide definities de overlap te vinden is. Aan het eind van het hoofdstuk wordt aangegeven hoe een vruchtbare interactie van ICT en creatieve industrie in de context van de economie van de Noordvleugel kan leiden tot een positieve dynamiek in dit landsdeel.

2.1 Informatie- en communicatietechnologie

De ICT-sector legt zich toe op het creëren, produceren, uitgeven, distribueren en faciliteren van (elektronische) informatie en communicatie. Daarbij hoort ook het vervaardigen van apparatuur om deze processen (inclusief consumptie van informatie en uitwisselen van informatie) mogelijk te maken. De sector is de afgelopen decennia door digitalisering enorm in belang toegenomen, als zelfstandige economische sector én als *enabler* van innovatie in de gehele economie. Binnen de ICT worden drie deelsectoren onderscheiden:

- (1) diensten,
- (2) content, en
- (3) hardware.

Informatie- en communicatietechnologie (ICT) is een weids begrip. Het verwijst naar het brede domein waarin bedrijven en instellingen opereren die zich toeleggen op het creëren, produceren, uitgeven, distribueren en faciliteren van (elektronische) informatie en communicatie. Daarbij horen ook het vervaardigen van apparatuur om deze processen (inclusief consumptie van informatie en uitwisselen van informatie) mogelijk te maken. Hierbij moet in het oog gehouden worden dat ICT in die zin geen activiteit van de afgelopen decennia is. Een van de meest revolutionaire ICT-ontwikkelingen uit de menselijke geschiedenis is de uitvinding van de boekdrukkunst en de talloze innovaties die daarin hebben plaatsgehad. Dat heeft bijvoorbeeld tot gevolg dat drukkerijen tot de ICT-sector behoren, niet omdat ze zonder uitzondering van digitale technologie gebruikmaken maar omdat ze de distributie van informatie mogelijk maken.

Deze ICT-sector heeft door digitalisering, in het bijzonder in de Noordvleugel van de Randstad, een enorme stimulans gekregen. Ze zorgt als belangrijke sector van economische bedrijvigheid voor werkgelegenheid en toegevoegde waarde. Uit eerder onderzoek is gebleken dat de Noordvleugel binnen Nederland een belangrijke concentratie van activiteiten laat zien in deze sector, in het bijzonder in diensten en *content*. Hardware-activiteiten daarentegen zijn in het bijzonder geconcentreerd in zuidoost-Nederland in de regio Eindhoven (Rutten 2001; Manshanden en Jurgens 2001). In de groei van de Amsterdamse economie over de jaren 1996-2002 had ICT/nieuwe media een aandeel van 20.300 van de in totaal 93.000 banen. Van elke vijf nieuwe banen in Amsterdam tussen 1996 en 2002, kwam ruim één gecreëerde baan op het conto van de sector ICT/nieuwe media (Rutten, Manshanden et al 2004).

Daarnaast leidt de toepassing van nieuwe diensten die door de ICT-sector wordt aangeboden tot een verbetering van de prestaties van bedrijven in het algemeen. Informatie speelt een centrale rol in een groot aantal economische en maatschappelijke processen. Verbeteringen in de wijze waarop informatie maatschappelijk en economisch kan worden benut, zorgen voor innovaties. Mede als gevolg hiervan wordt er wel gesproken van de informatiesamenleving. In een nog breder verband wordt gesproken van de kenniseconomie. Kennis is een productiefactor die van doorslaggevend belang is voor concurrentiekracht

en innovatievermogen. Informatie- en communicatietechnologie is een belangrijk instrument om kennisontwikkeling en kennisdistributie mogelijk te maken. Digitalisering, in het bijzonder de opkomst van digitale elektronische netwerken, leidt bovendien tot tal van nieuwe producten in sectoren die zich van oudsher op de exploitatie van informatie en communicatie toelagen, zoals de creatieve industrie en de (tele)communicatiesector. Ook dat proces voltrekt zich in het bijzonder in de Noordvleugel van de Randstad.

ICT is dus niet louter van economisch belang als economische sector, maar vooral ook als *enabler* van algemene innovatie, concurrentiekracht en economische groei.

2.1.1 Deelsectoren en definities

Binnen de ICT-sector kunnen verschillende activiteiten en deelsectoren worden onderscheiden. Hier wordt uitgegaan van een driedeling in subsectoren. Onder die subsectoren valt een aantal specifiek te onderscheiden bedrijfstakken zoals die terugkomen in de zogeheten Standaard Bedrijfsindeling (SBI), die ook door de Kamers van Koophandel en het Centraal Bureau voor de Statistiek wordt gebruikt. De drie deelsectoren die hier worden onderscheiden zijn: (1) diensten, (2) content, (3) hardware³.

- Onder *diensten* vallen alle vormen van economische bedrijvigheid gericht op de zakelijke en consumentenmarkt om informatie- en communicatieprocessen tussen personen en ten aanzien van gegevens te faciliteren, anders dan het ontwikkelen en produceren van apparatuur en andersoortige materiële voorzieningen.
- Onder *content* vallen alle vormen van economische bedrijvigheid gericht op de zakelijke en consumentenmarkt met het doel informatie te ontwikkelen, te produceren en te exploiteren.
- Onder *hardware* vallen alle vormen van economische bedrijvigheid gericht op de zakelijke en consumentenmarkt om informatie- en communicatieprocessen tussen personen en ten aanzien van gegevens te faciliteren door middel van het ontwikkelen en produceren van apparatuur en andersoortige noodzakelijke materiële voorzieningen.

De specifieke operationele definitie van informatie- en communicatietechnologie en de daarbinnen onderscheiden deelsectoren op basis van de zogenaamde SBI-codes, is opgenomen in bijlage 3 van dit rapport.

2.2 Creatieve industrie

In de creatieve industrie staat de productie van betekenis centraal. Net als ICT is de creatieve industrie in meerdere opzichten van economisch belang: (1) als zelfstandige sector die zorgt voor economische waarde en werkgelegenheid, (2) als aanjager van concurrentie- en innovatievermogen van de gehele economie en (3) als essentieel onderdeel van het culturele klimaat waarin grensverleggende en innovatieve kenniswerkers zich graag vestigen. Binnen deze sector worden drie verschillende domeinen onderscheiden (1) kunsten en cultureel erfgoed (voornamelijk publiek gefinancierd), (2) media- en entertainmentindustrie (privaat gefinancierd en gericht op de consumentenmarkt) en (3) creatieve zakelijke dienstverlening (privaat gefinancierd en gericht op de zakelijke markt).

Behalve ICT kent ook de sector creatieve industrie een sterke concentratie in de Noordvleugel. (Rutten, Manshanden et al 2004). Creatieve industrie verwijst naar een aantal bedrijfstakken waarin creatieve, symbolische productie, ondernemerschap en marktgerichtheid op een besliste en doeltreffende manier worden gecombineerd. Het gaat daarbij om een specifieke vorm van bedrijvigheid die goederen en diensten voortbrengt die het resultaat zijn van individuele of collectieve creatieve arbeid én ondernemerschap. Betekenis is het belangrijkste element van deze producten en diensten. Ze worden aangeschaft door consumenten

³ Onderwijs- en onderzoeksactiviteiten zijn in deze onderzoeken niet meegenomen. Bekend is echter dat de Randstad een groot aantal onderwijs- en onderzoeksinstellingen herbergt, ook op dit gebied.

en ingekocht door zakelijke afnemers omdat ze een betekenis oproepen en daardoor economische waarde toevoegen. De creatieve industrie speelt hierdoor een belangrijke rol in ontwikkeling en onderhoud van leefstijlen en culturele identiteiten van (sub)groepen in de samenleving.

Het economische belang van de creatieve industrie uit zich op verschillende manieren. Allereerst zorgt ze als sector voor werkgelegenheid en toegevoegde waarde. Ze heeft in de voorbije jaren een groei laten zien die de gemiddelde groei in werkgelegenheid en toegevoegde waarde overtreft (Kloosterman 2004; Manshanden, Raspe & Rutten 2004; Manshanden et al 2004).

Ten tweede is een belangrijk deel van de activiteiten in de creatieve industrie een drijvende kracht achter innovatievermogen en concurrentiekracht in de economie als geheel. Betekenis, ervaring en bijdrage aan een gewenste leefstijl bepalen in toenemende mate de economische waarde van goederen en diensten. De creatie van die waarde geschiedt vooral door bedrijven uit de creatieve industrie (van vormgevers tot communicatiebureaus en entertainmentbedrijven) of door mensen in creatieve beroepen die in het algemene bedrijfsleven werkzaam zijn. Samen met kennis is creativiteit een belangrijke voorwaarde voor economische groei.

Tenslotte draagt een zichtbare aanwezigheid van de creatieve industrie bij aan een specifiek klimaat in de stedelijke omgeving, dat aantrekkelijk is voor creatief talent. Steden waarin de creatieve sector in ruime mate aanwezig is, kennen doorgaans een relatief open en tolerant klimaat waar kenniswerkers in staat zijn in hun professionele praktijk grensverleggend bezig te zijn. De beschikbaarheid van talent dat kan bijdragen aan innovatie en vernieuwing is een belangrijke concurrentiefactor voor stedelijke economieën. Verschillende onderdelen van de creatieve industrie, in het bijzonder die onderdelen die zorgen voor een cultureel aanbod (variërend van theaters, concertzalen, bioscopen en galleries), dragen bij aan een dergelijk klimaat. Dat is een sterke troef in de strijd om talent (vgl. Florida 2002, 2005; Rutten 2006).

2.2.1 Deelsectoren en definities

De creatieve industrie is een verzamelbegrip waaronder verschillende bedrijfstakken zijn samengebracht. Op basis van hun onderlinge verschillen en overeenkomsten is het mogelijk om binnen de creatieve industrie een aantal zinvolle deelsectoren te onderscheiden. Net als bij de sector ICT wordt hier een onderscheid gemaakt in een drietal hoofddomeinen. Voor elk domein is een aantal kenmerken in onderstaande tabel opgenomen. Onderscheiden worden de kunsten en het cultureel erfgoed, de media- en entertainmentindustrie en de creatieve zakelijke dienstverlening.

2 ICT en creatieve industrie

Tabel 2.1: Creatieve industrie in drie deelsectoren

	Kunsten en cultureel erfgoed	Media- en entertainmentindustrie	Creatieve zakelijke dienstverlening
Dominante financiering	<ul style="list-style-type: none"> • Overheidssubsidies 	<ul style="list-style-type: none"> • Markt 	<ul style="list-style-type: none"> • Markt
Soort markt	<ul style="list-style-type: none"> • Overheid 	<ul style="list-style-type: none"> • Consumentenmarkt 	<ul style="list-style-type: none"> • Zakelijke markt
Kenmerken van productie en distributie	<ul style="list-style-type: none"> • Kleinschalig • Arbeidsintensief • Vaak face-to-face • Individueel én collectief 	<ul style="list-style-type: none"> • Complex, grootschalig • ICT voor (re)productie en distributie • Arbeidsintensief • Kapitaalsintensief • Collectief 	<ul style="list-style-type: none"> • Van kleinschalig tot grootschalig • Arbeidsintensief, soms kapitaalsintensief • Individueel én collectief • Vaak face-to-face
Dominante ideologie	<ul style="list-style-type: none"> • Artistischeiteit • Authenticiteit • Onafhankelijkheid • Auteurschap 	<ul style="list-style-type: none"> • Populaire cultuur • Authenticiteit én marktgerichtheid • Collectieve productie en auteurschap 	<ul style="list-style-type: none"> • Artistischeiteit én klantgerichtheid • Authenticiteit, functionaliteit én marktgerichtheid • Auteurschap én collectieve productie
Typerende voorbeelden	<ul style="list-style-type: none"> • Beeldende kunst • Podiumkunsten • Literatuur • Archieven 	<ul style="list-style-type: none"> • Omroep • Muziekindustrie • Film- en video-industrie • Printuitgevers • Live-entertainment 	<ul style="list-style-type: none"> • Vormgeving (inclusief mode) • Reclame • Architectuur

(Bron: Rutten, Manshanden et al. 2004)

- Voor de creatieve productie binnen de *kunsten en het cultureel erfgoed* geldt doorgaans dat artistieke motieven en een bepaalde esthetische noodzaak centraal staan en pas in tweede instantie andere motieven, zoals economische, een rol spelen. De kunsten nemen een bijzondere positie in cultuur en samenleving in. De nationale, de provinciale én de gemeentelijke overheden kiezen ervoor om de kunsten niet aan de markt voor vraag en aanbod over te laten, maar stellen voor creatie, productie, uitgave en distributie publieke gelden ter beschikking. Deze overheden financieren niet alleen de actueel geproduceerde kunsten, maar ook het culturele erfgoed, vaak de bron van de zogenaamde 'authentieke cultuur'. In de afgelopen jaren is niet meer in gebruik zijnd industrieel vastgoed herontwikkeld als creatieve productieomgeving waarin de verschillende segmenten van de creatieve industrie de kans krijgen zich te ontvouwen en te ontwikkelen. Daarnaast wordt het audiovisuele erfgoed gezien als een belangrijk onderdeel van de *content* die in de vorm van nieuwe diensten, bijvoorbeeld themakanalen voor digitale televisie, op de markt worden ontwikkeld.
- De *media- en entertainmentindustrie* opereert op de consumentenmarkt en is, in vergelijking met de kunstensector, zeer marktgedreven. Het overgrote deel van de inkomsten in bedrijfstakken als de muziekindustrie, de omroep, de printuitgeverij en de film- en video-industrie komt van de exploitatie van goederen en diensten op de markt. Overheidssubsidie speelt over het geheel genomen een kleine rol. Belangrijkste uitzonderingen vormen de Publieke Omroep, de Nederlandse filmindustrie en de incidentele perssubsidies die door publieke organisaties aan persorganen of journalisten worden verleend. In termen van schaal is deze tak omvangrijker en complexer en over het algemeen genomen kapitaalsintensiever dan de kunsten. Dat neemt niet weg dat de grote nationale artistieke instituties als het Rijksmuseum, de Nederlandse Opera en het Concertgebouw qua arbeids- en kapitaalsintensiteit de meeste Nederlandse media- en entertainmentbedrijven overtreffen.

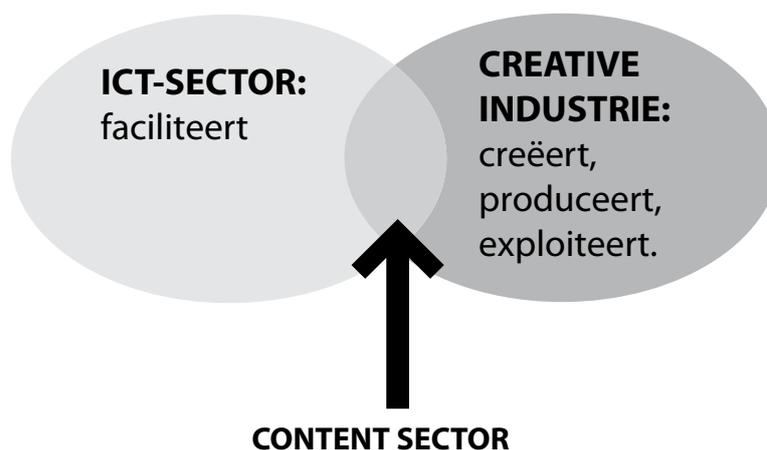
- Bedrijven die worden gerekend tot de *creatieve zakelijke dienstverlening* opereren op de zakelijke markt. Producten en diensten die zij toeleveren, voegen symbolische waarde toe aan de producten en diensten die hun afnemers op de markt brengen. Belangrijkste sectoren hierbinnen zijn de architectuur, adviesbureaus op het terrein van ruimtelijke ordening en verkeer, vormgeving (inclusief mode) en reclame. De basis van de activiteiten van deze creatieve bedrijven is dat ze direct helpen de concurrentiepositie van andere bedrijven te vergroten. Dat doen ze door de betekenis en belevingsaspecten van hun producten en diensten te verbeteren, of in meer algemene zin, ervoor te zorgen dat de producten en diensten ook cultureel aansluiting hebben bij de beoogde doelgroep.

De specifieke operationele definitie van creatieve industrie en de daarbinnen onderscheiden deelsectoren op basis van de zogenaamde SBI-codes, is opgenomen in bijlage 3 van dit rapport.

2.3 ICT en creatieve industrie: overlap, aansluiting en uitdaging

De zogeheten *content*sector vormt de verbindende schakel tussen creatieve industrie en ICT en zorgt voor de overlap in de definitie van beide sectoren. Informatie, kennis en ervaring vormen de verbinding van deze sectoren met de bestaande maatschappelijke en economische dynamiek, vaak aangeduid met kenniseconomie, informatiesamenleving en *experience economy*. In dat licht is het niet verwonderlijk dat beide sectoren functioneren als aanjagers van innovatie en groei in de bredere economie. ICT is een *enabling technology* en de creatieve industrie zorgt voor creatie van belevings- en leefstijlwaarde van producten en diensten. De gecombineerde kracht van beide sectoren kan ontwikkeld worden als een dubbele hefboom voor de economie van de Noordvleugel.

De bedrijfstak *content* is de factor die zorgt voor vervlechting van de ICT-sector en de creatieve industrie. In beide domeinen staat informatie centraal: ICT-bedrijven faciliteren informatie en communicatie met behulp van technologie, in de creatieve industrie staan creatie, productie en exploitatie van informatie centraal.

2.3.1 Methodologisch vraagstuk

Zoals eerder aangegeven is er sprake van overlap in de bedrijfstakken die zowel tot de ICT-sector als tot de creatieve industrie worden gerekend. Deze contentsector omvat alle bedrijfstakken die tot de media- en entertainmentindustrie worden gerekend en vormgevings- en reclamebedrijven. In het ICT-jargon worden deze bedrijven reeds aangeduid met de term contentbedrijven. Deze dubbele identiteit levert in de analyse van aard, omvang en ontwikkeling van ICT-sector en creatieve industrie een complicatie op die echter goed te overwinnen is.

2.3.2 Beleidsimplicaties

De centrale rol die informatie, kennis en ervaring in zowel ICT en creatieve industrie inneemt, vormt de belangrijkste verbinding van deze sectoren met de bestaande maatschappelijke en economische dynamiek. We spreken immers over de actuele samenleving als de informatiemaatschappij; terwijl we tezelfdertijd spreken over de kenniseconomie, de *experience economy* en de creatieve economie. Deze aanduidingen impliceren een belangrijke rol voor zowel ICT als creatieve industrie in concurrentiekracht en innovatievermogen van een regio. De digitale revolutie zorgt voor een verdere vervlechting van beide sectoren.

Bovendien geldt zowel voor de ICT-sector als voor de creatieve industrie dat ze functioneren als aanjagers van algemene economische ontwikkeling. Hun ontwikkeling heeft een effect op de rest van de economie. ICT is een *enabling technology* die processen, systemen en diensten verbetert, terwijl de creatieve industrie zorgt voor de creatie van belevings- en leefstijlwaarde van producten. In die zin kan de gecombineerde ontwikkeling van beide sectoren innovaties voortbrengen die een versterkend effect op de gehele economie hebben. De *gecombineerde kracht* van beide sectoren kan daarmee ontwikkeld worden als een dubbele hefboom voor de hele Noordvleugel-economie.

Een dergelijke potentieel kansrijke ontwikkeling is gebaat bij goede voorzieningen. Die bestaan onder meer uit goede ICT-faciliteiten. Om de processen van ontwikkeling en samenwerking te faciliteren én ontwikkelde diensten op een snelle en efficiënte manier met afnemers (zakelijk of consumenten) te kunnen delen, is een hoogwaardige en laagdrempelige communicatie-infrastructuur nodig.

Een kenmerk van zowel de creatieve industrie als de ICT sector is dat ze vaak in wisselende formaties op projectbasis samenwerken. Behalve geschikte elektronische netwerken die resulteren uit investeringen in hardware, hebben deze sectoren behoefte aan de juiste interpersoonlijke netwerken die de 'software' vormen die ervoor zorgt dat de creatieve content in combinatie met ICT-kennis, -expertise en -competenties kunnen renderen voor de Noordvleugel⁴.

⁴ Zie ook het visiedocument 'Investeren in verbindingen', een visie op ICT en nieuwe media in de Noordvleugel, juni 2006

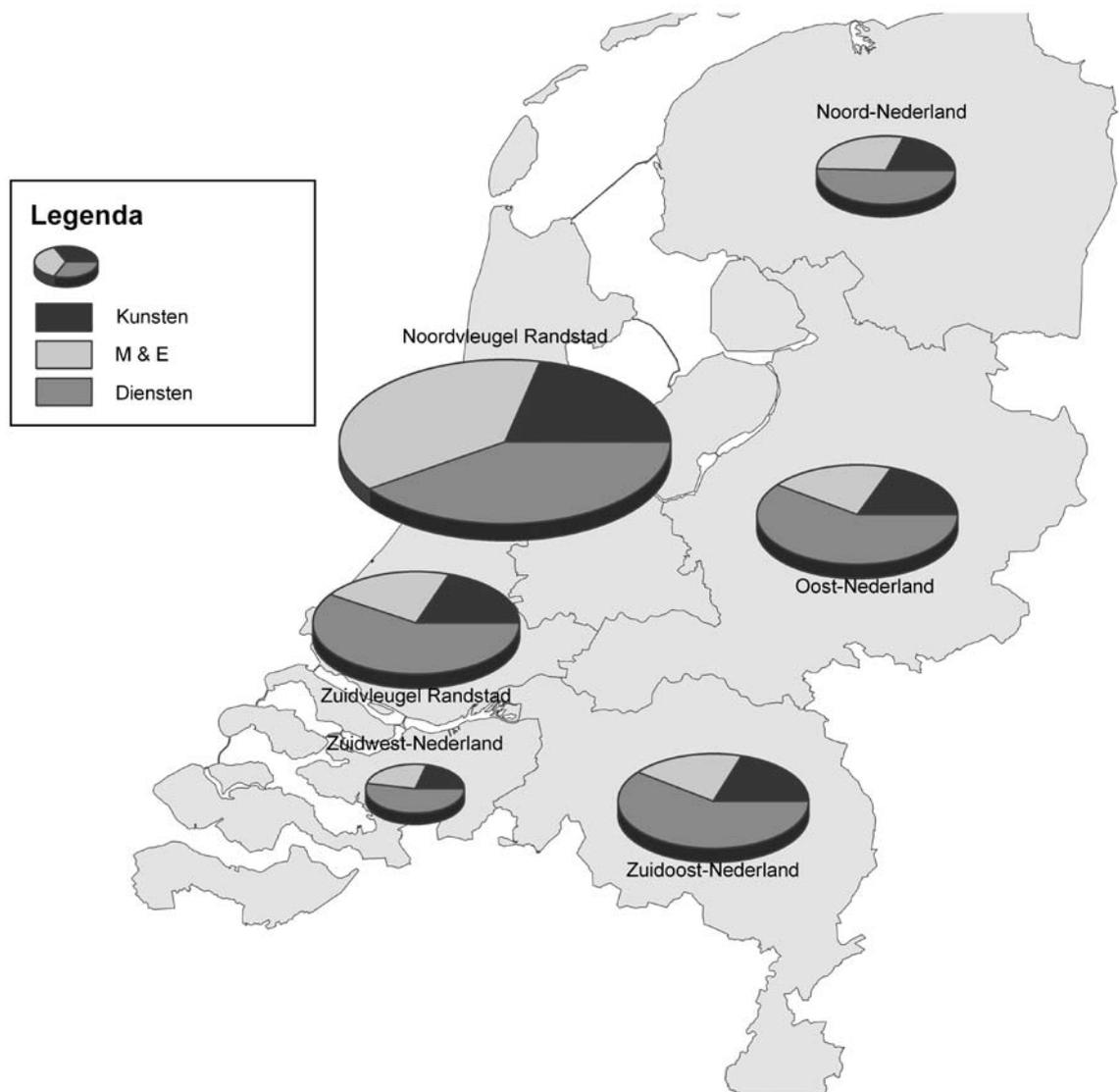

3.1 Positie Noordvleugel ten opzichte van overige concentratiegebieden

3.1.1 Creatieve industrie in de Noordvleugel

Een op de drie banen in de ICT- en creatieve industrie in Nederland is gevestigd in de Noordvleugel van de Randstad (34 procent). Voor de creatieve industrie ligt dit aandeel zelfs nog iets hoger, op 38 procent. Van iedere vijf banen in de creatieve industrie zijn er dus twee gevestigd in de Noordvleugel van de Randstad. In de landsdelen Zuidvleugel, Noord-Nederland, Oost-Nederland, Zuidoost- en Zuidwest-Nederland is de deelsector creatieve zakelijke dienstverlening het sterkst vertegenwoordigd, en maakt deze tot bijna tweederde van de totale creatieve industrie uit. Alleen in de Noordvleugel wordt de dienstverlening aangevuld met een substantiële deelsector media & entertainment.

Figuur 3.1: Creatieve industrie naar landsdeel en naar deelsector

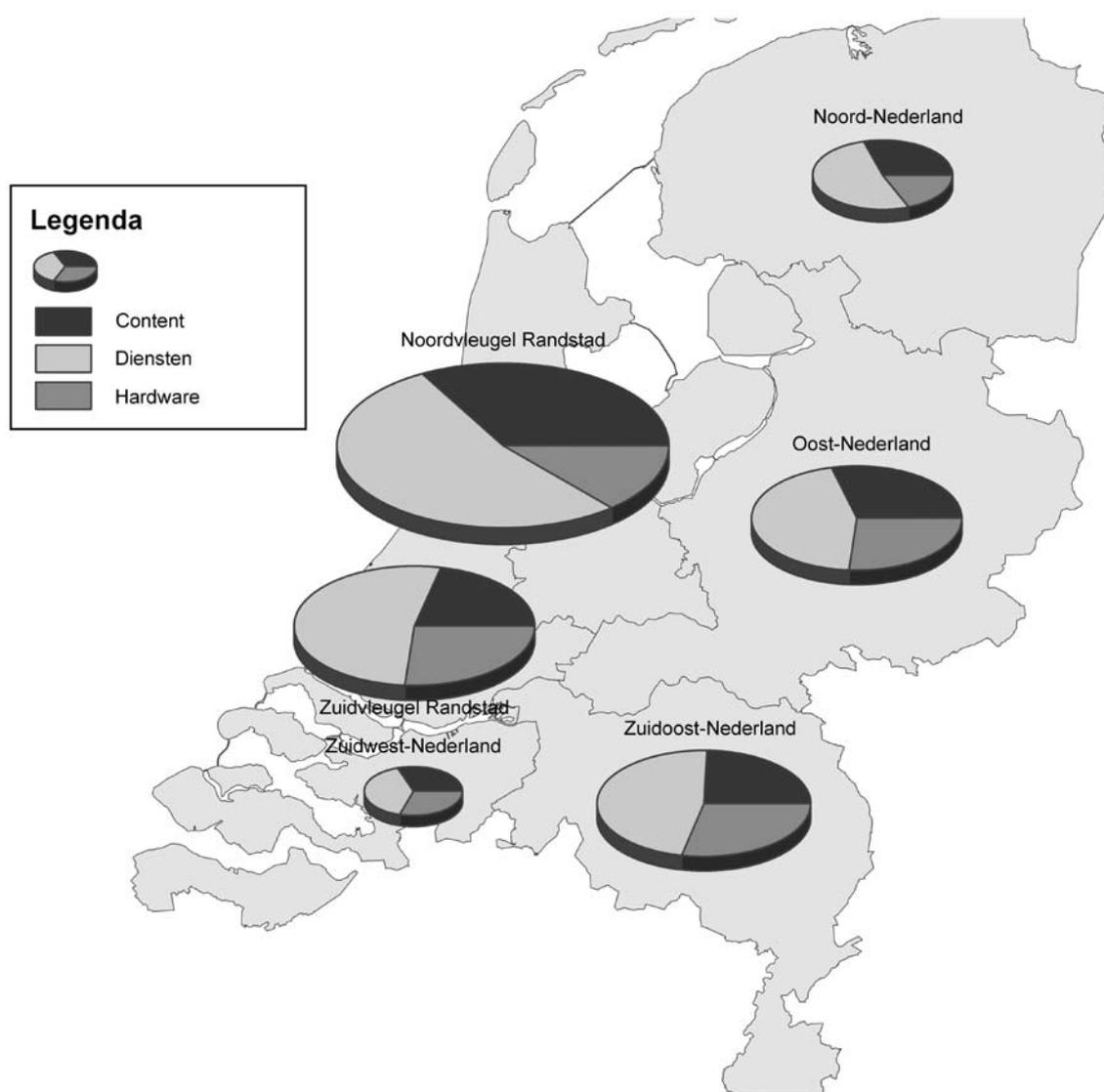

Bron: TNO, op basis van LISA

3.1.2 ICT in de Noordvleugel

Van het totaal aantal banen in de ICT-sector in Nederland (441.582) is 34 procent gevestigd in de Noordvleugel van de Randstad. Een op de drie ICT-banen bevindt zich dus in de Noordvleugel. Vergeleken met de overige landsdelen is de deelsector hardware er ondervetegenwoordigd; in vrijwel alle andere landsdelen is het aandeel hardware groter dan in de Noordvleugel. Daar staat tegenover dat de contentindustrie in de Noordvleugel van de Randstad een groter aandeel in de ICT-sector heeft.

Figuur 3.2: ICT naar landsdeel en naar deelsector

Bron: TNO, op basis van LISA

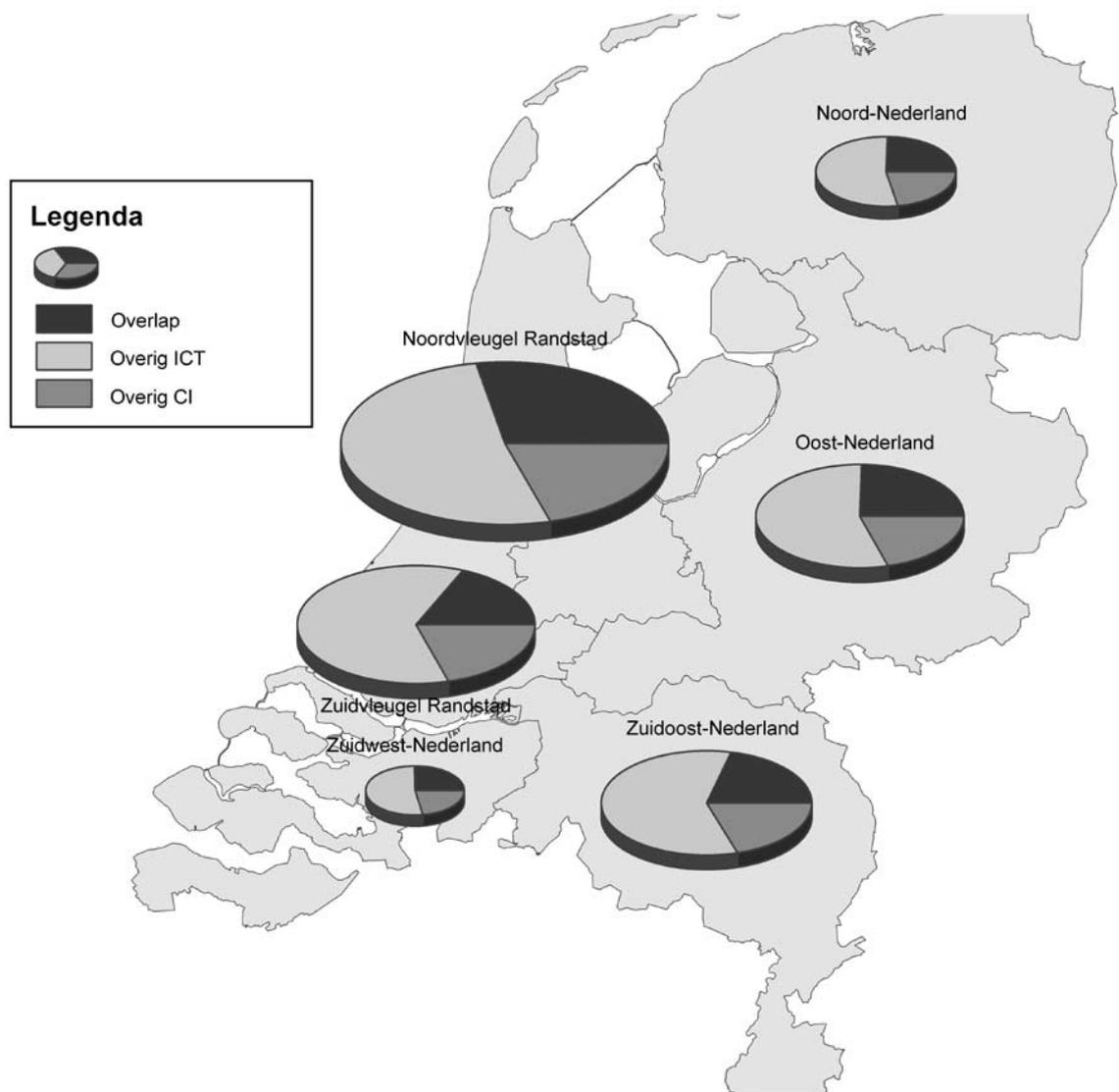

3.1.3 ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel

In hoofdstuk 2 is aangegeven dat er enerzijds sprake is van bedrijfstakken die de creatieve industrie vormen (kunsten, media en entertainment, creatieve zakelijke dienstverlening) en anderzijds van bedrijfstakken die de ICT-sector vormen (contentindustrie, ICT-dienstverlening en ICT-hardwareproductie). In de bedrijfstak die wordt aangeduid met 'contentindustrie' ontstaan de belangrijkste synergetische voordelen tussen creatieve en de ICT-industrie. De contentindustrie wordt gevormd door de bedrijfstakken media & entertainment, reclame en mode- en interieurontwerpers.

Uit de figuur blijkt dat deze contentindustrie ten opzichte van de creatieve en ICT-sector het grootst is in de Noordvleugel. In de brede sector ICT en creatieve industrie vormt de ICT de grootste sector. .

Figuur 3.3: ICT en creatieve industrie naar landsdeel en deelsector

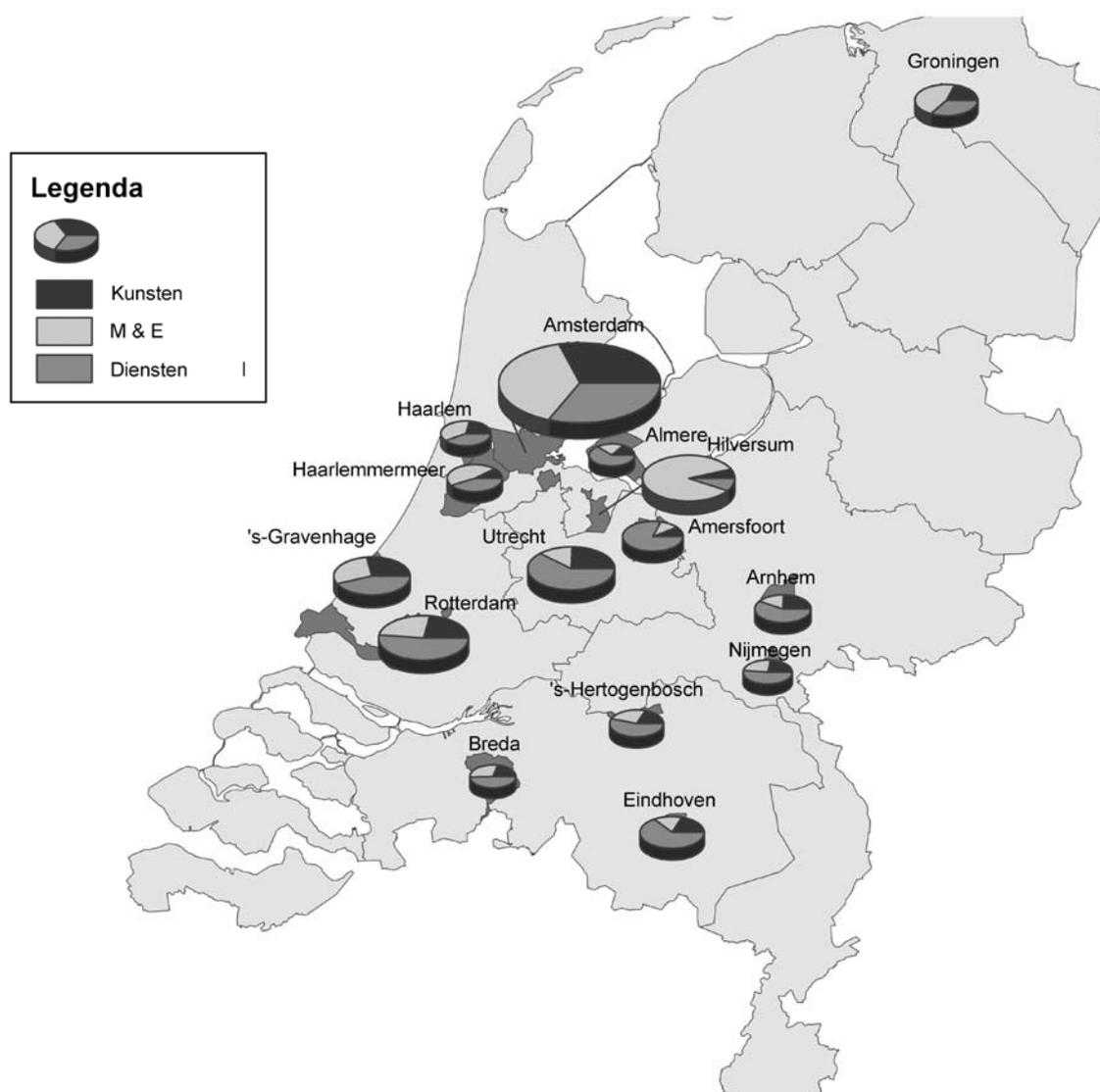

Bron: TNO, op basis van LISA

3.1.4 Creatieve industrie in de concentratiesteden

Figuur 3.4 geeft de vijftien Nederlandse steden die in absolute aantallen de steden zijn met het grootste aantal banen in de creatieve industrie. Het is duidelijk dat Amsterdam de Nederlandse creatieve industrie domineert. Hier concentreert zich 14 procent van de landelijke creatieve werkgelegenheid. In Amsterdam zijn de verschillende deelsectoren van de creatieve industrie (kunsten, media & entertainment en creatieve zakelijke dienstverlening) ook met elkaar in evenwicht. In overige steden met een substantieel aantal banen in de creatieve industrie, zoals Hilversum, Utrecht en Rotterdam, is telkens één deelsector dominant. In Hilversum is dat media & entertainment, in Utrecht en Rotterdam is dat creatieve zakelijke dienstverlening. In overige concentratiesteden in Noord-Brabant (Eindhoven, Breda, 's-Hertogenbosch) en Gelderland (Arnhem, Nijmegen) ligt een zwaar accent op creatieve zakelijke dienstverlening. In Eindhoven is dat accent zeer sterk. Groningen vertoont qua sectorstructuur nog de meeste overeenkomsten met Amsterdam, onder meer door de concentratie van mediabedrijven als Dagblad van het Noorden en RTV Noord.

Figuur 3.4: Creatieve industrie naar stad en naar deelsector

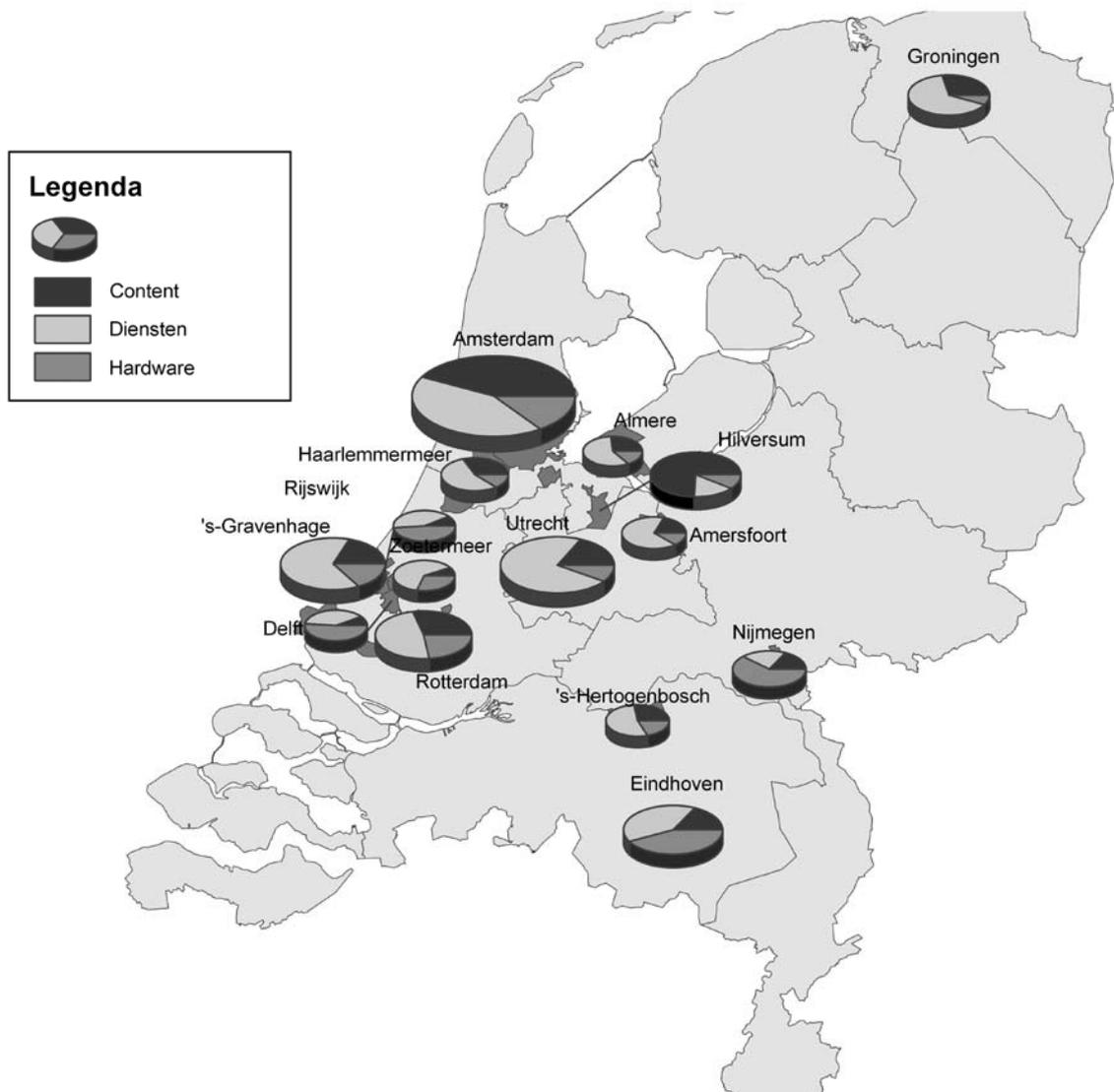
Bron: TNO, op basis van LISA

3.1.5 ICT in de concentratiesteden

Figuur 3.5 geeft de vijftien steden weer met in absolute aantallen het hoogste aantal banen in de ICT. Met bijna 44.000 banen in de ICT vertegenwoordigt Amsterdam 10 procent van het landelijk aantal banen in de sector. De meeste steden kennen een sterke mate van specialisatie, waarbij meer dan de helft van het aantal banen is geconcentreerd in een van de drie deelsectoren. Uitzonderingen daarop vormen Amsterdam, Rotterdam en Eindhoven. In Amsterdam houden de deelsectoren content en diensten elkaar in evenwicht. In Eindhoven zijn de deelsectoren hardware en dienstverlening met elkaar vergelijkbaar. Rijswijk heeft een met Eindhoven vergelijkbaar profiel, zij het op een aanmerkelijk kleinere schaal en met een minder sterke contentsector.

Figuur 3.5: ICT naar stad en naar deelsector

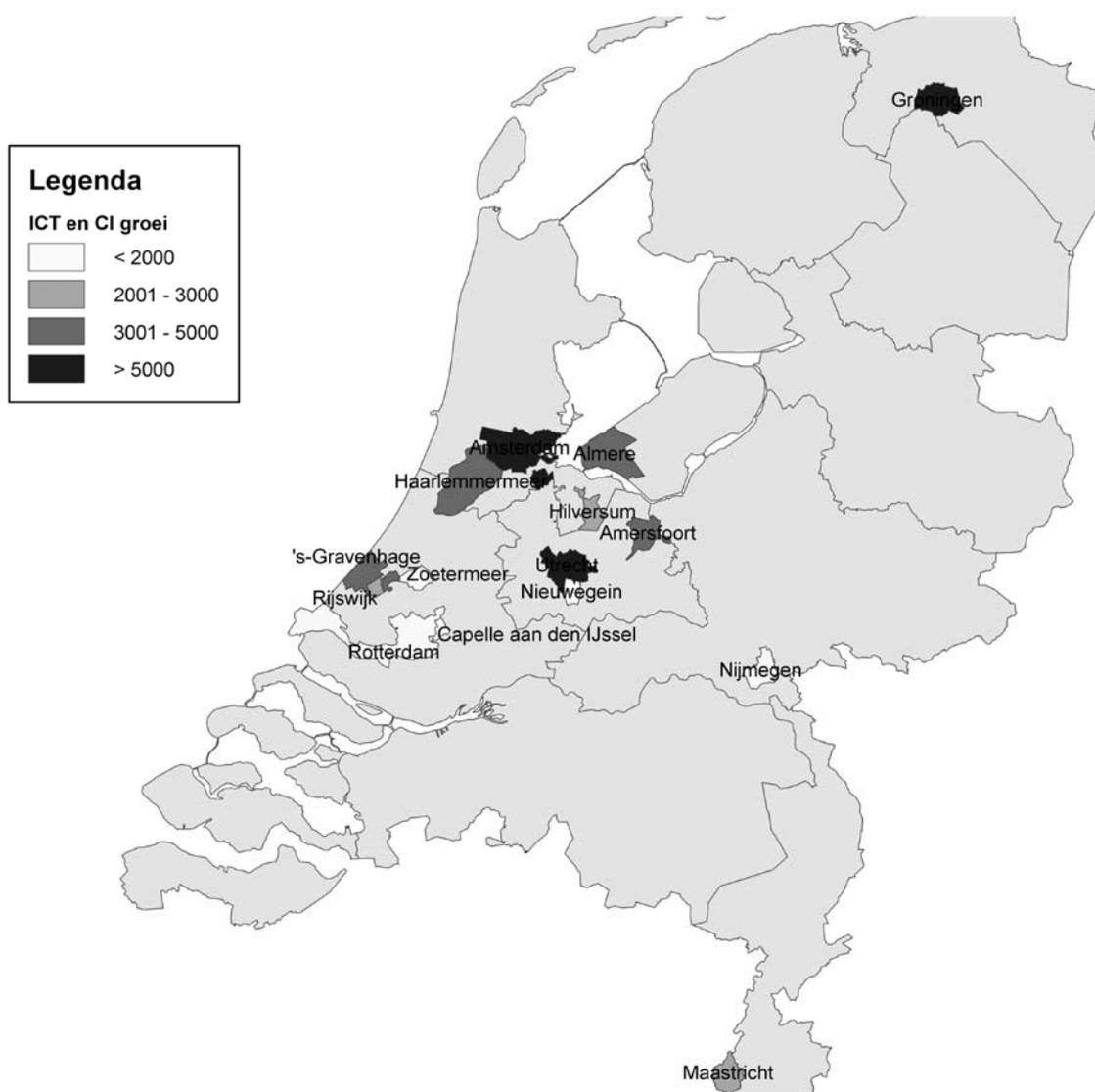

Bron: TNO, op basis van LISA

3.1.6 Groei van ICT en creatieve industrie in concentratiesteden

Figuur 3.6 geeft de groei in absolute termen weer van de ICT en creatieve industrie gezamenlijk (na correctie voor de overlap tussen de sectoren; de bedrijfstakken media & entertainment, reclame en mode- en interieurontwerpers worden vanzelfsprekend slechts eenmaal geteld) tussen 1996 en 2007. Groningen, Utrecht en Amsterdam blijken de grootste banenaanwas te hebben gehad. Maastricht, Capelle aan den IJssel en Zoetermeer ontpoppen zich als groeipolen. Desondanks concentreert de banengroei zich in de Noordvleugel van de Randstad.

Figuur 3.6: Groei van ICT en creatieve industrie in concentratiesteden

Bron: TNO, op basis van LISA

3.2 Banen in de ICT en creatieve industrie

3.2.1 Banen in 2007

In de Noordvleugel vervullen de ICT en creatieve industrie een relatief belangrijkere plaats in de regionale werkgelegenheid dan in Nederland als geheel. Waar in Nederland in 2007 ICT- en creatieve industrie goed waren voor 7,1 procent van de werkgelegenheid, was dat in de Noordvleugel 10,7 procent. In de tien grootste steden in de Noordvleugel liep dat aandeel in de werkgelegenheid zelfs op naar 11,9 procent, oftewel bijna een op de acht banen.

Er zijn in de Noordvleugel verschillen tussen de ICT-sector enerzijds en de creatieve industrie anderzijds. Zo bestaat er een onderscheid in het gewicht van de creatieve industrie in de regionale werkgelegenheid en de mate van oververtegenwoordiging in de regionale economie. Landelijk bevindt zich 3 procent van de banen in de creatieve industrie; in de Noordvleugel maakt de creatieve industrie 5,1 procent van de werkgelegenheid uit en in de tien steden in de Noordvleugel is dit aandeel zelfs twee keer zo groot als landelijk. In de ICT-industrie is deze oververtegenwoordiging in de Noordvleugel minder uitgesproken: landelijk maakt de ICT 5,7 procent van de werkgelegenheid uit, voor de Noordvleugel ligt dit aandeel 3 procentpunt hoger. In de tien grote steden behoort een op de tien banen tot de ICT.

Dit betekent ook dat stedelijke milieus voor de creatieve industrie belangrijker zijn dan voor de ICT. In de tien steden in de Noordvleugel ligt het aandeel van de creatieve industrie twee keer zo hoog als landelijk. Buiten de tien steden echter ligt het aandeel in de creatieve industrie met 3,4 procent maar een fractie boven het landelijk niveau. En hoewel de concentratie in steden ook zichtbaar is voor de ICT, is deze minder sterk dan voor de creatieve industrie. Ook het gebied buiten de tien grote Noordvleugelsteden toont namelijk een groter aandeel in ICT-bedrijvigheid dan het landelijk niveau.

Tabel 3.1: Banen in de ICT en creatieve industrie voor Nederland, de Noordvleugel en top 10 gemeenten (2007)

	Creatieve industrie	ICT	ICT en creatieve industrie*	Totaal aantal banen	Aandeel creatieve industrie	Aandeel ICT	Aandeel creatieve industrie en ICT
Nederland	234027	441582	545471	7722432	3,0%	5,7%	7,1%
Noordvleugel	89750	151435	186242	1743648	5,1%	8,7%	10,7%
Top 10	71998	116491	145371	1216797	5,9%	9,6%	11,9%
Overig Noordvleugel	17752	34944	40871	526851	3,4%	6,6%	7,8%

Bron: LISA

* Totaal van banen in ICT en creatieve industrie is lager dan de optelsom van de aantallen in de kolommen creatieve industrie en ICT vanwege overlap in beide definities. De contentindustrie is onderdeel van ICT én van creatieve industrie.

De concentratie in stedelijke gebieden van zowel de ICT als de creatieve industrie blijkt ook uit het feit dat de tien steden goed zijn voor 70 procent van het totaal aantal banen in de Noordvleugel maar voor 78 procent van het aantal banen in de ICT en creatieve industrie. Deze stedelijke dominantie geldt het meest voor Amsterdam en Utrecht. Amsterdam levert 27 procent van het totaal aantal banen in de Noordvleugel en 31 procent van het aantal banen in de ICT en creatieve industrie. Ten opzichte van Nederland huisvest Amsterdam 10,5 procent van alle banen in ICT en creatieve industrie. Utrecht levert een aandeel van 5 procent aan de nationale ICT- en creatieve industrie, en 15 procent aan deze sector in de Noordvleugel. Hilversum kent vanouds een oververtegenwoordiging van de mediasector. De stad levert 3 procent van het totaal aantal banen in de Noordvleugel, en 8 procent van het aantal Noordvleugel-banen in de ICT en creatieve industrie. In nationaal opzicht draagt Hilversum 2,6 procent bij aan het aantal banen in de ICT- en creatieve industrie.

In absolute termen zijn in Amsterdam bijna 57 duizend banen in de ICT en creatieve industrie te vinden.

Daarmee is de sector meer dan twee keer zo groot als in Utrecht en vier keer zo groot als in Hilversum.

Tabel 3.2: Aantal en aandeel banen in de ICT en creatieve industrie voor de top 10 gemeenten in de Noordvleugel (2007)

	Creatieve industrie	Aandeel Creatieve industrie Noordvleugel	ICT	Aandeel ICT Noordvleugel	ICT en creatieve industrie*	Aandeel ICT en creatieve industrie Noordvleugel	Aandeel totaal aantal banen in de Noordvleugel
Amsterdam	32813	37%	43876	29%	57279	31%	27%
Utrecht	9510	11%	21280	14%	27379	15%	12%
Hilversum	10730	12%	13531	9%	14215	8%	3%
Amersfoort	4584	5%	6795	4%	10144	5%	4%
Haarlemmermeer	3794	4%	7433	5%	8783	5%	7%
Almere	2583	3%	5847	4%	6878	4%	4%
Haarlem	3157	4%	5329	4%	6479	3%	4%
Nieuwegein	1255	1%	5647	4%	6136	3%	3%
Amstelveen	2017	2%	4207	3%	4671	3%	2%
Zaanstad	1555	2%	2546	2%	3407	2%	3%
Top 10**	71998	80%	116491	77%	145371	78%	70%
Overig Noordvleugel	17752	20%	34944	23%	40871	22%	30%
Noordvleugel	89750	100%	151435	100%	186242	100%	100%

Bron: LISA

* Totaal van banen ICT en creatieve industrie is lager dan optelsom van aantallen in de kolommen creatieve industrie en ICT vanwege overlap in definities. De contentindustrie is onderdeel van ICT én van creatieve industrie.

** De top 10 steden zijn bepaald en gesorteerd op basis van het aantal banen in de ICT en creatieve industrie

In de bedrijfstak die wordt aangeduid met 'contentindustrie' ontstaan de belangrijkste synergetische voordelen tussen creatieve en de ICT-industrie. Deze contentindustrie is relatief het meest pregnant aanwezig in de steden Hilversum, Amsterdam, Amstelveen en Haarlem. Nieuwegein, Utrecht en Almere hebben een duidelijk accent op overige ICT-industrie (zakelijke dienstverlening en hardware).

Hilversum is voor eenderde van zijn werkgelegenheid afhankelijk van de creatieve industrie en ICT. In Amsterdam, Utrecht, Amersfoort, Nieuwegein en Amstelveen is circa een op de acht banen in de ICT of de creatieve industrie. In Almere en Haarlem is dat een op de tien. Haarlemmermeer en Zaanstad zijn het minst afhankelijk van de creatieve industrie en ICT.

Tabel 3.3: Aantal banen in de ICT en creatieve industrie voor de top 10 gemeenten in de Noordvleugel (2007)

	ICT en Creatieve industrie	Overig creatieve industrie	Overlap: contentindustrie	Overig ICT	Aandeel ICT en CI in totale economie (%)
Amsterdam	57279	23%	34%	43%	12,0
Utrecht	27379	22%	12%	65%	13,2
Hilversum	14215	5%	71%	25%	29,7
Amersfoort	10144	33%	12%	55%	13,1
Haarlemmermeer	8783	15%	28%	57%	7,0
Almere	6878	15%	23%	62%	9,2
Haarlem	6479	18%	31%	51%	9,8
Nieuwegein	6136	8%	12%	80%	13,6
Amstelveen	4671	10%	33%	57%	11,7
Zaanstad	3407	25%	20%	54%	6,0

Bron: LISA

3.2.2 Banengroei 1996-2007

De Noordvleugel was in 1996 nog goed voor 31,6 procent van het totaal aantal banen in de ICT- en creatieve industrie in Nederland. Het marktaandeel van de Noordvleugel is daarmee tussen 1996 en 2007 toegenomen met 2,4 procentpunt. In absolute termen gaat het om een toename met 54.315 banen in de Noordvleugel tussen 1996 en 2007. Dit is 42,5 procent van de banengroei in ICT- en creatieve industrie in Nederland. Het aantal banen in de ICT-industrie groeide daarbij sneller (+43,5 procent) dan in de creatieve industrie (40 procent). Op landelijk niveau droegen ICT en creatieve industrie bijna 10 procent bij aan de werkgelegenheidsgroei. De sectoren droegen echter in de Noordvleugel bijna 15 procent bij aan de groei van het totaal aantal banen. In de tien steden lag dit aandeel in de werkgelegenheidsgroei zelfs op 16,3 procent; in de gebieden buiten de steden echter het aandeel fors lager (10,3 procent).

Tabel 3.4: Groei aantal banen in de ICT, creatieve industrie, en totale economie voor Nederland, de Noordvleugel en top 10 gemeenten in de Noordvleugel (1996-2007)

	ICT en creatieve industrie 1996	Groei creatieve industrie 1996-2007	Groei ICT 1996-2007	Groei ICT en creatieve industrie 1996-2007*	Groei totale economie 1996-2007	% ICT en creatieve industrie in totale groei
Nederland	417723	69648	91771	127748	1314138	9,7%
Noordvleugel	131927	27222	39884	54315	367465	14,8%
Top 10	100580	22392	31566	44791	274638	16,3%
Overig Noordvleugel	31347	4830	8318	9524	92827	10,3%

Bron: LISA

* Groei van banen in de ICT en creatieve industrie is lager dan optelsom van de groei van creatieve industrie en groei van ICT vanwege overlap in definities. De contentindustrie is onderdeel van ICT én van creatieve industrie.

Worden de tien grote steden in de Noordvleugel met elkaar vergeleken, dan blijkt dat Amsterdam in absolute termen de grootste banengroei in ICT en creatieve industrie heeft gerealiseerd tussen 1996-2007 (+17.328). In Hilversum, Utrecht, Zaanstad en Amersfoort echter dragen ICT en creatieve industrie relatief gezien echter sterker bij aan de lokale werkgelegenheidsgroei dan in Amsterdam. Dit wordt vooral verklaard door de gediversifieerde Amsterdamse economie. In het oog springt de achteruitgang van Haarlem, zowel in de creatieve als in de ICT-industrie. De totale groei van het aantal banen in Haarlem was onvoldoende om het verlies in beide sectoren te compenseren. Almere realiseerde tussen 1996-2007 een toename van het aantal banen in ICT en creatieve industrie met 4.464, waarmee de stad in absolute termen na Amsterdam en Utrecht een derde plaats bekleedt.

Tabel 3.5: Groei aantal banen in de ICT, creatieve industrie, en totale economie voor de top 10 gemeenten in de Noordvleugel (1996-2007)

	ICT en creatieve industrie 1996	Groei creatieve industrie 1996-2007	Groei ICT 1996-2007	Groei ICT en creatieve industrie 1996-2007*	Groei totale economie 1996-2007	% ICT en creatieve industrie in totale groei
Amsterdam	39951	9388	10635	17328	104022	16,7%
Utrecht	16847	4328	7600	10532	35171	29,9%
Hilversum	11364	2642	2602	2851	5038	56,6%
Amersfoort	6046	1814	2478	4098	22485	18,2%
Haarlemmermeer	5714	2375	2643	3069	39973	7,7%
Almere	2414	1236	4069	4464	42213	10,6%
Haarlem	7678	1	-1340	-1199	953	-125,8%
Nieuwegein	4309	66	1775	1827	13492	13,5%
Amstelveen	3187	236	1319	1484	9604	15,5%
Zaanstad	3070	306	-215	337	1687	20,0%

Bron: LISA

* Groei van banen in de ICT en creatieve industrie is lager dan optelsom van de groei van creatieve industrie en groei van ICT vanwege overlap in definities.

De contentindustrie is onderdeel van ICT én van creatieve industrie.

De werkgelegenheid in de ICT en creatieve industrie groeit gemiddeld per jaar sneller dan de werkgelegenheid in de gehele economie: waar de gemiddelde jaarlijkse groei van de totale werkgelegenheid in Nederland ligt op 1,7 procent, bedraagt deze voor de ICT en creatieve industrie 2,5 procent. Daarbij valt echter op dat de werkgelegenheidsgroei in de creatieve industrie in de Noordvleugel niet verschilt van de ontwikkeling op nationaal niveau (+3,3 procent gemiddeld per jaar sinds 1996). De banengroei in de ICT-sector in de Noordvleugel (+2,8 procent gemiddeld per jaar tussen 1996-2007) verschilt daarentegen wel sterk in positieve zin van die op landelijk niveau (+2,1 procent).

De steden in de Noordvleugel presteren bij de banengroei in zowel de ICT- als in de creatieve industrie aanmerkelijk beter dan de rest van de Noordvleugel.

3 ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel

Tabel 3.6: Gemiddelde jaarlijkse werkgelegenheidsgroei in de ICT, creatieve industrie, en totale economie voor Nederland, de Noordvleugel en de top 10 gemeenten in de Noordvleugel (1996-2007)

	Creatieve Industrie	ICT	ICT en creatieve industrie*	Totale economie
Nederland	3,3%	2,1%	2,5%	1,7%
Noordvleugel	3,3%	2,8%	3,2%	2,2%
Top 10	3,4%	2,9%	3,4%	2,4%
Overig Noordvleugel	2,9%	2,5%	2,4%	1,8%

Bron: LISA

* De contentindustrie zorgt voor overlap in de definities van creatieve industrie en ICT. Bij de totstandkoming van de werkgelegenheidsgroei van het totaal van ICT en creatieve industrie is hier rekening mee gehouden.

Voor negen van de tien onderzochte steden in de Noordvleugel geldt dat de banengroei in de ICT en creatieve industrie tussen 1996-2007 op een hoger niveau ligt dan de banengroei van de economie als geheel. Alleen Haarlem onderscheidt zich in negatieve zin met banenverlies. Almere realiseerde relatief de hoogste werkgelegenheidsgroei, met een jaarlijkse gemiddelde aanwas van 10 procent. Amersfoort, Utrecht en Haarlemmermeer realiseerden een groei van 4 tot 4,8 procent op jaarbasis. Amsterdam, Amstelveen en Nieuwegein vormen de derde groep met een jaarlijkse gemiddelde groei van 3,3 tot 3,5 procent. Hilversum en Zaanstad liggen met een groei van respectievelijk 2,1 en 1 procent onder het Noordvleugel-gemiddelde.

Tabel 3.7: Gemiddelde jaarlijkse werkgelegenheidsgroei in de ICT, creatieve industrie, en totale economie voor de top 10 gemeenten in de Noordvleugel (1996-2007)

	Creatieve Industrie	ICT	ICT en creatieve industrie*	Totale economie
Amsterdam	3,1%	2,6%	3,3%	2,3%
Utrecht	5,7%	4,1%	4,5%	1,7%
Hilversum	2,6%	2,0%	2,1%	1,0%
Amersfoort	4,7%	4,2%	4,8%	3,2%
Haarlemmermeer	9,4%	4,1%	4,0%	3,5%
Almere	6,1%	11,4%	10,0%	7,9%
Haarlem	0,0%	-2,0%	-1,5%	0,1%
Nieuwegein	0,5%	3,5%	3,3%	3,3%
Amstelveen	1,1%	3,5%	3,5%	2,5%
Zaanstad	2,0%	-0,7%	1,0%	0,3%

Bron: LISA

* De contentindustrie zorgt voor overlap in de definities van creatieve industrie en ICT. Bij de totstandkoming van de werkgelegenheidsgroei van het totaal van ICT en creatieve industrie is hier rekening mee gehouden.

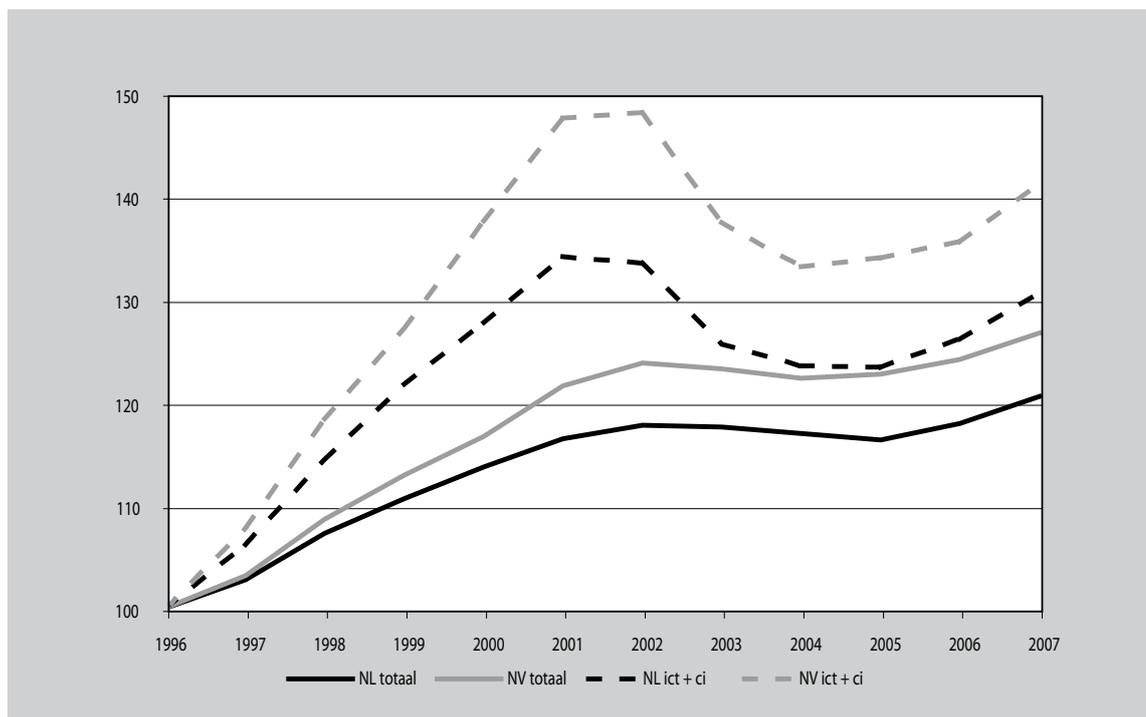
De figuren 3.6 tot en met 3.8 geven inzicht in de ontwikkelingen in de tijd van de groei in ICT en creatieve industrie op Noordvleugel- en nationaal niveau.

Figuur 3.6 toont dat de werkgelegenheidsgroei in de ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel tot 2001 op een hoger niveau lag dan landelijk het geval was. Vanaf 2002 volgt de Noordvleugel de nationale ontwikkeling. Vanaf 2005 neemt de werkgelegenheid weer toe, zowel in de gehele economie als in de ICT- en creatieve industrie. Ten opzichte van de totale economie ligt de toename van de werkgelegenheid in de ICT en creatieve industrie echter op een wat hoger niveau.

Figuur 3.7 toont de conjunctuurgevoeligheid van met name de ICT-sector in Nederland. De totale economie kent tussen 2002 en 2003 een stabilisering of lichte achteruitgang van de banenontwikkeling. In de ICT-sector klappt de banenontwikkeling al vanaf 2001 in elkaar. De creatieve industrie kent een vertraagde en gematigder ontwikkeling. Vanaf 2005 herstellen zowel de totale economie als de creatieve industrie en de ICT. De creatieve industrie weet sindsdien wat sterker te groeien dan de ICT.

Figuur 3.8 laat zien dat de ICT-sector in de Noordvleugel tot 2001 een steiler groeipad kende dan de ICT op landelijk niveau. Vanaf 2001 gaat ook in de Noordvleugel de groei eruit; de ICT-sector in de Noordvleugel pakt echter een jaar eerder dan op landelijk niveau de stijgende lijn weer op (2004 in plaats van 2005). Net als op landelijk niveau blijkt de creatieve industrie in de Noordvleugel relatief ongevoelig voor de laagconjunctuur tussen 2001-2005. Vanaf 2005 vertoont de creatieve industrie eenzelfde groeipad als de ICT.

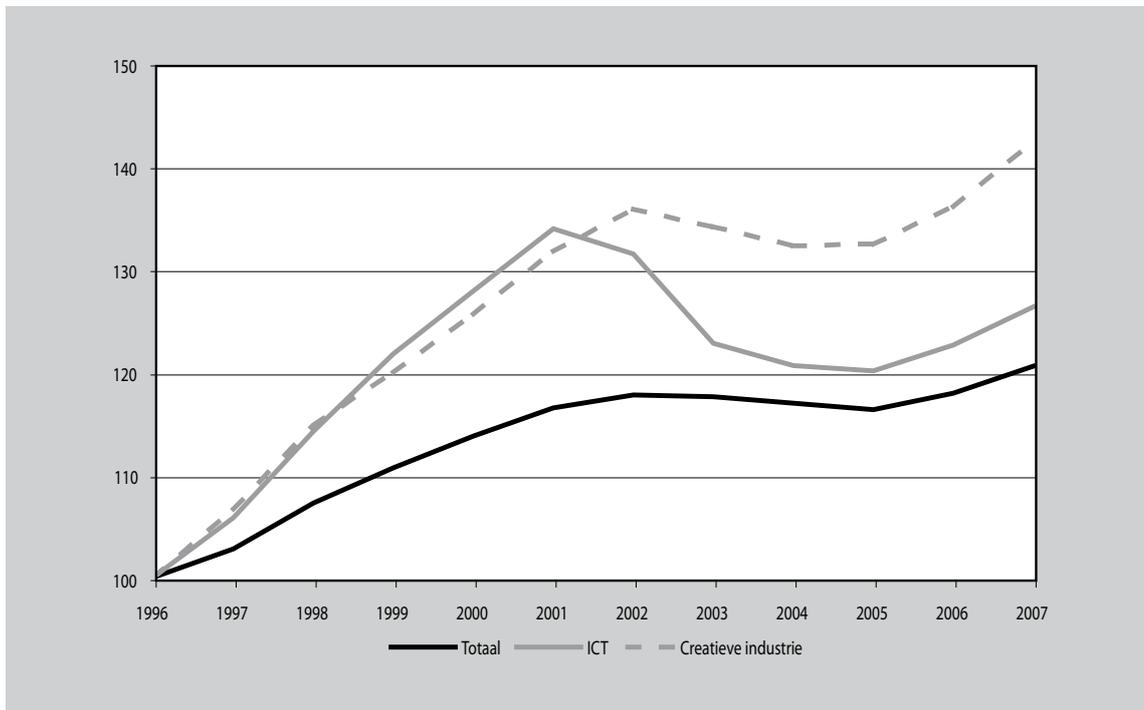
Figuur 3.6: Werkgelegenheidsontwikkeling ICT en creatieve industrie en totale economie in Nederland en de Noordvleugel (1996 op 100 gesteld)

Bron: LISA

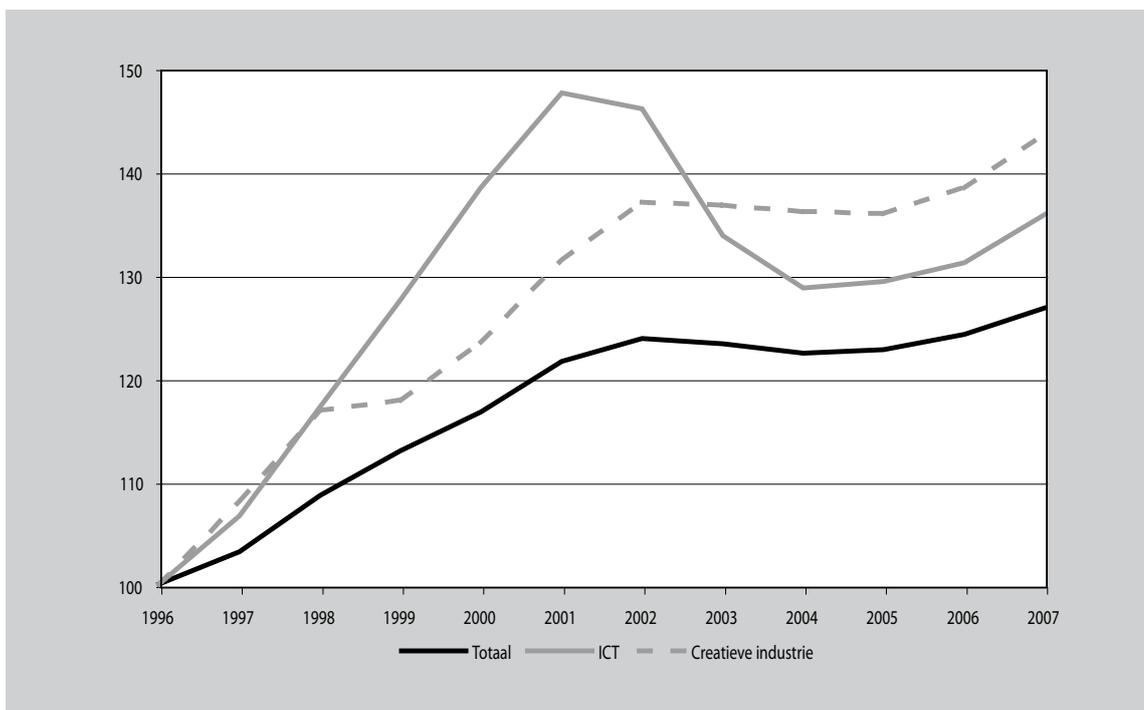

Figuur 3.7: Werkgelegenheidsontwikkeling ICT, creatieve industrie en totale economie in Nederland (1996 op 100 gesteld)

Bron: LISA

Figuur 3.8: Werkgelegenheidsontwikkeling ICT, creatieve industrie en totale economie in de Noordvleugel (1996 op 100 gesteld)

Bron: LISA

3.3 Vestigingen en bedrijfsgrootte in ICT en creatieve industrie

De Noordvleugel telt 34% van het landelijk aantal vestigingen van creatieve en ICT-bedrijven in haar regio. Bijna een kwart van de vestigingen (24,2%) is gevestigd in de tien grote steden in de Noordvleugel.

Net als bij het aantal banen legt het aantal vestigingen in de tien grote Noordvleugelsteden het meeste gewicht in de plaatselijke economische schaal. Bijna een op de vijf vestigingen (18,5%) is verbonden aan de ICT- of aan de creatieve industrie. Buiten de steden is de afhankelijkheid van de ICT en creatieve industrie fors lager, maar nog altijd hoger dan gemiddeld in Nederland.

Het minst afhankelijk van creatieve en ICT-sector zijn Haarlemmermeer en Zaanstad. Haarlemmermeer scoort als enige Noordvleugelstad ook beneden het landelijk gemiddelde. In Hilversum, Utrecht en Amsterdam behoort een op de vijf bedrijven tot de ICT of creatieve industrie.

Tabel 3.8: Aantal vestigingen in de ICT en creatieve industrie in Nederland, de Noordvleugel, en de top 10 gemeenten van de Noordvleugel (2007)

	Creatieve industrie	ICT	ICT en creatieve industrie*	Aandeel creatieve industrie	Aandeel ICT	Aandeel ICT en creatieve industrie
Nederland	66529	82972	110243	6,9%	8,6%	11,4%
Noordvleugel	23876	28392	37241	10,4%	12,4%	16,3%
Top 10	17481	20289	26712	12,1%	14,1%	18,5%
Overig Noordvleugel	6395	8103	10529	7,5%	9,6%	12,4%

Bron: LISA

* Totaal van vestigingen in ICT en creatieve industrie is lager dan de optelsom van de aantallen in de kolommen creatieve industrie en ICT vanwege overlap in beide definities. De contentindustrie is onderdeel van ICT én van creatieve industrie.

Tabel 3.9: Aantal vestigingen in de ICT en creatieve industrie in de top 10 gemeenten van de Noordvleugel (2007)

	Creatieve industrie	ICT	ICT en creatieve industrie*	Aandeel creatieve industrie	Aandeel ICT	Aandeel ICT en creatieve industrie
Amsterdam	9558	9847	13324	14,8%	15,3%	20,7%
Utrecht	2508	2932	3930	13,6%	16,0%	21,4%
Hilversum	1005	1099	1375	15,7%	17,2%	21,5%
Amersfoort	886	1201	1550	10,5%	14,2%	18,4%
Haarlemmermeer	350	672	797	4,4%	8,5%	10,1%
Almere	891	1519	1849	8,1%	13,7%	16,7%
Haarlem	1001	1171	1543	10,0%	11,7%	15,5%
Nieuwegein	290	490	590	7,8%	13,2%	15,9%
Amstelveen	444	614	780	8,2%	11,3%	14,3%
Zaanstad	548	744	974	6,5%	8,8%	11,5%

Bron: LISA

* Totaal van vestigingen in ICT en creatieve industrie is lager dan de optelsom van de aantallen in de kolommen creatieve industrie en ICT vanwege overlap in beide definities. De contentindustrie is onderdeel van ICT én van creatieve industrie.

Over de gehele Nederlandse economie genomen bedraagt het gemiddeld aantal banen per vestiging 8. Bedrijven in de ICT en creatieve industrie zijn met gemiddeld 4,9 banen fors kleiner. Daarbij geldt dat bedrijven in de creatieve industrie met 3,5 banen per vestiging nog eens 34% kleiner zijn dan bedrijven in de ICT (5,3 banen). In de Noordvleugel zijn ICT-bedrijven gemiddeld even groot als elders in het land; bedrijven in de creatieve industrie echter zijn wat groter (3,8 banen in de Noordvleugel tegenover 3,5 banen landelijk). Voor zowel de ICT als de creatieve industrie geldt dat vestigingen in de Noordvleugelsteden groter zijn dan in de rest van Nederland. Dit geldt overigens ook voor de economie als geheel in de Noordvleugel. Creatieve bedrijven in de Noordvleugelsteden zijn liefst 17 procent groter dan gemiddeld in Nederland. Over alle sectoren genomen zijn bedrijven in de Noordvleugelsteden 5 procent groter. Vestiging in een van de steden in de Noordvleugel maakt het bedrijven kennelijk gemakkelijker om te groeien dan elders.

Tabel 3.10: Banen per vestiging in de ICT, creatieve industrie en de totale economie in Nederland, de Noordvleugel, en de top 10 gemeenten van de Noordvleugel (2007)

	Creatieve industrie	ICT	ICT en creatieve industrie*	Totale economie
Nederland	3,5	5,3	4,9	8,0
Noordvleugel	3,8	5,3	5,0	7,6
Top 10	4,1	5,7	5,4	8,4
Overig Noordvleugel	2,8	4,3	3,9	6,2

Bron: LISA

* Er is overlap tussen de ICT en creatieve industrie, de contentindustrie behoort tot zowel de ICT als de creatieve industrie. In de totstandkoming van de totaalkolom is hier rekening mee gehouden.

In vrijwel alle steden zijn vestigingen in de ICT en creatieve industrie gemiddeld kleiner dan gemiddeld in de lokale economie. Hilversum, met zijn grote omroeporganisaties, vormt hierop een uitzondering. De grootste vestigingen in de creatieve en ICT-sector zijn te vinden in Haarlemmermeer, Nieuwegein en Hilversum. Zaanstad kent de kleinste bedrijven, zowel in de ICT als in de creatieve industrie.

Tabel 3.11: Banen per vestiging in de ICT, creatieve industrie en de totale economie in de top 10 gemeenten van de Noordvleugel (2007)

	Creatieve industrie	ICT	ICT en creatieve industrie	Totale economie
Amsterdam	3,4	4,5	4,3	7,4
Utrecht	3,8	7,3	7,0	11,2
Hilversum	10,7	12,3	10,3	7,5
Amersfoort	5,2	5,7	6,5	9,2
Haarlemmermeer	10,8	11,1	11,0	15,9
Almere	2,9	3,8	3,7	6,8
Haarlem	3,2	4,6	4,2	6,6
Nieuwegein	4,3	11,5	10,4	12,1
Amstelveen	4,5	6,9	6,0	7,4
Zaanstad	2,8	3,4	3,5	6,6

Bron: LISA

* Er is overlap tussen de ICT en creatieve industrie, de contentindustrie behoort tot zowel de ICT als de creatieve industrie. In de totstandkoming van de totaalkolom is hier rekening mee gehouden.

De relatieve grootschaligheid van de ICT- en creatieve industrie in de Noordvleugel en specifiek in de Noordvleugelsteden is ook terug te vinden in de verdeling van het aantal banen over grootteklassen. Terwijl landelijk 45,8 procent van het aantal banen in bedrijven met meer dan 50 banen is te vinden, ligt dat percentage in de Noordvleugelsteden op 53,5 procent. Voor kleine en middelgrote ondernemingen lijken de Noordvleugelsteden daarom op het eerste gezicht geen aantrekkelijke vestigingslocatie: alle kleinere categorieën zijn ondervertegenwoordigd ten opzichte van het landelijke beeld. Buiten de Noordvleugelsteden verandert dat beeld drastisch: dan is opeens eenderde van het aantal banen te vinden in de bedrijven tot en met 5 banen.

Tabel 3.12: Aantal en aandeel banen per grootteklasse in de ICT en creatieve industrie in Nederland, de Noordvleugel, en de top 10 gemeenten van de Noordvleugel (2007)

	Aantal banen per grootteklasse						totaal
	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 25	26 t/m 50	50+	
Nederland	72443	69438	38370	60754	54716	249750	545471
Noordvleugel	25368	22095	11070	18216	15909	93584	186242
Top 10	18034	16016	8307	13176	12091	77747	145371
Overig Noordvleugel	7334	6079	2763	5040	3818	15837	40871

	Aantal banen per grootteklasse op totaal aantal banen						totaal
	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 25	26 t/m 50	50+	
Nederland	13,3%	12,7%	7,0%	11,1%	10,0%	45,8%	100,0%
Noordvleugel	13,6%	11,9%	5,9%	9,8%	8,5%	50,2%	100,0%
Top 10	12,4%	11,0%	5,7%	9,1%	8,3%	53,5%	100,0%
Overig Noordvleugel	17,9%	14,9%	6,8%	12,3%	9,3%	38,7%	100,0%

Bron: LISA

Er blijken echter grote verschillen te bestaan tussen de afzonderlijke Noordvleugelsteden wat dwingt om op een lager schaalniveau te kijken. De steden waar de banen zijn geconcentreerd in grote bedrijven zijn Utrecht, Hilversum, Nieuwegein, Haarlemmermeer en Amersfoort. De overige steden vertonen een geheel afwijkend patroon. Hier varieert het aantal banen in bedrijven tot en met 10 werkzame personen van 25,5 procent (Amstelveen) tot 48,9 procent (Zaanstad). Amsterdam kent een balans: 43 procent van de banen is ondergebracht in bedrijven met meer dan 50 banen, terwijl 37 procent van de banen te vinden is in bedrijven tot en met 10 banen. De resterende 20 procent van de banen is te vinden in de grootteklasse tussen 11 en 50 banen.

Tabel 3.13: Aantal en aandeel banen per grootteklasse in de ICT en creatieve industrie in de top 10 gemeenten van de Noordvleugel (2007)

	Aantal banen per grootteklasse						totaal
	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 25	26 t/m 50	50+	
Amsterdam	8976	8377	3865	6062	5396	24603	57279
Utrecht	2893	1899	996	1796	1263	18532	27379
Hilversum	842	841	614	1079	1100	9739	14215
Amersfoort	1108	789	463	883	608	6293	10144
Haarlemmermeer	433	601	462	681	843	5763	8783
Almere	1247	1015	561	738	788	2529	6878
Haarlem	1033	971	540	608	710	2617	6479
Nieuwegein	371	308	299	481	532	4145	6136
Amstelveen	499	538	154	429	492	2559	4671
Zaanstad	632	677	353	419	359	967	3407

	Aantal banen per grootteklasse op totaal aantal banen						totaal
	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 25	26 t/m 50	50+	
Amsterdam	15,7%	14,6%	6,7%	10,6%	9,4%	43,0%	100,0%
Utrecht	10,6%	6,9%	3,6%	6,6%	4,6%	67,7%	100,0%
Hilversum	5,9%	5,9%	4,3%	7,6%	7,7%	68,5%	100,0%
Amersfoort	10,9%	7,8%	4,6%	8,7%	6,0%	62,0%	100,0%
Haarlemmermeer	4,9%	6,8%	5,3%	7,8%	9,6%	65,6%	100,0%
Almere	18,1%	14,8%	8,2%	10,7%	11,5%	36,8%	100,0%
Haarlem	15,9%	15,0%	8,3%	9,4%	11,0%	40,4%	100,0%
Nieuwegein	6,0%	5,0%	4,9%	7,8%	8,7%	67,6%	100,0%
Amstelveen	10,7%	11,5%	3,3%	9,2%	10,5%	54,8%	100,0%
Zaanstad	18,6%	19,9%	10,4%	12,3%	10,5%	28,4%	100,0%

Bron: LISA

Tussen 1996 en 2007 groeide het aantal banen in de Nederlandse ICT en creatieve industrie met 127.748. De Noordvleugel nam daarvan 42,5 procent voor haar rekening, de tien Noordvleugelsteden waren goed voor 35 procent van de landelijke aanwas. De grote bedrijven in de tien Noordvleugelsteden bewijzen tussen 1996 en 2007 een banenmotor te zijn. Waar in Nederland slechts 21,3 procent van de banengroei in de grootste categorie bedrijven valt, geldt dat voor de tien Noordvleugelsteden voor 42,7 procent van de banengroei. Over geheel Nederland slaat 55 procent van de banengroei neer in bedrijven met 10 banen of minder. Voor de Noordvleugelsteden gaat het om 42,8 procent van de aanwas.

Gaat het echter om de gemiddelde procentuele banengroei per jaar naar grootteklasse, dan blijken de kleinste categorieën (tot en met 5 banen) het snelst te groeien. Dat geldt voor zowel Nederland als de Noordvleugel en de tien Noordvleugelsteden. Bedrijven in de Noordvleugel presteren qua werkgelegenheidsgroei beter dan het Nederlands gemiddelde in de kleinste grootteklassen en in de grootste categorie. Middelgrote bedrijven (26-50 banen) in de Noordvleugel groeien minder snel dan gemiddeld in Nederland.

Tabel 3.14: Groei aantal banen per grootteklasse in de ICT en creatieve industrie in Nederland, de Noordvleugel, en de top 10 gemeenten van de Noordvleugel (1996-2007)

	Aantal banen per grootteklasse						
	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 25	26 t/m 50	50+	totaal
Nederland	39355	19796	10598	13746	17053	27200	127748
Noordvleugel	14012	7652	2946	4505	4006	21194	54315
Top 10	10298	6163	2671	3647	2888	19124	44791
Overig Noordvleugel	3714	1489	275	858	1118	2070	9524

	Aantal banen per grootteklasse op totaal aantal banen						
	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 25	26 t/m 50	50+	totaal
Nederland	30,8%	15,5%	8,3%	10,8%	13,3%	21,3%	100,0%
Noordvleugel	25,8%	14,1%	5,4%	8,3%	7,4%	39,0%	100,0%
Top 10	23,0%	13,8%	6,0%	8,1%	6,4%	42,7%	100,0%
Overig Noordvleugel	39,0%	15,6%	2,9%	9,0%	11,7%	21,7%	100,0%

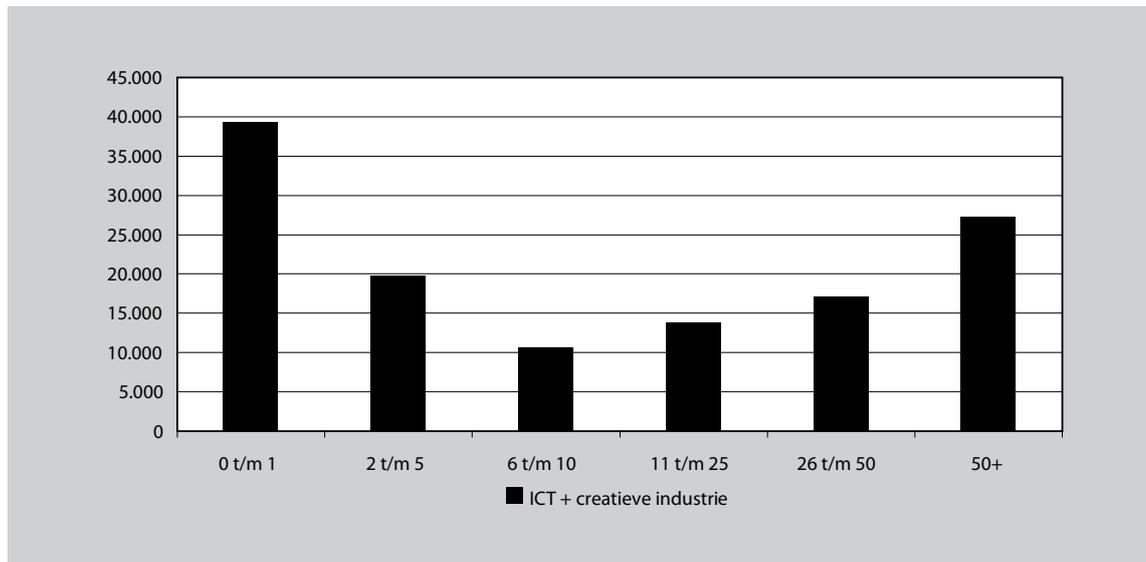

	Gemiddelde banengroei per grootteklasse (in procenten per jaar)						
	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 25	26 t/m 50	50+	totaal
Nederland	7,4%	3,1%	3,0%	2,4%	3,5%	1,1%	2,5%
Noordvleugel	7,6%	3,9%	2,9%	2,6%	2,7%	2,4%	3,2%
Top 10	8,0%	4,5%	3,6%	3,0%	2,5%	2,6%	3,4%
Overig Noordvleugel	6,6%	2,6%	1,0%	1,7%	3,2%	1,3%	2,4%

Bron: LISA

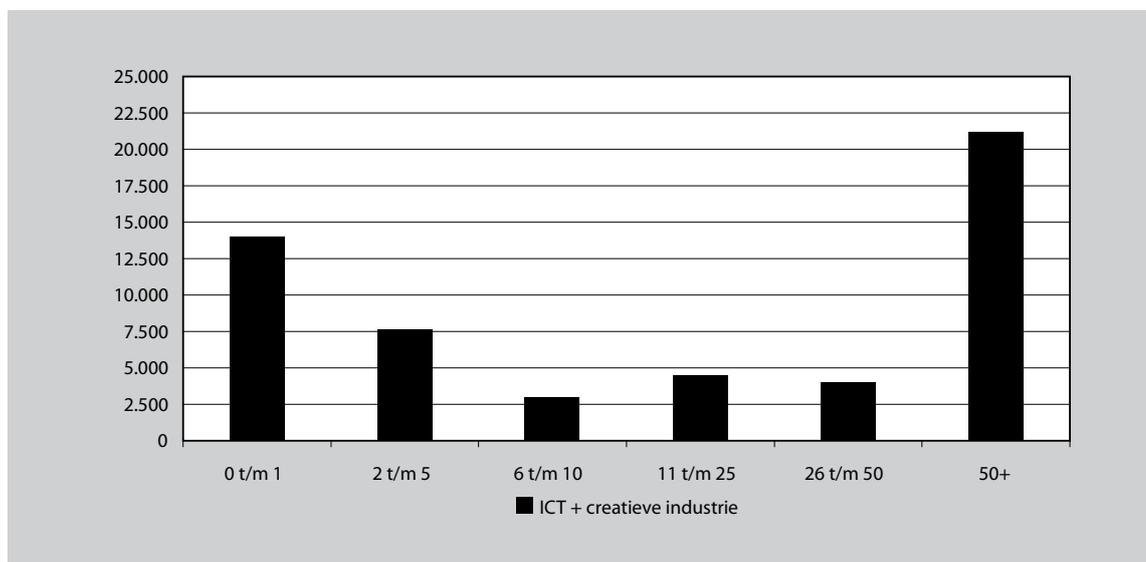

Figuur 3.9: Groei aantal banen per grootteklasse in de ICT en creatieve industrie gezamenlijk in Nederland (1996-2007)

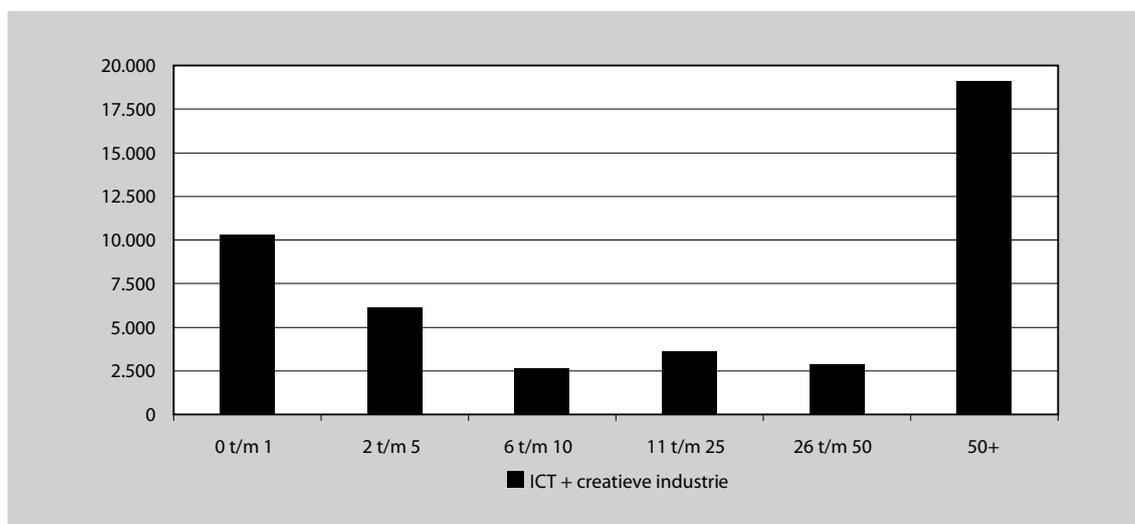
Bron: LISA

Figuur 3.10: Groei aantal banen per grootteklasse in de ICT en creatieve industrie gezamenlijk in de Noordvleugel (1996-2007)

Bron: LISA

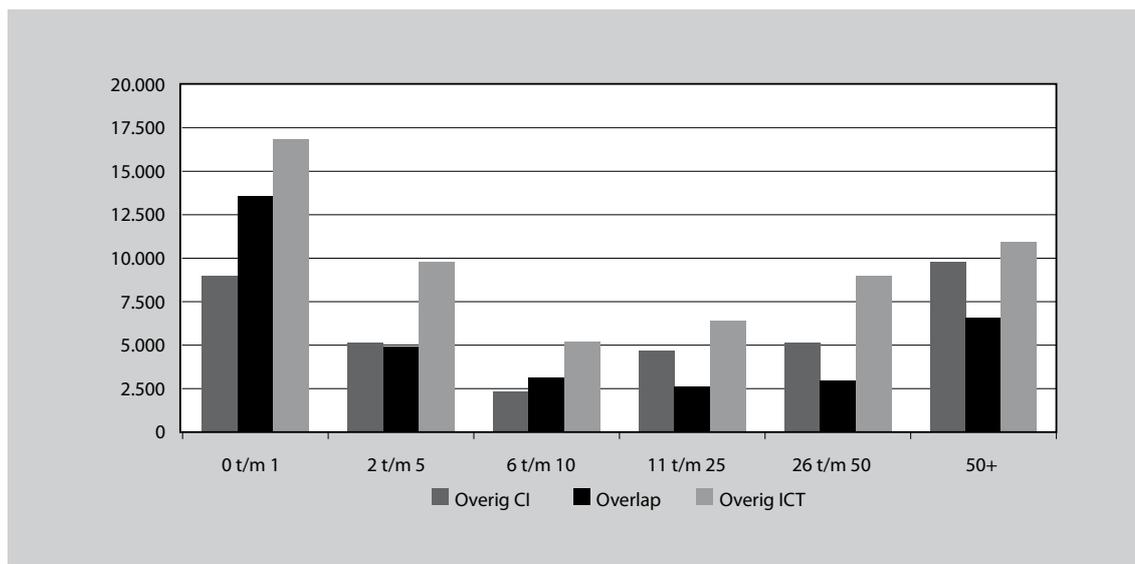
Figuur 3.11: Groei aantal banen per grootteklasse in de ICT en creatieve industrie gezamenlijk in de top 10 gemeenten van de Noordvleugel (1996-2007)

Bron: LISA

Uit de figuren 3.12 tot en met 3.14 blijkt onder meer dat de zogenoemde 'contentindustrie', de verbindende schakel tussen creatieve industrie en ICT-industrie, de meeste banen aanwas kent in de kleinste en in de grootste categorie bedrijven. Deze dichotomie duidt erop dat contentspecialisten hetzij voor zichzelf beginnen, hetzij aansluiting vinden bij expansie en diversificatie van reeds grote bedrijven. Ook is het mogelijk dat er via grote bedrijven sprake is van een structurele doorstroming van contentspecialisten, die na enige tijd uitstromen om zelfstandig verder te gaan. Zij vormen een netwerk van ervaren specialisten die door hun eerder opgebouwde contacten met elkaar en met hun voormalige moederbedrijven een post-Fordistisch productiesysteem in stand kunnen houden, dat zowel gespecialiseerd als flexibel is ⁵.

Figuur 3.12: Groei aantal banen per grootteklasse in de ICT en creatieve industrie in Nederland (1996-2007)

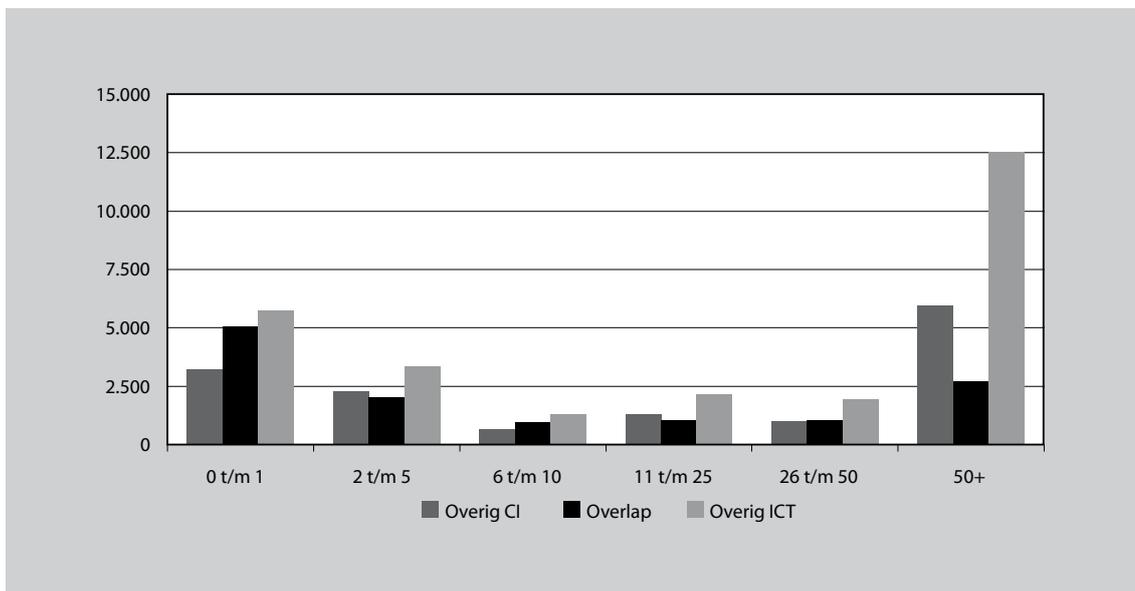
Bron: LISA

⁵ zie bijvoorbeeld Scott (2005)

3 ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel

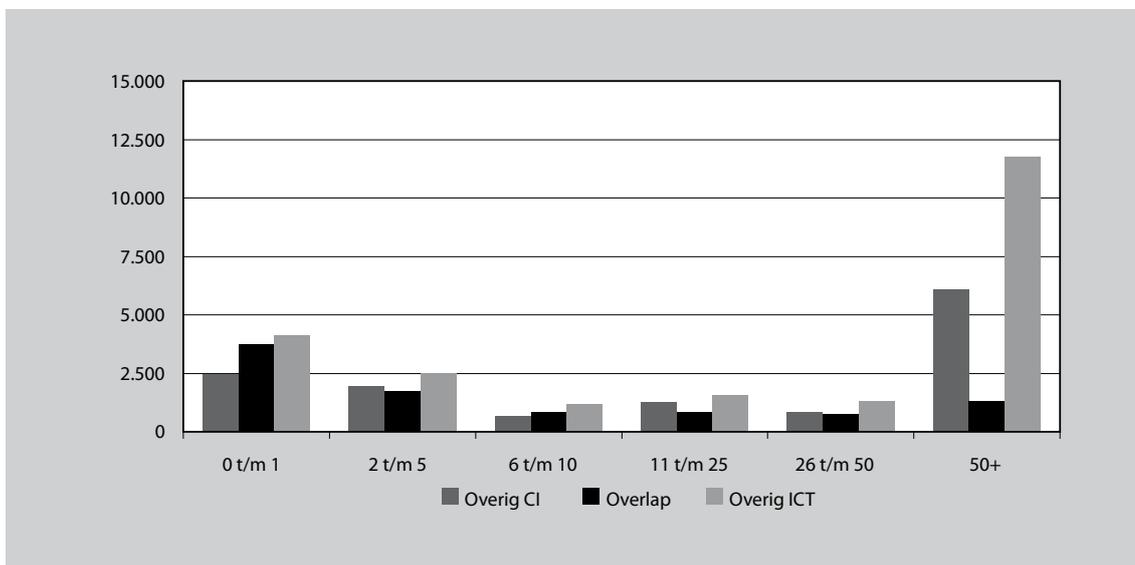

Figuur 3.13: Groei aantal banen per grootteklasse in de ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel (1996-2007)

Bron: LISA

Figuur 3.14: Groei aantal banen per grootteklasse in de ICT en creatieve industrie in de top 10 gemeenten van de Noordvleugel (1996-2007)

Bron: LISA

Eerder was al duidelijk dat Amsterdam tussen 1996 en 2007 in de Noordvleugel het meeste aantal banen in absolute termen mocht bijschrijven. De groei vond voornamelijk plaats in bedrijven met vijf banen of minder; in deze kleinste categorieën sloeg bijna 50 procent van de aanwas neer. Ook in Zaanstad groeide met name de kleinste categorie bedrijven; hier echter gingen veel banen verloren in middelgrote en grote ondernemingen. Ook Haarlem verloor met name banen bij de grote bedrijven. Daarmee verschillen Amsterdam, Zaanstad en Haarlem wezenlijk van de overige zeven Noordvleugelsteden. Minimaal 43 procent van de banenaanwas werd daar bij de grote bedrijven gecreëerd.

De jaarlijkse procentuele groei van het aantal banen in de ICT en creatieve industrie bedroeg tussen 1996 en 2007 in de Noordvleugel 2,2 procent en in de tien Noordvleugelsteden 2,4 procent. Tussen de steden bestaan aanmerkelijke verschillen:

- * groeistad Almere kan een jaarlijkse gemiddelde groei van 10 procent per jaar bijschrijven, die neerslaat in zowel de kleinste als de grootste bedrijven;
- * Amersfoort, Haarlemmermeer en Utrecht vormen een tweede groep met jaarlijkse groeicijfers van 4,8 tot 4 procent. Hun groeipatroon vertoont eveneens overeenkomsten: een sterke groei in de kleinste categorie (boven het gemiddelde van de Noordvleugel (7,6 procent)) en in de grote categorie (eveneens boven het gemiddelde van de Noordvleugel (2,4 procent));
- * Amsterdam, Amstelveen en Nieuwegein vormen een derde groep met jaarlijkse groeicijfers die variëren van 3,3 tot 3,5 procent. In Amstelveen en Nieuwegein laten de grote bedrijven nog sterke groeicijfers zien (4 respectievelijk 4,1 procent); deze categorie groeit in Amsterdam slechts met 1,3 procent gemiddeld per jaar. In Nieuwegein vertonen de eenpitters een sterke groei. Zowel Nieuwegein als Amstelveen echter laten in de categorie middelgrote bedrijven banenverlies zien; in Amsterdam blijven deze bedrijven groeien;
- * Benedengemiddelde groei laten Hilversum (2,1 procent) en Zaanstad (1 procent) zien. Hilversum vertoont een opmerkelijk groeipatroon: niet de kleinste noch de grootste bedrijven vertonen sterke groei maar juist het middelgroot bedrijf. De groei in de grootteklassen 6-50 banen ligt boven het gemiddelde van de Noordvleugel in deze grootteklassen.
- * Haarlem is opnieuw de witte raaf in de reeks, vanwege het netto banenverlies in de ICT en creatieve industrie.

3 ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel

Tabel 3.15: Groei aantal banen per grootteklasse in de ICT en creatieve industrie in de top 10 gemeenten van de Noordvleugel (1996-2007)

	Aantal banen per grootteklasse						totaal
	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 25	26 t/m 50	50+	
Amsterdam	4980	3396	1344	1998	2365	3245	17328
Utrecht	2038	825	131	428	-449	7559	10532
Hilversum	182	141	198	353	403	1574	2851
Amersfoort	880	402	203	333	60	2220	4098
Haarlemmermeer	286	199	59	102	-69	2492	3069
Almere	839	474	380	356	481	1934	4464
Haarlem	233	174	193	248	56	-2103	-1199
Nieuwegein	264	104	113	-25	-123	1494	1827
Amstelveen	247	237	-42	-35	179	898	1484
Zaanstad	349	211	92	-111	-15	-189	337

	Aantal banen per grootteklasse op totaal aantal banen						totaal
	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 25	26 t/m 50	50+	
Amsterdam	28,7%	19,6%	7,8%	11,5%	13,6%	18,7%	100,0%
Utrecht	19,4%	7,8%	1,2%	4,1%	-4,3%	71,8%	100,0%
Hilversum	6,4%	4,9%	6,9%	12,4%	14,1%	55,2%	100,0%
Amersfoort	21,5%	9,8%	5,0%	8,1%	1,5%	54,2%	100,0%
Haarlemmermeer	9,3%	6,5%	1,9%	3,3%	-2,2%	81,2%	100,0%
Almere	18,8%	10,6%	8,5%	8,0%	10,8%	43,3%	100,0%
Haarlem	*)	*)	*)	*)	*)	*)	*)
Nieuwegein	14,4%	5,7%	6,2%	-1,4%	-6,7%	81,8%	100,0%
Amstelveen	16,6%	16,0%	-2,8%	-2,4%	12,1%	60,5%	100,0%
Zaanstad	*)	*)	*)	*)	*)	*)	*)

	Aantal banen per grootteklasse op totaal aantal banen						totaal
	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 25	26 t/m 50	50+	
Amsterdam	7,6%	4,8%	4,0%	3,7%	5,4%	1,3%	3,3%
Utrecht	11,7%	5,3%	1,3%	2,5%	-2,7%	4,9%	4,5%
Hilversum	2,2%	1,7%	3,6%	3,7%	4,2%	1,6%	2,1%
Amersfoort	15,5%	6,7%	5,4%	4,4%	0,9%	4,0%	4,8%
Haarlemmermeer	10,3%	3,7%	1,2%	1,5%	-0,7%	5,3%	4,0%
Almere	10,7%	5,9%	10,8%	6,2%	8,9%	14,1%	10,0%
Haarlem	2,4%	1,8%	4,1%	4,9%	0,7%	-5,2%	-1,5%
Nieuwegein	12,0%	3,8%	4,4%	-0,5%	-1,9%	4,1%	3,3%
Amstelveen	6,4%	5,4%	-2,2%	-0,7%	4,2%	4,0%	3,5%
Zaanstad	7,6%	3,5%	2,8%	-2,1%	-0,4%	-1,6%	1,0%

Bron: LISA

*) In Haarlem en Zaanstad zijn te veel grootteklassen negatief waardoor bij de berekening van het aandeel van een grootteklasse in de groei niet-buikbare cijfers ontstaan.

3.4 Omzet van ICT en creatieve industrie

De Noordvleugel, met 34 procent van het aantal banen in de ICT en creatieve industrie en 34 procent van het aantal vestigingen, levert een aandeel van 32 procent in de nationale omzet in de sectoren. De tien grote Noordvleugelsteden zijn goed voor een kwart van de nationale omzet in de ICT en creatieve industrie. De ICT en creatieve industrie dragen 6,4 procent bij aan de totale nationale omzet. In de Noordvleugel dragen de sectoren 9,1 procent bij aan de regionale omzet. In de tien Noordvleugelsteden gaat het zelfs om 10,2 procent van de regionale omzet.

Op stedelijk niveau is het weinig verwonderlijk dat Hilversum voor meer dan een kwart van de lokale economie afhankelijk is van de ICT en creatieve industrie. Utrecht, Amersfoort en Nieuwegein zijn voor 12 tot 13,4 procent afhankelijk van de sectoren. In Amsterdam maken de ICT en creatieve industrie slechts 10,3 procent van de lokale economie uit, door zijn gediversifieerde economie.⁶

Tabel 3.16: Omzet van de ICT en creatieve industrie in Nederland, de Noordvleugel en top 10 gemeenten van de Noordvleugel in 2006 (in duizenden euro's)

	Creatieve industrie	ICT	ICT en creatieve industrie*	Totale economie	% creatieve industrie	% ICT	% ICT en creatieve industrie
Nederland	21076	55502	64631	1015178	2,1	5,5	6,4
Noordvleugel	8186	17534	20559	226537	3,6	7,7	9,1
Top 10	6512	13594	16075	157865	4,1	8,6	10,2
Overig Noordvleugel	1674	3940	4485	68673	2,4	5,7	6,5

Bron: TNO, op basis van CBS/LISA

* Er is overlap tussen de ICT en creatieve industrie, de contentindustrie behoort tot zowel de ICT als de creatieve industrie. In de totstandkoming van de totaalkolom is hier rekening mee gehouden.

Tabel 3.17: Omzet van de ICT en creatieve industrie in de top 10 gemeenten van de Noordvleugel in 2006 (in duizenden euro's)

	Creatieve industrie	ICT	ICT en creatieve Industrie*	Totale economie	% creatieve industrie	% ICT	% ICT en creatieve industrie
Amsterdam	3008	5073	6251	60724	5,0	8,4	10,3
Utrecht	824	2486	3024	25142	3,3	9,9	12,0
Hilversum	1006	1493	1553	5712	17,6	26,1	27,2
Amersfoort	365	914	1180	8821	4,1	10,4	13,4
Haarlemmermeer	375	991	1105	21069	1,8	4,7	5,2
Almere	182	620	682	7660	2,4	8,1	8,9
Haarlem	311	700	808	9812	3,2	7,1	8,2
Nieuwegein	136	648	694	5587	2,4	11,6	12,4
Amstelveen	170	371	411	5213	3,3	7,1	7,9
Zaanstad	135	300	366	8124	1,7	3,7	4,5

Bron: TNO, op basis van CBS/LISA

* Er is overlap tussen de ICT en creatieve industrie, de contentindustrie behoort tot zowel de ICT als de creatieve industrie. In de totstandkoming van de totaalkolom is hier rekening mee gehouden.

⁶ O+S Amsterdam (2007) - Monitor creatieve industrie 2008

De omzet van de ICT en creatieve industrie groeit sneller dan van de economie als geheel. Op nationaal niveau groeide de omzet van de totale economie tussen 1996 en 2006 met gemiddeld 2,2% per jaar; in de ICT en creatieve industrie lag dit groeipercentage op 3,9% per jaar. In de Noordvleugel lagen deze groeipercentages zowel voor de totale economie als voor de ICT en creatieve industrie op een hoger niveau, respectievelijk +2,5% en +4,8%. De tien Noordvleugelsteden deden het zelfs nog een fractie beter dan de Noordvleugel als geheel. Dit is een indicatie dat steden in de Noordvleugel van de Randstad erin slagen om effectief gebruik te maken van de zogeheten agglomeratie-effecten die optreden in een stedelijke omgeving: de ruime beschikbaarheid van potentiële klanten, de keuzemogelijkheden uit een gediversifieerde arbeidsmarkt, de eenvoudige mogelijkheid om samenwerkingspartners te ontmoeten en te selecteren.⁷ Eerder was al geconstateerd dat de ICT-sector in Amsterdam in de jaren '90 een karakteristiek groeipatroon volgde dat afweek van andere steden: het wordt aangeduid met het 'international service city model' waarbij de relatie tussen de ICT-sector en zijn klanten doorslaggevend is voor een succesvolle ontwikkeling van de sector.⁸ De aanwezigheid van de financiële en de mediasector veroorzaakte een sterke lokale vraag naar ICT-producten. In vergelijking met bijvoorbeeld sterke R&D-gedreven ICT-clusters (zoals Helsinki en Stockholm) is de inbreng van onderzoek en ontwikkeling in het international service city model beperkt. Amsterdam heeft echter kunnen profiteren van zijn internationale verbindingen, zowel via zijn luchthaven als via de Amsterdam Internet Exchange. Stijgende kosten voor vastgoed en personeel en afnemende bereikbaarheid, verschijnselen die bekend staan als agglomeratienadelen, leidden in de late jaren '90 tot een groeiende voorkeur van ICT-bedrijven voor meer perifere en daarmee goedkopere locaties.

Op het schaalniveau van de tien Noordvleugelsteden zien we grote verschillen. De gemiddelde jaarlijkse omzetgroei voor de stedelijke economieën beweegt zich tussen 2,3 procent (Haarlem, Zaanstad) en 3,1 procent (Nieuwegein). In vrijwel alle steden wijkt de gemiddelde jaarlijkse groei van de omzet in de ICT en creatieve industrie in positieve zin hiervan af. Alleen in Haarlem ligt de omzetgroei in de ICT en creatieve industrie lager dan de economie als geheel. De overige steden zijn in drie groepen in te delen:

- * in Zaanstad, Amstelveen en Hilversum ligt de gemiddelde jaarlijkse omzetgroei voor de ICT en creatieve industrie fractioneel hoger dan in de rest van de economie;
- * in Nieuwegein, Haarlemmermeer en Amsterdam ligt de gemiddelde jaarlijkse omzetgroei in de ICT- en creatieve industrie anderhalf tot tweemaal zo hoog als de groei in de totale lokale economie;
- * in Utrecht, Amersfoort en Almere ligt de jaarlijkse gemiddelde omzetgroei in de ICT- en creatieve industrie 2,5 tot 4 maal zo hoog als in de groei in de totale lokale economie. Almere spant daarbij de kroon.

In het algemeen ligt het groeipercentage in de omzet van de creatieve industrie lager dan in de ICT-sector (zie tabel 3.18). Daarop zijn echter uitzonderingen: Hilversum, Haarlemmermeer en Zaanstad.

⁷ TNO (2007) - *De Randstad in internationaal perspectief*

⁸ MUTEIS (2003) - *ICT clusters in European cities during the 1990s. Development patterns and policy lessons.*

Tabel 3.18: Gemiddelde jaarlijkse omzetgroei (in volumemutaties) van de ICT en creatieve industrie in Nederland, de Noordvleugel, en de top 10 gemeenten van de Noordvleugel (1996-2006)

	Absolute groei in duizenden euro's (prijzen 2006)				Gemiddelde jaarlijkse omzetgroei (in %)			
	Creatieve industrie	ICT	ICT en creatieve industrie*	Totale economie	Creatieve industrie	ICT	ICT en creatieve industrie*	Totale economie
Nederland	6333	17475	20544	196945	3,6%	3,9%	3,9%	2,2%
Noordvleugel	2593	6407	7636	50044	3,9%	4,7%	4,8%	2,5%
Top 10	2078	5270	6378	35481	3,9%	5,0%	5,2%	2,6%
Overig Noordvleugel	516	1137	1258	14563	3,7%	3,5%	3,3%	2,4%

Bron: TNO, op basis van CBS/LISA

* Er is overlap tussen de ICT en creatieve industrie, de contentindustrie behoort tot zowel de ICT als de creatieve industrie. In de totstandkoming van de totaalkolom is hier rekening mee gehouden.

Tabel 3.19: Gemiddelde jaarlijkse omzetgroei (in volumemutaties) van de ICT en creatieve industrie in de top 10 gemeenten van de Noordvleugel (1996-2006)

	Absolute groei in duizenden euro's (prijzen 2006)				Gemiddelde jaarlijkse omzetgroei (in %)			
	Creatieve industrie	ICT	ICT en creatieve industrie*	Totale economie	Creatieve industrie	ICT	ICT en creatieve industrie*	Totale economie
Amsterdam	883	1827	2436	13374	3,5%	4,6%	5,1%	2,5%
Utrecht	366	1192	1448	5344	6,1%	6,7%	6,7%	2,4%
Hilversum	326	403	425	1320	4,0%	3,2%	3,3%	2,7%
Amersfoort	105	479	587	2046	3,5%	7,7%	7,1%	2,7%
Haarlemmermeer	249	467	496	5289	11,5%	6,6%	6,1%	2,9%
Almere	63	452	456	1844	4,3%	14,0%	11,7%	2,8%
Haarlem	19	57	78	1974	0,6%	0,8%	1,0%	2,3%
Nieuwegein	27	270	277	1470	2,2%	5,5%	5,2%	3,1%
Amstelveen	12	85	99	1182	0,7%	2,6%	2,8%	2,6%
Zaanstad	29	38	77	1637	2,4%	1,4%	2,4%	2,3%

Bron: TNO, op basis van CBS/LISA

* Er is overlap tussen de ICT en creatieve industrie, de contentindustrie behoort tot zowel de ICT als de creatieve industrie. In de totstandkoming van de totaalkolom is hier rekening mee gehouden.

3.5 Rabobank: financiële analyse van de creatieve industrie 2004-2006

Deze paragraaf van de Cross Media Monitor is gebaseerd op cijfers afkomstig uit de Rabobank Cijfers & Trends database. Deze database geeft de resultatenrekeningen en balansen weer van een deel van de bedrijven die klant van de Rabobank zijn of zijn geweest. In deze database zijn cijfers tot en met 2006 beschikbaar. Aan de hand van deze cijfers is het mogelijk een financiële analyse te maken op microniveau. De cijfers die zijn opgenomen over de kunstensector zijn gebaseerd op een lager aantal waarnemingen dan de andere sectoren en dienen derhalve als een indicatie.

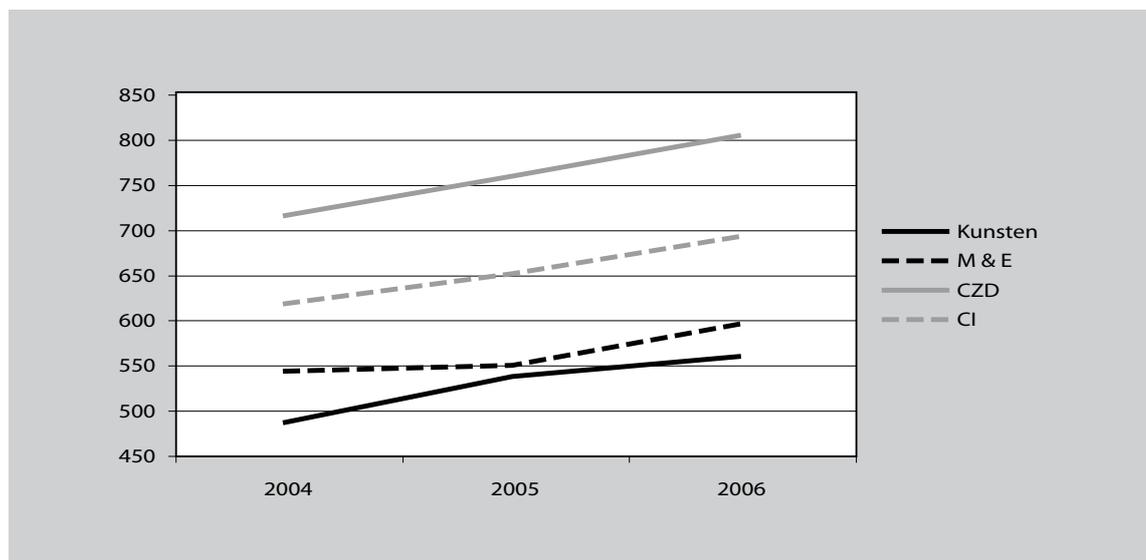
In deze paragraaf zal ten eerste een overzicht worden gegeven van de omzet en winstontwikkeling van een gemiddeld bedrijf in de creatieve industrie en de deelsectoren. Vervolgens zal de vermogensstructuur van bedrijven in de creatieve industrie centraal staan. Tenslotte worden aan de hand van enkele rendementcijfers de verschillen in winstgevendheid weergegeven.

3.5.1 Omzet en winstontwikkeling

In figuur 3.15 is de omzetontwikkeling van een gemiddeld bedrijf in de betreffende deelsector te zien. De drie deelsectoren in de creatieve industrie (kunsten, media en entertainment en creatieve zakelijke dienstverlening) kennen elk een eigen structuur en ontwikkeling.⁹ In 2006 kennen de deelsectoren een omzet van respectievelijk € 557.000, € 593.000 en € 801.000. Daarmee realiseert de creatieve zakelijke dienstverlening een veel hogere gemiddelde omzet dan beide andere deelsectoren. In termen van omzet verschilt het gemiddelde bedrijf in de kunsten niet veel van een gemiddeld bedrijf in media & entertainment.

Tussen 2004 en 2006 is er in elk van de deelsectoren sprake van omzetgroei. In figuur 3.16 is de ontwikkeling geïndexeerd weergegeven. In de periode 2004-2006 heeft de kunstensector de grootste groei. De media & entertainmentsector heeft een matige groei tussen 2004 en 2005, maar in het laatste jaar is de groei fors te noemen. De creatieve zakelijke dienstverlening kent een stabiele sterke groei, die net iets hoger is dan in de gehele creatieve industrie.¹⁰

Figuur 3.15 Absolute omzetontwikkeling per bedrijf in de betreffende (deel)sector tussen 2004-2006 (Omzet x €1.000)

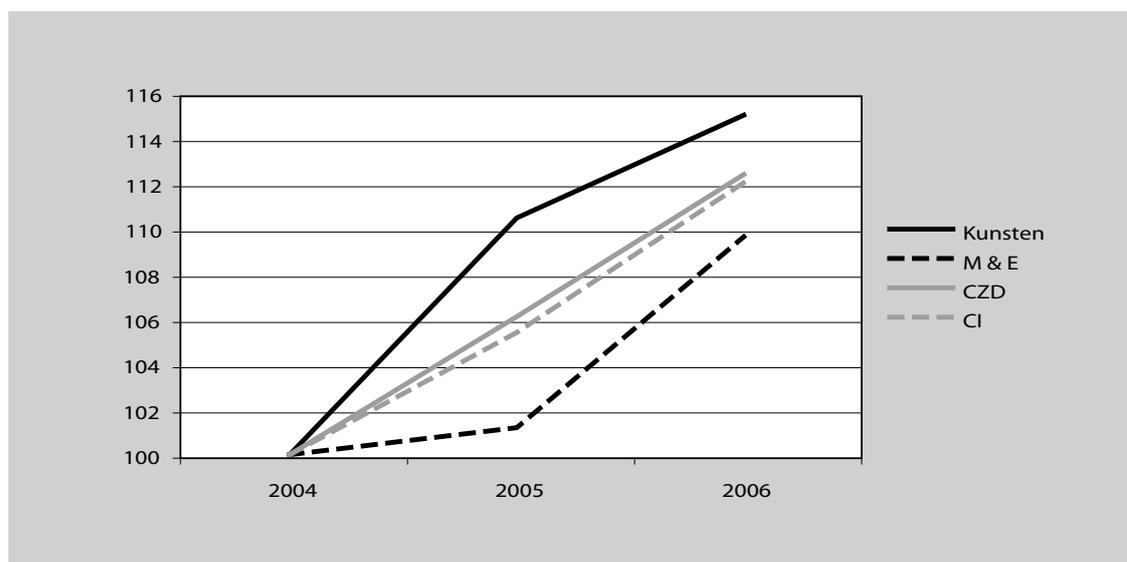

Bron: Rabobank Cijfers & Trends database

⁹ In deze paragraaf is bij elk totaal van de creatieve industrie een weging meegenomen op de deelsectoren. Deze is gebaseerd op de werkgelegenheidsverdeling in LISA (2006).

¹⁰ Het betreft hier de omzetontwikkeling van een gemiddeld bedrijf, dus niet de totale omzetontwikkeling van de sector.

Figuur 3.16 Geïndexeerde omzetontwikkeling per bedrijf in de betreffende (deel)sector tussen 2004-2006 (2004 = 100)

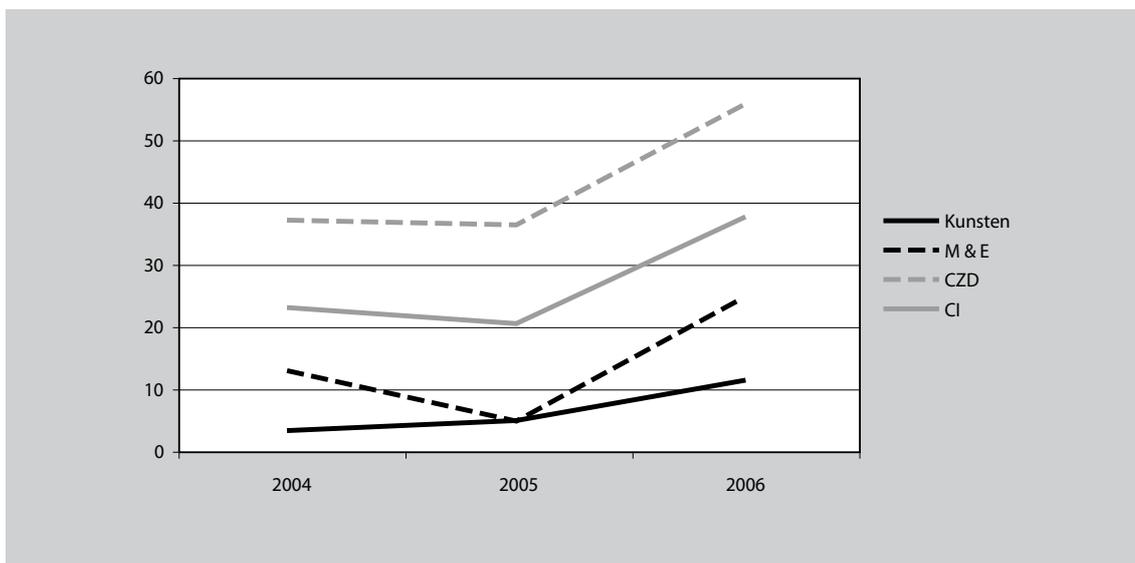
Bron: Rabobank Cijfers & Trends database

Figuur 3.17 geeft de ontwikkeling van de gemiddelde winst per bedrijf weer. In eerste instantie valt op dat een gemiddeld bedrijf in elk van de deelsectoren winst maakt. Een gemiddeld bedrijf in de creatieve zakelijke dienstverlening realiseert een hogere (absolute) winst dan in de rest van de sector. Dat is niet ongebruikelijk in geval van een hogere omzet. In 2006 bedraagt de gemiddelde winst € 55.000. De media & entertainment sector heeft een dip in 2005, maar weet in 2006 wederom een sterke groei te realiseren. Deze sector kent in 2006 een gemiddelde winst van € 24.000. In de kunstensector wordt gemiddeld de laagste winst (€ 11.000) behaald en is de groei tussen 2004 en 2006 zeer beperkt.

In figuur 3.18 is de ontwikkeling van het percentage winst van de omzet weergegeven, zodat de deelsectoren goed met elkaar vergeleken kunnen worden. De hoogte van de omzet speelt op deze manier geen rol. Uit de figuur vallen tevens enkele parallellen te ontdekken met de tabel die is opgenomen in hoofdstuk 2 (tabel 2.1). Zo komt de marktgerichte benadering tot uiting bij de creatieve zakelijke dienstverlening door het hogere winstpercentage. De kunstensector kent het laagste winstpercentage en dat kan mede het gevolg zijn van de houding van ondernemers in deze sector. Zij leggen de prioriteit vaak bij artistieke authenticiteit. Het winstpercentage in de media en entertainmentsector kent met 4% een gezond percentage. Het jaar daarvoor was de winst nog sterk gedaald.

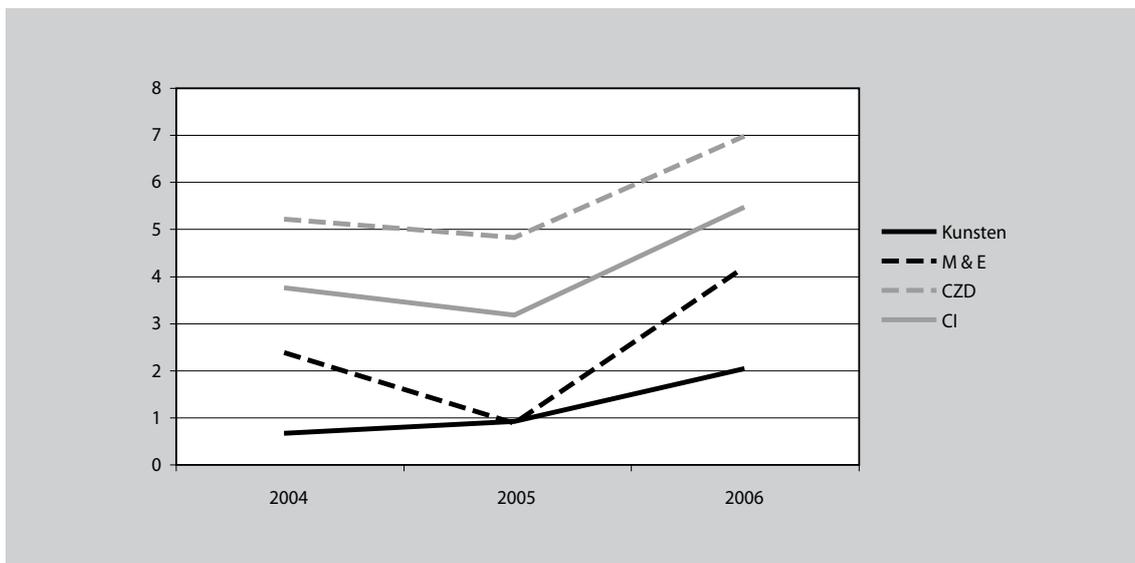

Figuur 3.17 Absolute winst per bedrijf in de betreffende (deel)sector tussen 2004 - 2006 (Winst x €1.000)

Bron: Rabobank Cijfers & Trends database

Figuur 3.18 Winstpercentage van de omzet per bedrijf in de betreffende (deel)sector tussen 2004 - 2006

Bron: Rabobank Cijfers & Trends database

Met behulp van de Rabobank Cijfers & Trends database is het tevens mogelijk om een vergelijking te maken van het aandeel winstgevende bedrijven per omzetklasse. Tabel 3.20 laat deze vergelijking tussen de verschillende omzetklassen zien. In 2006 maakt binnen iedere omzetklasse meer dan 85 procent van de bedrijven winst. Opvallend is dat 95% van de bedrijven in de kleinste omzetklasse (tot € 250.000) winst maakt. Een groot deel van deze bedrijven bestaat uit eenmanszaken, waarbij de ondernemersbeloning (arbeidsbeloning van de ondernemer) voortkomt uit het bedrijfsresultaat. In de laatste kolom (gemiddelde winst) is de ondernemersbeloning (à € 40.000) wél meegenomen. Dan blijkt dat net iets meer dan de helft van de bedrijven winst maakt. De gemiddelde winst van een bedrijf uit de kleinste omzetklasse mag wel zeer beperkt worden genoemd. De ondernemersbeloning is reeds meegenomen in figuur 3.17 en 3.18 en zal in het vervolg van deze analyse ook steeds worden meegenomen.

Tabel 3.20 Percentage winstgevende bedrijven per omzetklasse 2002-2006

Omzetklasse (x €1000)	2004	2005	2006	2006*	Gem. Winst* (x €1000)
< 250	88%	90%	95%	51%	3
250 - 500	88%	80%	90%	74%	26
500 - 1000	87%	63%	87%	80%	41
> 1000	77%	76%	86%	86%	144

* Na aftrek van een ondernemersbeloning van €40.000 bij niet-BV's.

Bron: Rabobank Cijfers & Trends database

Tabel 3.21 geeft een beeld van de resultaatopbouw, waardoor de totstandkoming van de winst duidelijker wordt. De ondernemersbeloning is hierin meegenomen in de loonkosten. De brutowinst in de creatieve industrie is lager dan de brutowinst voor de gehele dienstverlenende sector (met een aandeel van 67,3 procent). Het aandeel totale kosten is tevens klein genoeg om gemiddeld tot een positieve winst uit te komen. De media en entertainmentsector kent het grootste aandeel totale kosten. Het aandeel totale kosten bestaat voor bijna 55 procent uit loonkosten. De creatieve zakelijke dienstverlening kent nog een hoger percentage. De loonkosten vormen daar bijna 62 procent van de totale kosten. Zoals al eerder in deze paragraaf is gebleken kent de creatieve zakelijke dienstverlening het hoogste winstpercentage.

Tabel 3.21 Resultaatopbouw per (deel)sector als percentage van de omzet voor een gemiddeld bedrijf (2006)

	Kunsten	M & E	CZD	CI
Omzet abs. (x €1.000)	557	593	801	689
Omzet	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
Brutowinst	52,1 %	59,4 %	60,0 %	58,6 %
Totale kosten	50,2 %	55,4 %	53,1 %	53,2 %
Totale loonkosten	23,5%	29,9 %	32,8 %	30,6 %
Winst	2,0%	4,1 %	6,9 %	5,4 %

Bron: Rabobank Cijfers & Trends database

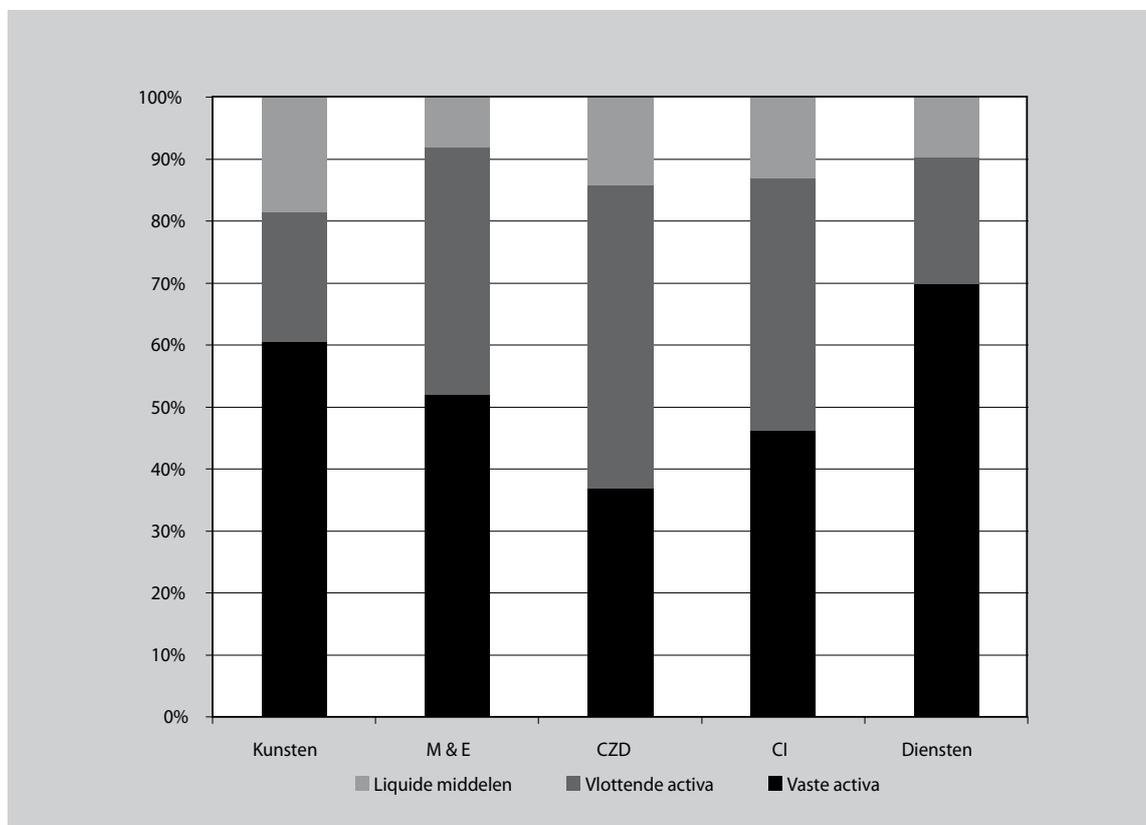

3.5.2 Vermogensstructuur

In deze paragraaf wordt een analyse gegeven van de balansen van de onderneming, ofwel een overzicht gegeven van de structuur van het vermogen van de bedrijven. In deze analyse zal duidelijk worden waar het vermogen van een gemiddeld bedrijf in de betreffende sector uit bestaat (totale activa) en waardoor dat vermogen is gefinancierd (totale passiva).

De opbouw van de totale activa is af te lezen in figuur 3.19.¹¹ Per deelsector zijn de verhoudingen tot de totale balanswaarde weergegeven. Er zijn grote verschillen zichtbaar tussen de verschillende deelsectoren. De kunstensector kent met bijna 61% het grootste aandeel vaste activa. In vergelijking met een gemiddeld bedrijf in de dienstverlenende sector kennen de media- en entertainmentsector en de creatieve zakelijke dienstverlening een zeer laag aandeel vaste activa. Het aandeel vlottende activa, onder andere bestaande uit de post debiteuren en voorraden, is daarentegen een stuk hoger.

Figuur 3.19 Opbouw van de totale activa van een gemiddeld bedrijf per sector (2006)

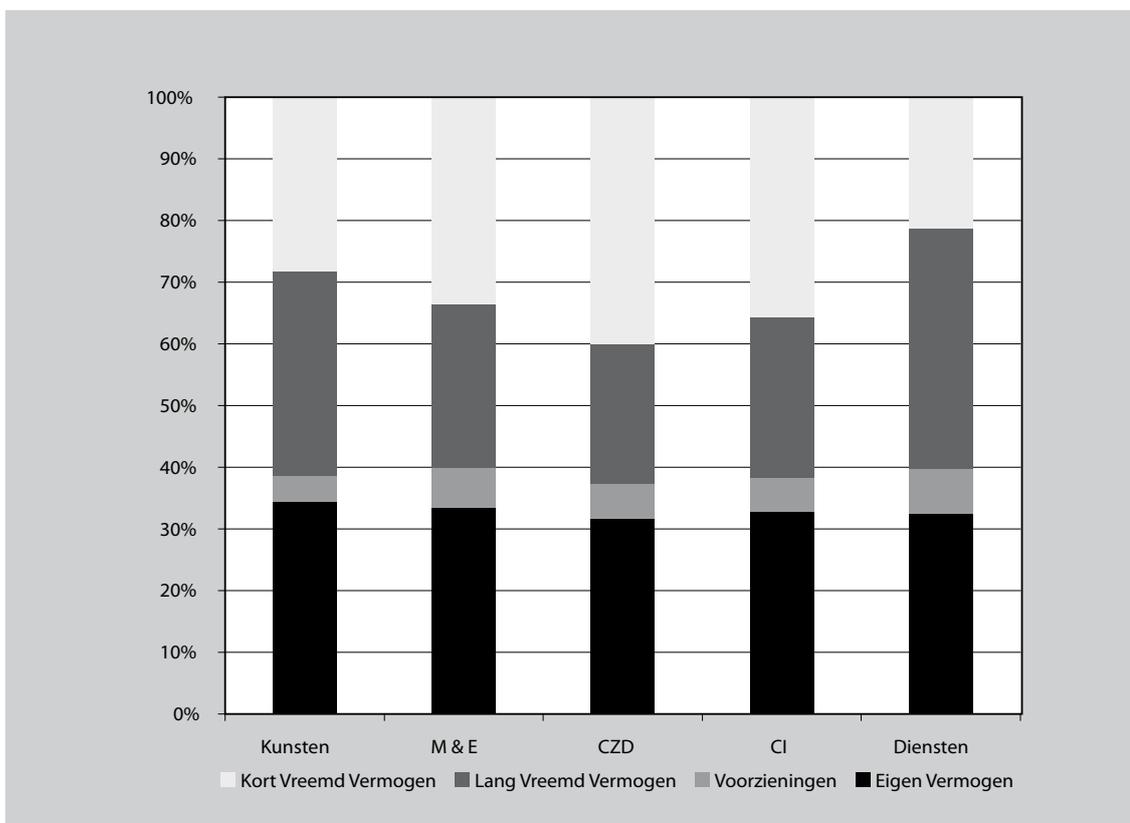

Bron: Rabobank Cijfers & Trends database

In de creatieve industrie is de financiering van de activa zeer divers. Zoals in hoofdstuk 2 (tabel 2.1) is af te lezen zijn subsidies een dominante financieringsbron in de kunstensector. Op de publieke omroep en een deel van de filmindustrie na kennen de media en entertainmentsector en de creatieve zakelijke dienstverlening met name financiering uit de markt. Ondanks het feit dat de cijfers uit de Rabobank Cijfers & Trends database gebaseerd zijn op bedrijven die in ieder geval voor een deel te maken hebben met financiering uit de markt, kunnen de bovenstaande bevindingen worden ondersteund met behulp van figuur 3.20.

¹¹ Voor het weergeven van de verhoudingen in de figuren 3.19 en 3.20 zijn bedrijven met een negatief eigen vermogen gefilterd. Dit negatief eigen vermogen kan bijvoorbeeld het resultaat zijn van de waardering van het onroerend goed op de balans. Bedrijven noteren veelal de historische waarde min de afschrijvingen als waarde, terwijl de waarde van onroerend goed de laatste jaren juist gestegen is.

Figuur 3.20 Opbouw van de totale passiva van een gemiddeld bedrijf per sector (2006)

Bron: Rabobank Cijfers & Trends database

In figuur 3.20 is tevens een vergelijking van de gehele dienstverlening met de creatieve industrie afgebeeld. De creatieve industrie heeft een gemiddeld aandeel eigen vermogen van rond de 33 procent. Dit aandeel is gelijk aan het gemiddeld aandeel eigen vermogen dat de dienstverlening kent. Het meest opvallende verschil tussen de deelsectoren en ten opzichte van de dienstverlenende sector als geheel is het aandeel lang vreemd vermogen. Over het algemeen heeft de creatieve industrie een significant lager aandeel langlopende leningen dan gemiddeld is in de dienstverlening. De creatieve zakelijke dienstverlening kent een aandeel lang vreemd vermogen van bijna 23 procent. Het aandeel lang vreemd vermogen van de dienstverlening is met 39 procent een stuk groter. In een nadere analyse van het lang vreemd vermogen van de kunstensector blijkt dat een relatief groot deel van de langlopende leningen niet afkomstig is van een bank. Dit kan het gevolg zijn van de kunst- en cultuurleningen, die door verschillende maatschappelijke stichtingen worden aangeboden. Tevens valt op dat de creatieve industrie en met name de creatieve zakelijke dienstverlening een relatief groot aandeel kort vreemd vermogen kent. Uit figuur 3.19 kan worden afgeleid dat het grote aandeel kort vreemd vermogen ruimschoots gecompenseerd wordt door de hoeveelheid liquide middelen en vlottende activa (activa die relatief snel zijn om te zetten in liquide middelen).

3.5.3 Bevindingen

- Het gemiddeld bedrijf in zowel de creatieve industrie als de deelsectoren heeft zich in de jaren 2004-2006 positief ontwikkeld tot een omzet van € 689.000 voor een gemiddeld bedrijf in de creatieve industrie. Voor de kunsten, media en entertainment en creatieve zakelijke dienstverlening is dit in 2006 respectievelijk € 557.000, € 593.000 en € 801.000.
- Het gemiddeld bedrijf in elk van de deelsectoren is winstgevend. Zowel de absolute winst als het winstpercentage is in de jaren 2004-2006 gestegen. De creatieve zakelijke dienstverlening kent het hoogste winstpercentage met in 2006 6,9 procent.

- Ongeveer de helft van bedrijven in de creatieve industrie met een omzet kleiner dan € 250.000 maakt, na aftrek van de ondernemersbeloning, winst.
- De opbouw van de activa voor een gemiddeld bedrijf in de creatieve industrie wijkt af van het beeld dat geldt voor de gehele dienstverlening. Tussen de deelsectoren in de creatieve industrie verschilt de opbouw van de activa sterk.
- De verschillen in opbouw van de activa komt terug in de financieringsstructuur. De aandelen lang vreemd vermogen verschillen significant van elkaar.
- Het aandeel eigen vermogen van een gemiddeld bedrijf in de creatieve industrie of de deelsectoren wijkt met circa 33 procent niet of nauwelijks af van het beeld in de gehele dienstverlening.

3.6 Bevindingen ICT en creatieve industrie Noordvleugel

- * De Noordvleugel telde in 2007 90 duizend banen in de creatieve industrie en 151 duizend banen in de ICT-sector. Dat is een groei van respectievelijk 27 duizend en 40 duizend sinds 1996. Ten opzichte van 2005 betekent dat een groei van respectievelijk 4000 en bijna 7000 banen. Dit banenherstel volgt op een periode tussen 2001 en 2005 van een economische groeivertraging. De ICT-sector reageerde hier sterker op dan de creatieve industrie.
- * Een op de drie banen in de ICT en creatieve industrie in Nederland is gevestigd in de Noordvleugel van de Randstad (34 procent). Voor de creatieve industrie ligt dit aandeel zelfs nog iets hoger, op 38 procent. Van het totaal aantal banen in de ICT-sector in Nederland (441.582) is 34 procent gevestigd in de Noordvleugel van de Randstad.
- * Voor negen van de tien onderzochte steden in de Noordvleugel geldt dat de banengroei in de ICT en creatieve industrie tussen 1996-2007 op een hoger niveau ligt dan de banengroei van de economie als geheel. Alleen Haarlem onderscheidt zich in negatieve zin met banenverlies. Almere realiseerde relatief de hoogste werkgelegenheidsgroei, met een jaarlijkse gemiddelde aanwas van 10 procent. Amersfoort, Utrecht en Haarlemmermeer realiseerden een groei van 4 tot 4,8 procent op jaarbasis. Amsterdam, Amstelveen en Nieuwegein vormen de derde groep met een jaarlijkse gemiddelde groei van 3,3 tot 3,5 procent. Hilversum en Zaanstad liggen met een groei van respectievelijk 2,1 en 1 procent onder het Noordvleugel-gemiddelde.
- * De grote bedrijven in de tien Noordvleugelsteden zijn tussen 1996 en 2007 de banenmotor. Waar in Nederlands slechts 21,3 procent van de banengroei in de grootste categorie bedrijven valt, geldt dat in de tien Noordvleugelsteden voor 42,7 procent van de banengroei. Over geheel Nederland slaat 55 procent van de banengroei neer in bedrijven met 10 banen of minder. Voor de Noordvleugelsteden gaat het om 42,8 procent van de aanwas.
- * De Noordvleugel levert een aandeel van 32 procent in de nationale omzet in ICT en creatieve industrie. De tien grote Noordvleugelsteden zijn goed voor een kwart van de nationale omzet in deze sectoren. De ICT en creatieve industrie dragen 6,4 procent bij aan de totale nationale omzet. In de Noordvleugel dragen de sectoren 9,1 procent bij aan de regionale omzet. In de tien Noordvleugelsteden gaat het zelfs om 10,2 procent van de regionale omzet. Hilversum is voor meer dan een kwart van de lokale economie afhankelijk van de ICT en creatieve industrie. Utrecht, Amersfoort en Nieuwegein zijn voor 12 tot 13,4 procent afhankelijk van de sectoren. In Amsterdam maken de ICT en creatieve industrie slechts 10,3 procent van de lokale economie uit, door zijn gediversifieerde economie.

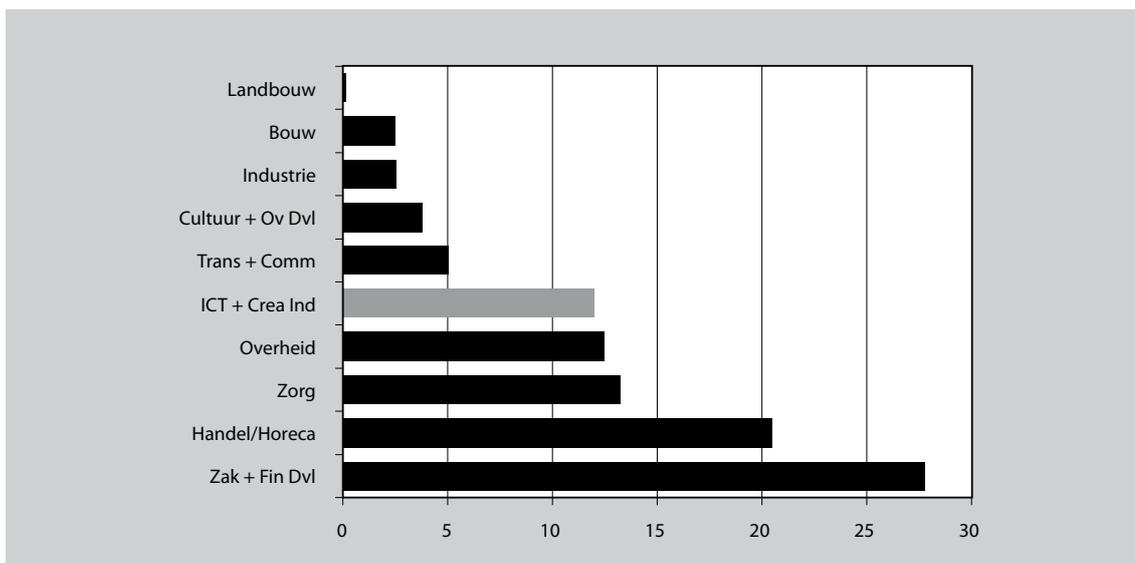

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste karakteristieken van de drie grote steden in de Noordvleugel gepresenteerd aan de hand van enkele centrale statistieken voor wat betreft het belang en de ontwikkeling van ICT en creatieve industrie. Het gaat om Amsterdam, Utrecht en Amersfoort.

4.1 Amsterdam

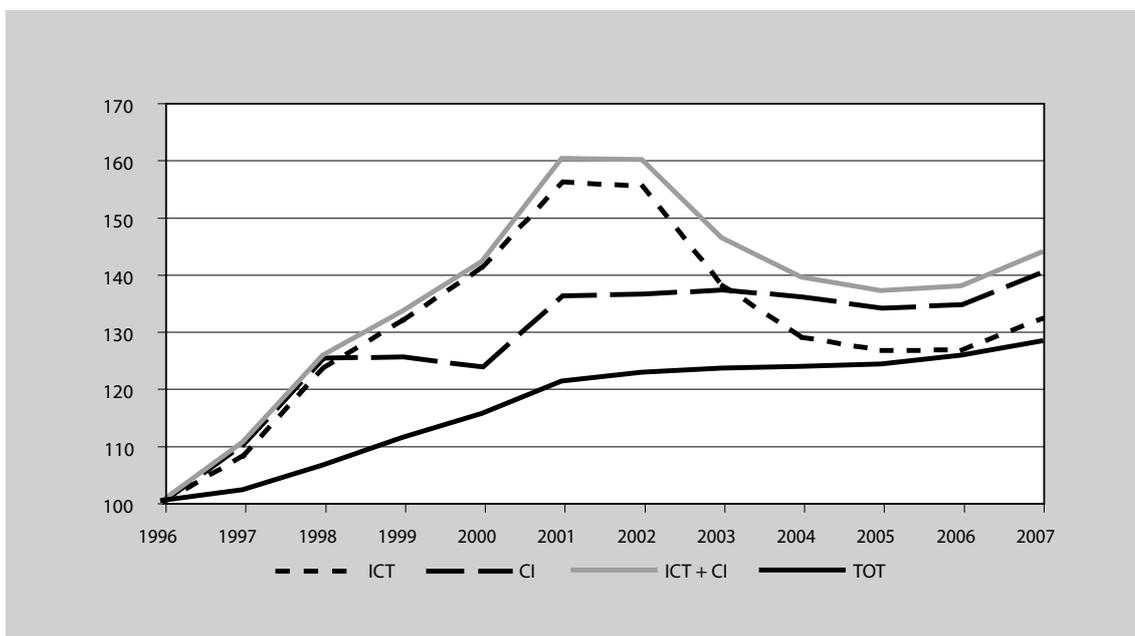
- In 2007 heeft Amsterdam 57.279 banen in de creatieve industrie en ICT (2005: 54.625). Daarmee is Amsterdam in 2007 goed voor 31 procent van de banen in ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel; het aandeel van Amsterdam in het totaal aantal banen is 27 procent. Dat betekent dat in Amsterdam een lichte concentratie bestaat van het aantal banen in de creatieve industrie en ICT.
- In Amsterdam blijven de gecombineerde sectoren ICT en creatieve industrie de vijfde plaats bekleden op basis van hun aandeel in de lokale economie. De zakelijke en financiële dienstverlening lopen echter uit door een versnelde groei van het aantal banen (+2,2 procent in de periode 2005-2007), terwijl ICT en creatieve industrie het aantal banen met 0,2 procent zagen stijgen. Hun aandeel stijgt daarmee van 11,8 procent naar 12 procent.
- De ontwikkeling van het aantal banen in de ICT en creatieve industrie is voor de periode 1995-2007 zeer goed. In Amsterdam bedroeg de jaarlijkse procentuele groei 3,3 procent ten opzicht van een gemiddelde banengroei van 2,3 procent in de rest van Amsterdam tussen 1995 en 2007.
- De dominante positie van Amsterdam in de creatieve industrie wordt vooral veroorzaakt door de deelsectoren kunsten en media- en entertainmentindustrie. De bedrijfstakken met de sterkste concentraties in de creatieve industrie zijn 'podiumkunsten', 'theaters, schouwburgen en concertgebouwen', 'film' en 'interieur- en modeontwerpers'. De toename met 9.388 banen in de periode 1996-2007 werd voor 23,5% veroorzaakt door groei in de podiumkunsten (+2.211). Daarop volgden de reclamebureaus (+1.795 banen), de architectenbureaus (+1.346 banen) en de dienstverlening voor kunstbeoefening (+1.240). Het grootste banenverlies (-2.363) vond plaats bij de uitgeverijen. Sinds 2005 nam het aantal banen in de creatieve industrie toe met 1.478.
- Van de drie deelsectoren in de ICT-sector is content sterk oververtegenwoordigd in Amsterdam vergeleken met de rest van Nederland. De deelsector hardware is zeer licht ondervertegenwoordigd, wat vooral wordt veroorzaakt door de ondervertegenwoordiging van productie van computers en van audio-, video- en telecommunicatieapparatuur. De bedrijfstakken die in Amsterdam sterk zijn oververtegenwoordigd, zijn 'computercentra, databanken, webhosting en websites' en telecommunicatie. Bij de softwarebureaus werden in de periode 1996-2007 6.743 nieuwe banen gecreëerd. De hardware consultancy verloor in die periode 2.228 banen. Sinds 2005 nam het aantal banen in de ICT-sector toe met 1.838.
- De contentindustrie vertoonde een lage groei van de werkgelegenheid: tussen 1996 en 2007 nam het aantal banen met gemiddeld 1,4 procent per jaar toe, oftewel een aanwas van 2.695 banen. In de creatieve zakelijke dienstverlening steeg het aantal banen met gemiddeld 5 procent per jaar. De ICT-dienstverlening groeide met 4,2 procent per jaar.
- Voor de periode 1996-2007 zijn de kleine bedrijven (0-1 banen) zeer goed geweest voor de werkgelegenheid in de creatieve industrie. Bij de ICT-sector zijn de grote bedrijven juist de bron van de werkgelegenheidsgroei (+3.119 banen). Tussen 2005 en 2007 trad banenverlies met name op in de middelgrote bedrijven (11-50 werknemers). Voor de creatieve industrie was de banengroei tussen 1996 en 2007 voor de grootste grootteklasse niet heel hoog, namelijk 126 banen. Dit kwam door het grote banenverlies bij de media en entertainment (-2.402). Sinds 2005 gingen met name banen verloren onder eenpitters (-305), specifiek in de deelsectoren kunsten en media en entertainment.

Figuur 4.1.1: Aandeel economische sectoren in de Amsterdamse economie in 2007 (op basis van aantal banen)

Bron: LISA

Figuur 4.1.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Amsterdam voor de gehele economie, ICT en creatieve industrie (1996-2007)

Bron: LISA

4 Grote steden in de Noordvleugel

Tabel 4.1.1: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in de creatieve industrie in Amsterdam naar deelsectoren kunsten, media en entertainment en creatieve zakelijke dienstverlening (2007 en groei 1996-2007)*

Amsterdam	Banen 2007	Groei 1996-2007 in aantallen	Groei*** 1996-2007 %	LQ** NL=100
Kunsten	10084	5041	6,5%	365
<i>Podiumkunsten</i>	2828	2211	14,8%	586
<i>Scheppende kunsten</i>	1077	684	9,6%	249
<i>Theaters, schouwburgen en concertgebouwen</i>	1988	686	3,9%	427
<i>Dienstverlening tbv kunstbeoefening en organisatie van evenementen</i>	2275	1240	7,4%	268
<i>Musea en galerieën</i>	1916	220	1,1%	361
Media en Entertainment	11753	-231	-0,2%	268
<i>Uitgeverijen</i>	5666	-2363	-3,1%	280
<i>Fotografie</i>	783	131	1,7%	173
<i>Film</i>	3087	901	3,2%	435
<i>Omroeporganisaties</i>	387	172	5,5%	84
<i>Radio en televisie</i>	1108	673	8,9%	272
<i>Overig amusement</i>	207	137	10,4%	143
<i>Journalisten</i>	515	118	2,4%	264
Creatieve zakelijke dienstverlening	10976	4578	5,0%	150
<i>Architecten</i>	2820	1346	6,1%	103
<i>Landschapsarchitecten</i>	499	306	9,0%	54
<i>Reclamebureaus</i>	5958	1795	3,3%	187
<i>Interieur- en modeontwerpers</i>	1699	1131	10,5%	370
Creatieve industrie	32813	9388	3,1%	227
ICT en creatieve industrie	57279	17328	3,3%	170

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei

Tabel 4.1.2: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in de ICT-sector in Amsterdam naar deelsectoren content, diensten en hardware (2007 en groei 1996-2007)*

Amsterdam	Banen 2007	Groei 1996-2007 in aantallen	Groei*** 1996-2007 %	LQ** NL=100
Content	19410	2695	1,4%	241
<i>Reclamebureaus</i>	5958	1795	3,3%	187
<i>Interieur- en modeontwerpers</i>	1699	1131	10,5%	370
<i>Uitgeverijen</i>	5666	-2363	-3,1%	280
<i>Fotografie</i>	783	131	1,7%	173
<i>Film</i>	3087	901	3,2%	435
<i>Omroeporganisaties</i>	387	172	5,5%	84
<i>Radio en televisie</i>	1108	673	8,9%	272
<i>Overig amusement</i>	207	137	10,4%	143
<i>Journalisten</i>	515	118	2,4%	264
Diensten	18947	6860	4,2%	139
<i>Drukkerijen</i>	1454	-1172	-5,2%	69
<i>Reproductie van audio,video en computermedia</i>	68	51	13,4%	83
<i>Telecommunicatie</i>	6295	2194	4,0%	254
<i>Hardware consultancy</i>	117	-2228	-23,9%	16
<i>Softwarebureaus</i>	8525	6743	15,3%	129
<i>Computercentra,databanken,webhosting en websites</i>	1845	869	6,0%	261
<i>Onderhoud en reparatie van computers en kantoormachines</i>	102	-50	-3,6%	39
<i>Netwerkbeheer, computerbeveiliging, automatiseringsdiensten.</i>	531	510	34,1%	92
Hardware	5519	1080	2,0%	98
<i>Vervaardiging van computers</i>	32	-713	-24,9%	45
<i>Vervaardiging van overige elektrische machines, apparaten en benodigdheden</i>	374	-243	-4,4%	59
<i>Vervaardiging van audio-,video en telecommunicatie apparatuur en benodigdheden</i>	246	-36	-1,2%	20
<i>Vervaardiging van medische, precisie- en optische apparaten en instrumenten</i>	751	543	12,4%	92
<i>Technisch speur- en ontwikkelingswerk</i>	798	711	22,3%	79
<i>Technisch ontwerp bureaus voor elektro, telematica,e.d.</i>	3318	818	2,6%	177
ICT	43876	10635	2,6%	161
ICT en creatieve industrie	57279	17328	3,3%	170

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

4 Grote steden in de Noordvleugel

Tabel 4.1.3: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de creatieve industrie naar grootteklasse in Amsterdam (1996-2007)

Amsterdam	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 25	26 t/m 50	50+	totaal
Kunsten	1130	1014	332	354	264	1947	5041
Media en Entertainment	827	658	73	293	320	-2402	-231
Creatieve Zakelijke Dienstverlening	1397	608	496	702	794	581	4578
Creatieve Industrie	3354	2280	901	1349	1378	126	9388

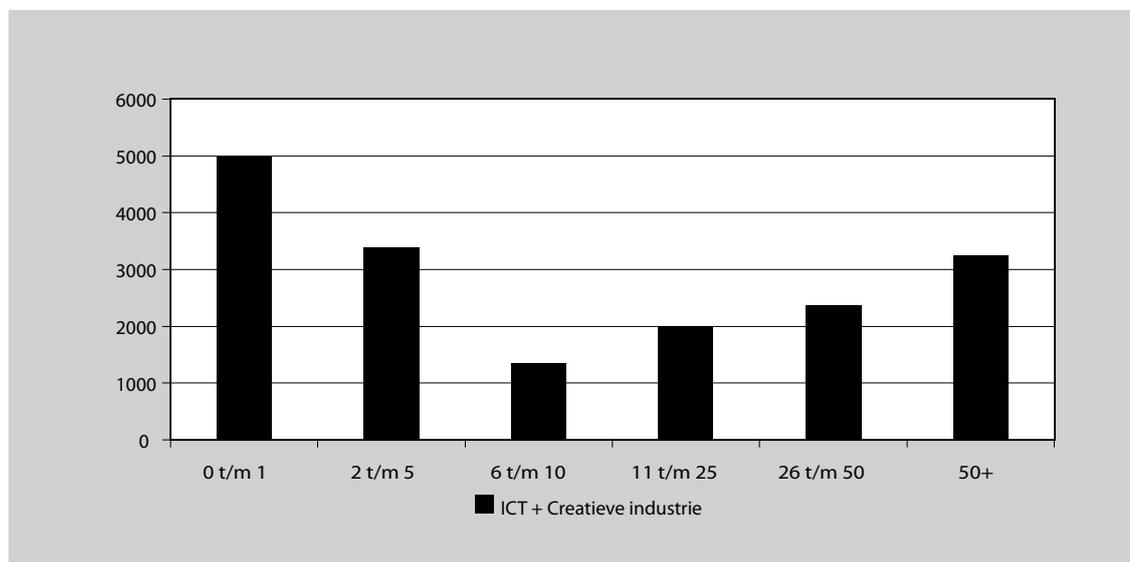
Bron: LISA

T 4.1.4: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de ICT-sector naar grootteklasse in Amsterdam (1996-2007)

Amsterdam	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 25	26 t/m 50	50+	totaal
Content	1949	1053	422	375	690	-1794	2695
Diensten	1500	1094	385	476	880	2525	6860
Hardware	126	22	58	173	107	594	1080
ICT	3575	2169	865	1024	1677	1325	10635

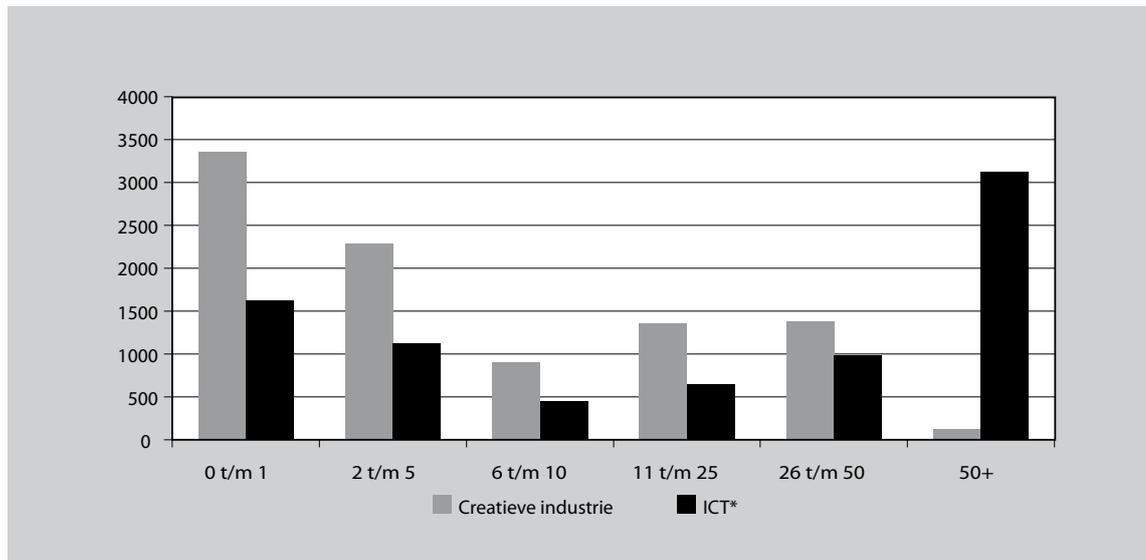
Bron: LISA

Figuur 4.1.3: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT-sector en creatieve industrie in Amsterdam (1996-2007)

Bron: LISA

Figuur 4.1.4: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT-sector en creatieve industrie in Amsterdam, gesplitst (1996-2007)

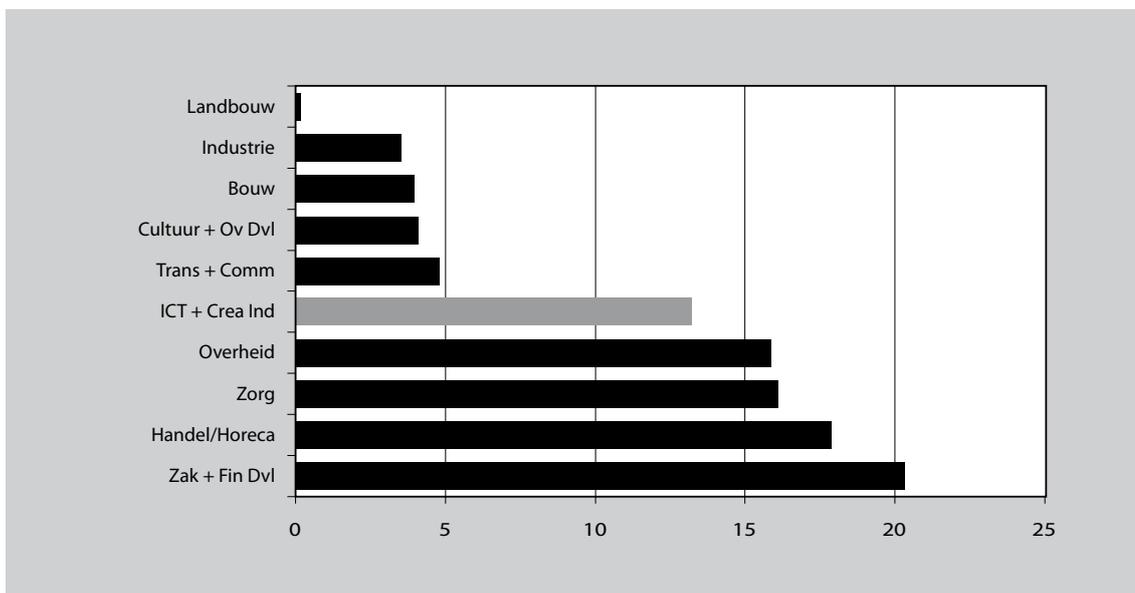
Bron: LISA

* ICT exclusief content industrie

4.2 Utrecht

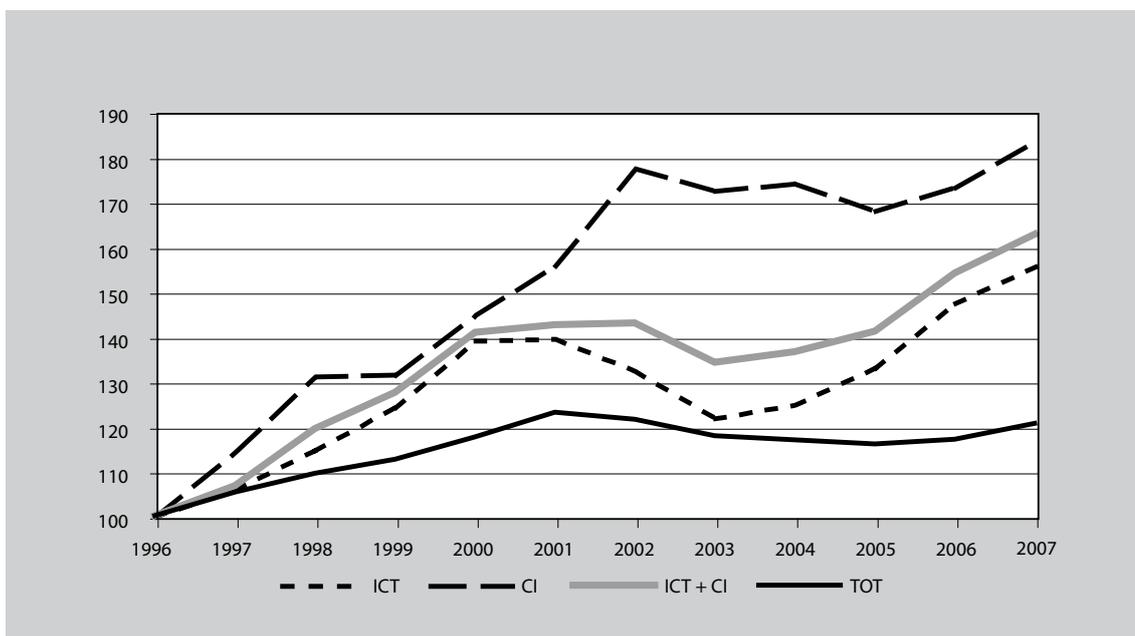
- De stad Utrecht kent in 2007 27.379 banen in de creatieve industrie en ICT (2005: 23.511). Hiermee is Utrecht goed voor 15 procent van alle banen in de creatieve industrie en ICT, tegen 12 procent van het totaal aantal banen in de Noordvleugel. Dit betekent een lichte oververtegenwoordiging van ICT en creatieve industrie in de stad Utrecht. Het 'marktaandeel' van Utrecht in de creatieve en ICT-sector van de Noordvleugel is hiermee twee procentpunt gestegen ten opzichte van 2005.
- Het aandeel van de gezamenlijke sectoren ICT en creatieve industrie in de economie van Utrecht is tussen 2005 en 2007 met 1,4% toegenomen tot 13,2 procent. Daarmee vormt dit cluster de snelst groeiende in de lokale economie. Desondanks blijft ze een vijfde plaats bekleden, net als in Amsterdam.
- In Utrecht heeft de sector creatieve industrie en ICT zich in de periode 1996-2007 zeer goed ontwikkeld in vergelijking met de rest van de economie in de Domstad. De creatieve industrie en ICT kenden in die periode een gezamenlijke jaarlijkse groei van 4,5 procent ten opzichte van 1,7 procent voor Utrecht als geheel. Deze hoge groei werd vooral veroorzaakt door de creatieve industrie die een jaarlijkse groei doormaakte van 5,7 procent in de periode 1996-2007.
- Het lage aandeel van de creatieve industrie binnen de gehele sector is vooral te wijten aan de ondervertegenwoordiging in de media- en entertainmentsector. De kunsten en creatieve zakelijke dienstverlening kennen een oververtegenwoordiging ten opzichte van Nederland. In vergelijking met Amsterdam kent Utrecht een sterkere concentratie van creatieve zakelijke dienstverlening. De deelsector kunsten kenden tussen 1996-2007 een sterke banengroei in de dienstverlening voor kunstbeoefening en organisatie van evenementen. De groei bedroeg 17,8 procent wat 582 banen opleverde. Ook de sectoren interieur- en modeontwerpers en landschapsarchitecten kenden een hoge groei van 14,6 respectievelijk 10,4 procent. De groei van reclamebureaus leverde ruim 1000 banen op. De bedrijfstak scheppende kunsten verloor 91 banen. Sinds 2005 nam het aantal banen in de creatieve industrie met 805 toe.
- Het hoge aandeel ICT wordt vooral veroorzaakt door de deelsector diensten. Deze is in Utrecht zeer sterk oververtegenwoordigd. Dit wordt vooral veroorzaakt door de softwarebureaus. Deze bedrijfstak kende in de periode 1996-2007 een groei van 8,6 procent wat voor een toename van 7.068 banen zorgde. Ook de computer- en datacentra en webhosters zijn in Utrecht sterk oververtegenwoordigd. De sterke ondervertegenwoordiging in de deelsector hardware is vooral toe te schrijven aan het nagenoeg ontbreken van de productie van audio-, video- en telecommunicatieapparatuur en het verlies aan banen in de productie van computerapparatuur. Ook het aantal banen bij technische ontwerp bureaus daalde (-246). Sinds 2005 heeft de ICT-sector de weg naar boven weer gevonden: het aantal banen steeg met liefst 3.315.
- De contentindustrie vertoonde een opmerkelijk sterke groei. In de contentsector groeide het aantal banen met gemiddeld 4,9 procent per jaar. De ICT-diensten groeiden minder sterk (+4,2 procent gemiddeld per jaar). De deelsector kunsten ging hier nog bovenuit met een gemiddeld groeipercentage van 5,6 procent per jaar.
- In de periode 1996-2007 blijken vooral de grote bedrijven met meer dan vijftig werknemers de belangrijkste leverancier van nieuwe werkgelegenheid. Dit geldt zowel voor de creatieve industrie als voor de ICT. Vooral de ICT-diensten leveren een belangrijke bijdrage aan de werkgelegenheid met een banengroei van 4.664. Sinds 2005 is zowel in de creatieve industrie als de ICT-sector banenverlies opgetreden bij de middelgrote bedrijven (11 t/m 50 werknemers).

Figuur 4.2.1: Aandeel economische sectoren in de Utrechtse economie in 2007 (op basis van aantal banen)

Bron: LISA

Figuur 4.2.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Utrecht voor de gehele economie, ICT en creatieve industrie (1996-2007)

Bron: LISA

4 Grote steden in de Noordvleugel

Tabel 4.2.1: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in de creatieve industrie in Utrecht naar deelsectoren kunsten, media en entertainment en creatieve zakelijke dienstverlening (2007 en groei 1996-2007)*

Utrecht	Banen 2007	Groei 1996-2007 in aantallen	Groei*** 1996-2007 %	LQ** NL=100
Kunsten	2333	1056	5,6%	195
<i>Podiumkunsten</i>	382	152	4,7%	183
<i>Scheppende kunsten</i>	415	-91	-1,8%	222
<i>Theaters, schouwburgen en concertgebouwen</i>	269	111	5,0%	133
<i>Dienstverlening tbv kunstbeoefening en organisatie van evenementen</i>	697	582	17,8%	189
<i>Musea en galerieën</i>	570	302	7,1%	248
Media en Entertainment	1498	229	1,5%	79
<i>Uitgeverijen</i>	542	41	0,7%	62
<i>Fotografie</i>	191	68	4,1%	98
<i>Film</i>	420	81	2,0%	137
<i>Radio en televisie</i>	174	6	0,3%	99
<i>Journalisten</i>	120	39	3,6%	142
Creatieve zakelijke dienstverlening	5679	3043	7,2%	179
<i>Architecten</i>	919	-12	-0,1%	78
<i>Landschapsarchitecten</i>	2847	1888	10,4%	710
<i>Reclamebureaus</i>	1702	1003	8,4%	123
<i>Interieur- en modeontwerpers</i>	211	164	14,6%	106
Creatieve industrie	9510	4328	5,7%	152
ICT en creatieve industrie	27379	10532	4,5%	188

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

Tabel 4.2.2: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in de ICT-sector in Utrecht naar deelsectoren content, diensten en hardware (2007 en groei 1996-2007)*

Utrecht	Banen 2007	Groei 1996-2007 in aantallen	Groei*** 1996-2007 %	LQ** NL=100
Content	3411	1396	4,9%	98
<i>Reclamebureaus</i>	1702	1003	8,4%	123
<i>Interieur- en modeontwerpers</i>	211	164	14,6%	106
<i>Uitgeverijen</i>	542	41	0,7%	62
<i>Fotografie</i>	191	68	4,1%	98
<i>Film</i>	420	81	2,0%	137
<i>Radio en televisie</i>	174	6	0,3%	99
<i>Journalisten</i>	120	39	3,6%	142
Diensten	16290	5941	4,2%	276
<i>Drukkerijen</i>	653	-544	-5,4%	72
<i>Telecommunicatie</i>	2200	-431	-1,6%	205
<i>Hardware consultancy</i>	40	-914	-25,0%	12
<i>Softwarebureaus</i>	11843	7068	8,6%	413
<i>Computercentra, databanken, webhosting en websites</i>	1264	705	7,7%	413
<i>Onderhoud en reparatie van computers en kantoormachines</i>	100	41	4,9%	88
<i>Netwerkbeheer, computerbeveiliging, automatiseringsdiensten.</i>	169	-2	-0,1%	67
Hardware	1579	263	1,7%	65
<i>Vervaardiging van overige elektrische machines, apparaten en benodigdheden</i>	252	238	30,1%	91
<i>Vervaardiging van medische, precisie- en optische apparaten en instrumenten</i>	329	151	5,7%	93
<i>Technisch speur- en ontwikkelingswerk</i>	453	178	4,6%	103
<i>Technisch ontwerp bureaus voor elektro, telematica, e.d.</i>	524	-246	-3,4%	65
ICT	21280	7600	4,1%	180
ICT en creatieve industrie	27379	10532	4,5%	188

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

4 Grote steden in de Noordvleugel

Tabel 4.2.3: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de creatieve industrie naar grootteklasse in Utrecht (1996-2007)

Utrecht	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 25	26 t/m 50	50+	totaal
<i>Kunsten</i>	361	223	31	116	-59	384	1056
<i>Media en Entertainment</i>	316	52	-48	-32	-225	166	229
<i>Creatieve Zakelijke Dienstverlening</i>	582	256	101	110	11	1983	3043
Creatieve Industrie	1259	531	84	194	-273	2533	4328

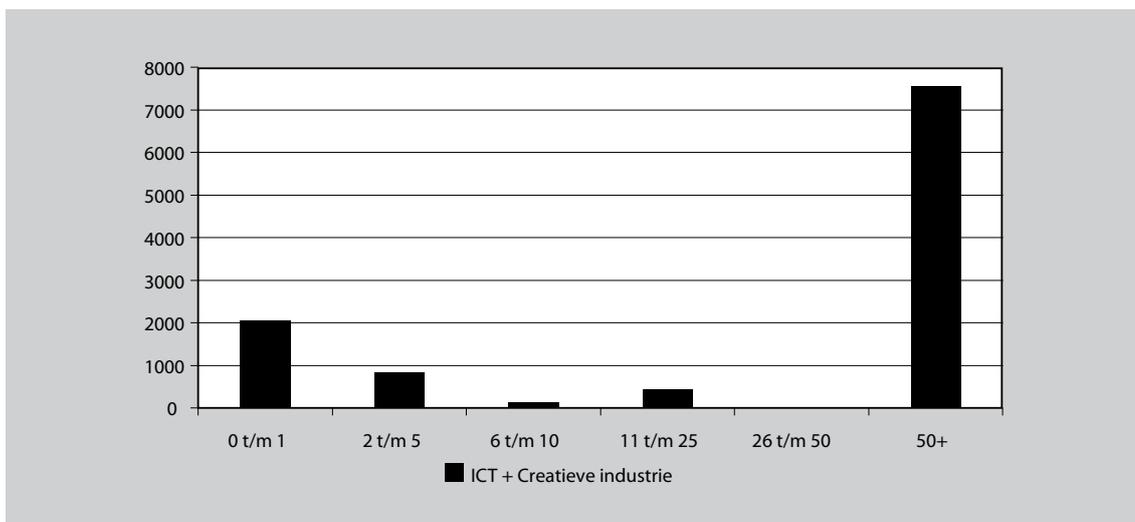
Bron: LISA

Tabel 4.2.4: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de ICT-sector naar grootteklasse in Utrecht (1996-2007)

Utrecht	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 25	26 t/m 50	50+	totaal
<i>Content</i>	813	306	43	120	-193	307	1396
<i>Diensten</i>	730	319	43	199	-14	4664	5941
<i>Hardware</i>	49	-25	4	35	-162	362	263
ICT	1592	600	90	354	-369	5333	7600

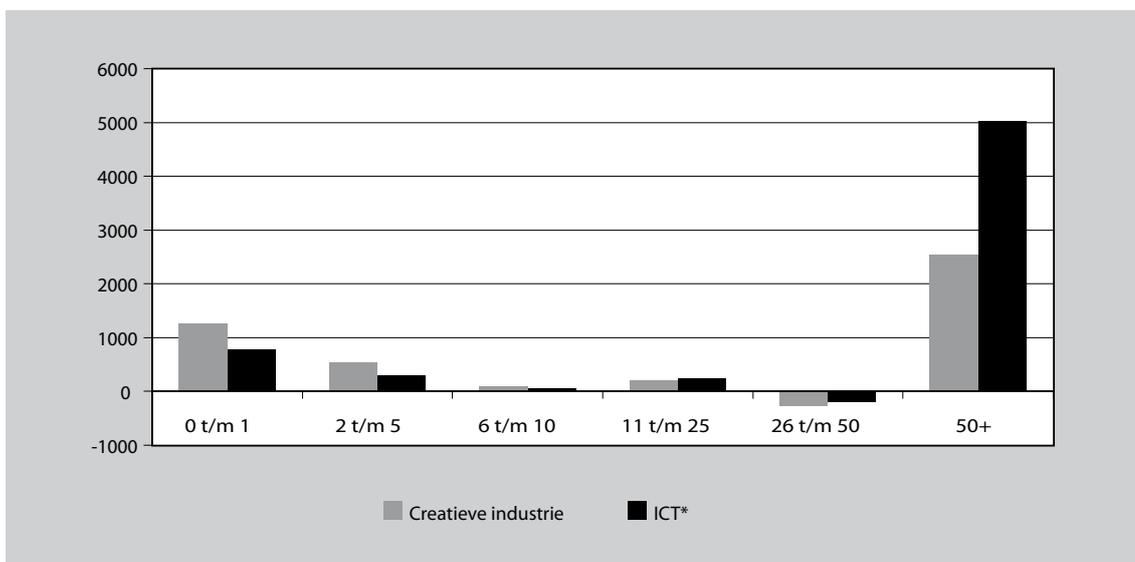
Bron: LISA

Figuur 4.2.3: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT-sector en creatieve industrie in Utrecht (1996-2007)

Bron: LISA

Figuur 4.2.4: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT-sector en creatieve industrie in Utrecht, gesplitst (1996-2007)*

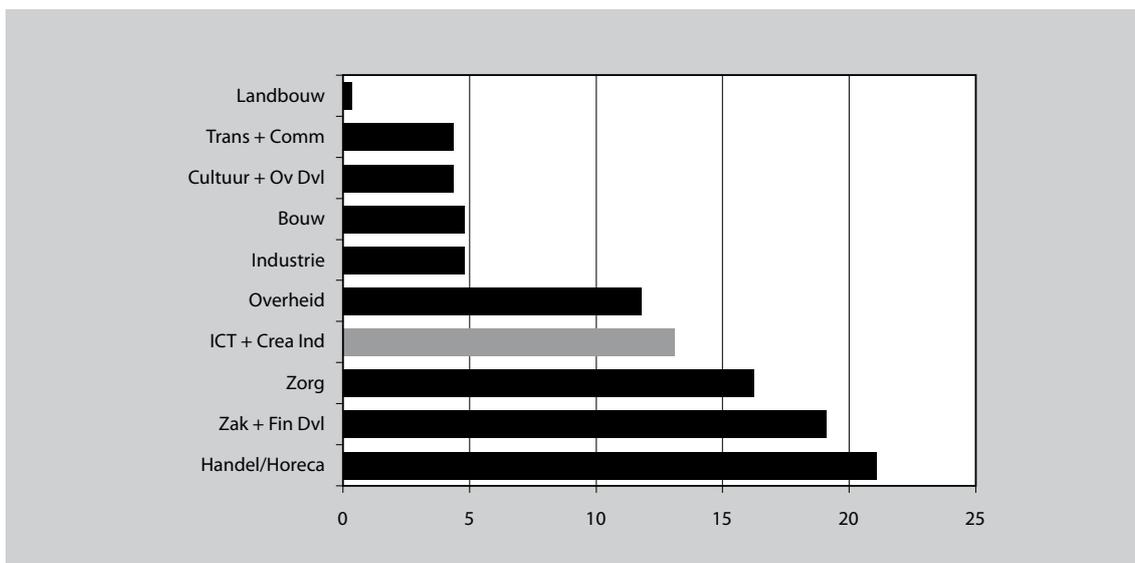
Bron: LISA

* ICT exclusief content industrie

4.3 Amersfoort

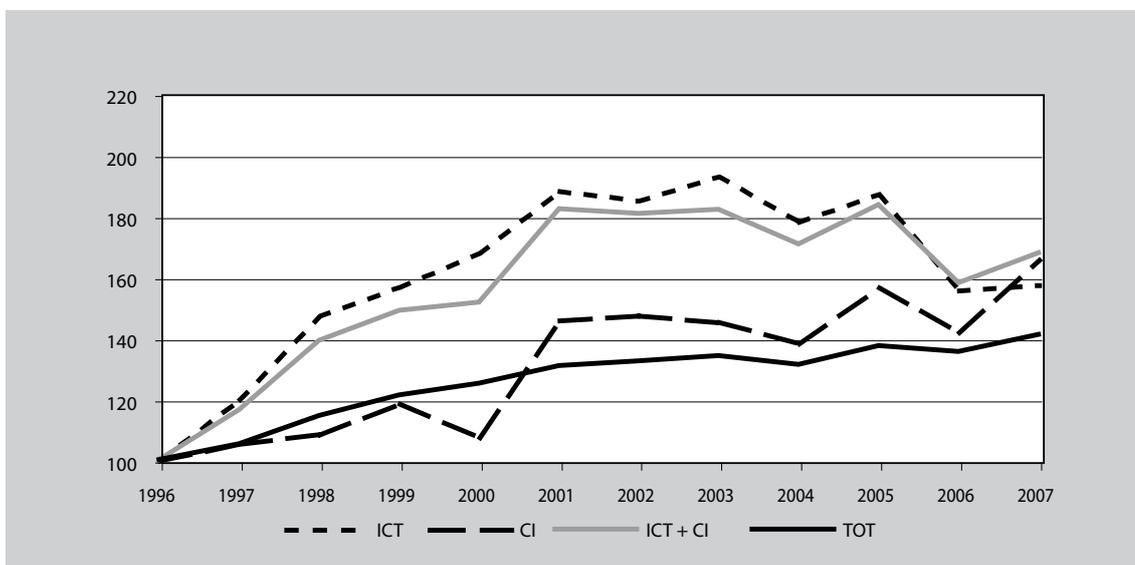
- Amersfoort is met 10.144 banen verantwoordelijk voor 5 procent van alle banen in de ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel (2005: 11.090). Dit is een zeer lichte oververtegenwoordiging van de gezamenlijke sectoren op de rest van de economie want de stad neemt 4 procent van het totaal aantal banen in de Noordvleugel voor zijn rekening. Het 'marktaandeel' van Amersfoort is sinds 2005 met 1 procentpunt gedaald, wat veroorzaakt werd door banenverlies onder grote ICT-bedrijven.
- ICT en creatieve industrie gezamenlijk vormen gemeten naar aantal banen de vierde sector in Amersfoort. De brede sector verliest echter terrein ten opzichte van andere sectoren door een verlies van 1,6 procentpunt tussen 2005 en 2007. Ze draagt nu 13,1 procent bij aan het aantal banen in de stad.
- In Amersfoort hebben de creatieve industrie en ICT gezamenlijk een goede groei doorgemaakt tussen 1996 en 2007. De sector kende in die periode een gemiddelde jaarlijkse groei van 4,8 procent ten opzicht van een groei van de Amersfoortse economie met 3,2 procent. De hogere groei van de sector werd zowel veroorzaakt door de creatieve industrie als door de ICT.
- Van de deelsectoren in de creatieve industrie kent de creatieve zakelijke dienstverlening een sterke oververtegenwoordiging. De kunsten en media en entertainment zijn in Amersfoort ondervertegenwoordigd vergeleken met geheel Nederland. De grootste groei binnen de creatieve industrie werd veroorzaakt door de landschapsarchitecten met een toename van 1128 banen (+277% ten opzichte van 1996); deze bedrijfstak kent nu dan ook een opmerkelijk grote oververtegenwoordiging in Amersfoort ten opzichte van Nederland. De media- en entertainmentsector verloor in de periode 1996-2007 terrein, vooral door het verlies van 384 banen bij de uitgeverijen. Sinds 2005 groeide het aantal banen in de creatieve industrie licht met bijna 200.
- Van de drie deelsectoren in de ICT kent vooral de diensten een sterke oververtegenwoordiging. De softwarebureaus groeiden in de periode 1996-2007 met 1742 banen wat gelijk is aan een gemiddelde jaarlijkse groei van 9,7 procent. De telecommunicatie in Amersfoort kent een sterke oververtegenwoordiging. Deze bedrijfstak groeide jaarlijks met 3,8 procent, oftewel 446 banen tussen 1996 en 2007. Banenverlies vond in deze periode vooral plaats bij de bedrijfstakken hardware consultancy (-159 banen) en vervaardiging van computers (-286 banen). Sinds 2005 echter treedt ook in de ICT-dienstverlening banenverlies op in Amersfoort; de bedrijfstak verloor in korte tijd meer dan 600 banen. De Amersfoortse ICT-sector als geheel verloor sinds 2005 meer dan 1.200 banen.
- Desondanks blijft Amersfoort duidelijk een stad van ICT-dienstverlening. De groei in deze deelsector bedroeg 5,9 procent gemiddeld per jaar over de periode 1996-2007; hierin wordt het verlies aan banen in de laatste jaren weerspiegeld aangezien de jaarlijkse groei tot 2005 8,9 procent bedroeg. De contentindustrie bleef steken op een gemiddelde jaarlijkse groei van 1,6 procent. Ook de kunstensector piekte met een plus van 5,8 procent gemiddeld per jaar.
- In de periode 1996-2007 zijn er in Amersfoort veel nieuwe banen (2.220) gecreëerd bij de bedrijven groter dan 50 werknemers. Zowel bij de creatieve industrie als bij de ICT was dit de banenmotor. Op de tweede plek volgen de kleine bedrijven met 0-1 werknemers. De creatieve industrie kende een banenverlies bij de bedrijven met 26-50 werknemers.

Figuur 4.3.1: Aandeel economische sectoren in de Amersfoortse economie in 2007 (op basis van aantal banen)

Bron: LISA

Figuur 4.3.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Amersfoort voor de gehele economie, ICT en creatieve industrie (1996-2007)

Bron: LISA

Tabel 4.3.1: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in de creatieve industrie in Amersfoort naar deelsectoren kunsten, media en entertainment en creatieve zakelijke dienstverlening (2007 en groei 1996-2007)*

Amersfoort	Banen 2007	Groei 1996-2007 in aantallen	Groei*** 1996-2007 %	LQ** NL=100
Kunsten	364	169	5,8%	81
<i>Podiumkunsten</i>	63	31	6,4%	81
<i>Scheppende kunsten</i>	68	38	7,7%	97
<i>Theaters, schouwburgen en concertgebouwen</i>	71	39	7,5%	94
<i>Dienstverlening tbv kunstbeoefening en organisatie van evenementen</i>	142	58	4,9%	103
Media en Entertainment	519	-209	-3,0%	73
<i>Uitgeverijen</i>	212	-384	-9,0%	65
<i>Fotografie</i>	87	54	9,2%	119
<i>Film</i>	161	106	10,3%	140
Creatieve zakelijke dienstverlening	3701	1854	6,5%	313
<i>Architecten</i>	1450	323	2,3%	328
<i>Landschapsarchitecten</i>	1535	1128	12,8%	1024
<i>Reclamebureaus</i>	587	285	6,2%	114
<i>Interieur- en modeontwerpers</i>	129	118	25,1%	174
Creatieve industrie	4584	1814	4,7%	196
ICT en creatieve industrie	10144	4098	4,8%	186

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

Tabel 4.3.2: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in de ICT-sector in Amersfoort naar deelsectoren content, diensten en hardware (2007 en groei 1996-2007)*

Amersfoort	Banen 2007	Groei 1996-2007 in aantallen	Groei*** 1996-2007 %	LQ** NL=100
Content	1235	194	1,6%	95
<i>Reclamebureaus</i>	587	285	6,2%	114
<i>Interieur- en modeontwerpers</i>	129	118	25,1%	174
<i>Uitgeverijen</i>	212	-384	-9,0%	65
<i>Fotografie</i>	87	54	9,2%	119
<i>Film</i>	161	106	10,3%	140
Diensten	4833	2260	5,9%	219
<i>Drukkerijen</i>	557	148	2,8%	163
<i>Reproductie van audio,video en computermedia</i>	6	-73	-20,9%	45
<i>Telecommunicatie</i>	1321	446	3,8%	329
<i>Hardware consultancy</i>	49	-159	-12,3%	40
<i>Softwarebureaus</i>	2733	1742	9,7%	255
<i>Computercentra, databanken, webhosting en websites</i>	71	67	29,9%	62
<i>Onderhoud en reparatie van computers en kantoormachines</i>	69	65	29,5%	163
Hardware	727	24	0,3%	80
<i>Vervaardiging van computers</i>	3	-286	-34,0%	26
<i>Vervaardiging van overige elektrische machines, apparaten en benodigdheden</i>	155	68	5,4%	150
<i>Vervaardiging van audio-,video en telecommunicatie apparatuur en benodigdheden</i>	57	33	8,2%	29
<i>Vervaardiging van medische, precisie- en optische apparaten en instrumenten</i>	201	201	-	151
<i>Technisch ontwerp bureaus voor elektro, telematica, e.d.</i>	311	20	0,6%	102
ICT	6795	2478	4,2%	154
ICT en creatieve industrie	10144	4098	4,8%	186

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

Tabel 4.3.3: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de creatieve industrie naar grootteklasse in Amersfoort (1996-2007)

Amersfoort	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 25	26 t/m 50	50+	totaal
<i>Kunsten</i>	132	57	33	-21	-30	-2	169
<i>Media en Entertainment</i>	145	46	11	77	-54	-434	-209
<i>Creatieve Zakelijke Dienstverlening</i>	212	109	15	256	37	1225	1854
Creatieve Industrie	489	212	59	312	-47	789	1814

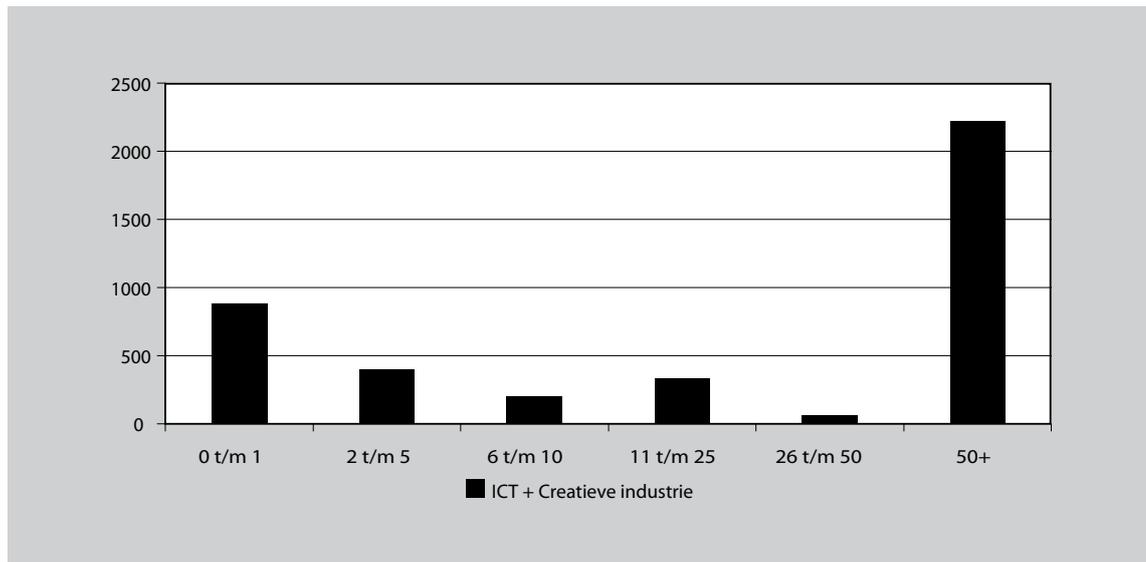
Bron: LISA

Tabel 4.3.4: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de ICT-sector naar grootteklasse in Amersfoort (1996-2007)

Amersfoort	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 25	26 t/m 50	50+	totaal
<i>Content</i>	309	121	37	252	-91	-434	194
<i>Diensten</i>	359	180	128	31	148	1414	2260
<i>Hardware</i>	32	10	16	-10	-41	17	24
ICT	700	311	181	273	16	997	2478

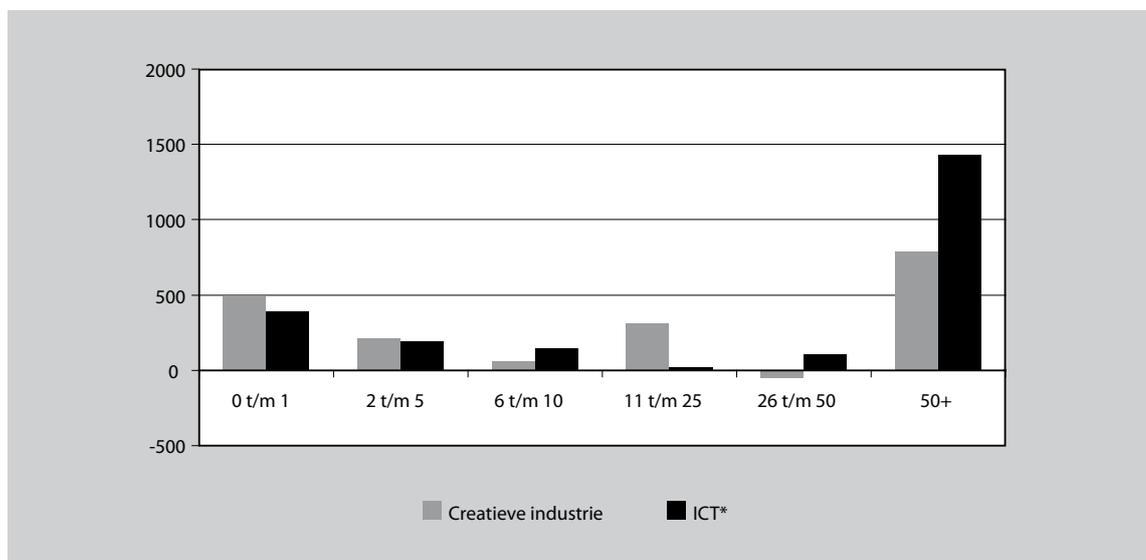
Bron: LISA

Figuur 4.3.3: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT-sector en creatieve industrie in Amersfoort (1996-2007)

Bron: LISA

Figuur 4.3.4: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT-sector en creatieve industrie in Amersfoort, gesplitst (1996-2007)

Bron: LISA

* ICT exclusief content industrie

4 Grote steden in de Noordvleugel

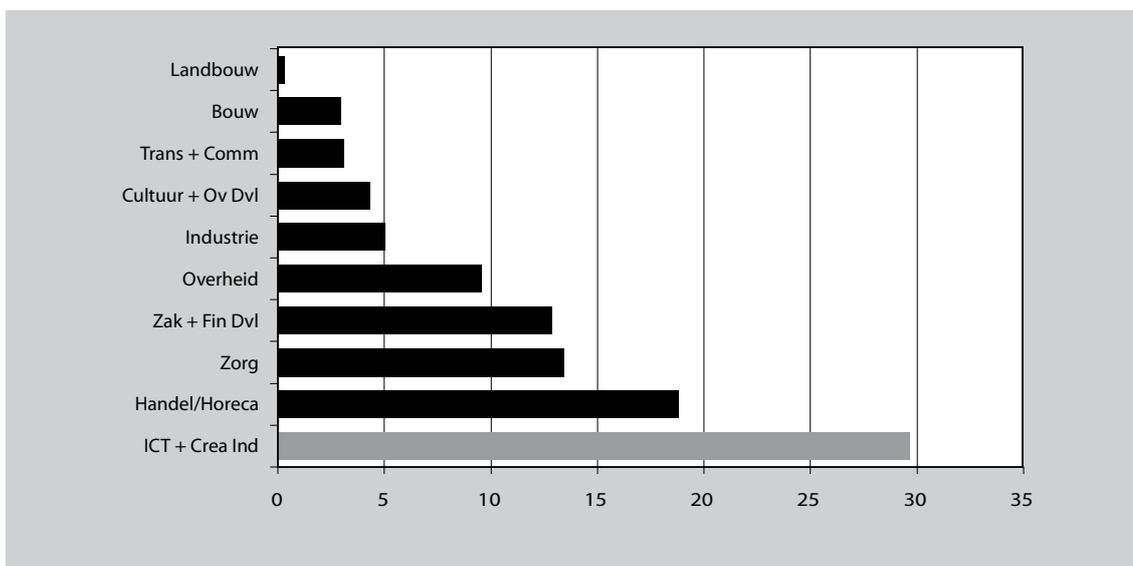
De stad die het meest opvalt door haar specifieke profiel op het gebied van de sectoren ICT en creatieve industrie is Hilversum. Deze gemeente is van oudsher het centrum van de Nederlandse omroep en ontwikkelt een sterke focus op de cross media. De economie in deze stad wordt sterk bepaald door het overlapgebied tussen ICT en creatieve industrie: de contentindustrie. Daarom wordt Hilversum beschreven in een zelfstandig hoofdstuk.

5.1 Hilversum

- Hilversum is met 14.215 banen binnen de creatieve industrie en ICT verantwoordelijk voor 8 procent van de gehele Noordvleugel (2005: 13.706). Het aandeel in de totale werkgelegenheid in de Noordvleugel bedraagt slechts 3 procent. Dit betekent dat Hilversum een sterke oververtegenwoordiging kent van creatieve industrie en ICT. Het 'marktaandeel' van Hilversum in de Noordvleugel is daarmee stabiel gebleven sinds 2005.
- Hoewel het aandeel in de lokale werkgelegenheid van de ICT-sector en de creatieve industrie dominant is en blijft met bijna 30 procent, loopt het aandeel licht terug sinds 2005 (-0,9 procent). De sectoren handel/horeca en financiële en zakelijke dienstverlening zagen hun aandeel in de lokale economie daarentegen toenemen.
- De sector creatieve industrie en ICT steekt gunstig af ten opzichte van de economie als geheel. In de periode 1996-2007 nam het totaal aantal banen toe met jaarlijks gemiddeld 1 procent, tegenover een groei van de creatieve sector en ICT van 2,1 procent. De brede sector ICT en creatieve industrie bouwde deze voorsprong vanaf 2001 op. Dat jaar markeert een periode van stagnatie van de Hilversumse economie als geheel terwijl ICT en creatieve industrie bleven groeien. Sinds 2006 zijn de rollen omgedraaid en vertoont de economie als geheel een licht hoger groeipad.
- Hilversum kent vanzelfsprekend een zeer sterke oververtegenwoordiging in de media- en entertainmentsector ten opzichte van de rest van Nederland. Een vergelijking met de Cross Media Monitor 2006 laat echter zien dat de relatieve dominantie van Hilversum afneemt: de locatietoelaten voor de omroeporganisaties, de ondersteuning van radio en televisie, journalisten en de filmsector zijn gedaald. Vooral de filmsector lijkt zich meer te concentreren in Amsterdam. De vestiging van bijvoorbeeld SBS6 en MTV in Amsterdam kunnen een prikkel vormen voor ondersteunende diensten en andere mediabedrijven om de hoofdstad te verkiezen. Desondanks groeide de werkgelegenheid in de media- en entertainmentsector met 2.120 banen oftewel gemiddeld 2,3 procent per jaar sinds 1996. Het totaal aantal banen in de media- en entertainmentindustrie kwam in 2007 uit op 9.477. Het aantal banen in de creatieve industrie als geheel groeide sinds 2005 met 243 tot 10.730.
- In de ICT-sector groeide de deelsector ICT-diensten het sterkst met gemiddeld 4,8 procent per jaar in de periode 1996-2007. De deelsector hardware verloor jaarlijks gemiddeld 4,6 procent van de werkgelegenheid, resulterend in een afname van het aantal banen met bijna 750 sinds 1996. Sinds 2005 nam het aantal banen in de ICT-sector als geheel toe met 545, waarvan het grootste deel voor rekening van de contentsector kwam.
- Mediastad Hilversum kende een relatief beperkte groei van de contentsector; tussen 1996 en 2007 nam de werkgelegenheid met gemiddeld 2,5 procent per jaar toe.
- Voor de creatieve industrie was er een sterke banengroei bij de bedrijven groter dan 50 werknemers. Deze hoge stijging kwam door de banengroei in de media- en entertainmentsector. Bij de ICT-sector was er bij de bedrijven groter dan 50 werknemers juist een daling in het aantal banen van 416. Ook de bedrijven met werknemers tussen de 11 en 25 werknemers kenden een stijging in de periode 1996-2007. Deze stijging zit vooral bij de ICT-diensten. Sinds 2005 trad banenverlies met name op bij eenpitters terwijl middelgrote tot grote bedrijven (vanaf 25 werknemers) werkgelegenheid creëerden.

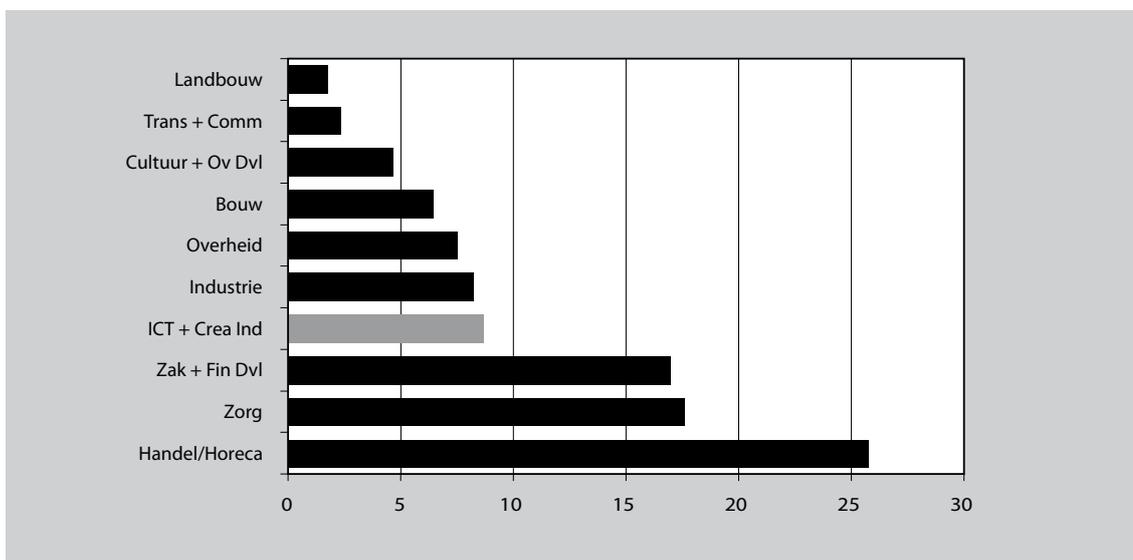
* Wanneer Hilversum wordt vergeleken met de regio Overig Gooi- en Vechtstreek dan komt naar voren dat Hilversum op alle fronten harder groeit of minder verliest. Waar Hilversum er in de creatieve industrie ruim 2600 banen bij kreeg tussen 1996 en 2007, won Overig Gooi- en Vechtstreek er ruim 400. In de ICT-sector is het contrast groter: Hilversum zag het aantal banen hier tussen 1996 en 2007 met 2600 toenemen, terwijl de regio er per saldo bijna 900 verloor. Zowel in stad als ommeland vielen de hardste klappen in de hardwaresector. Hilversum kon dit echter ruimschoots compenseren door banengroei in de contentindustrie en ICT-dienstverlening.

Figuur 5.1.1a: Aandeel economische sectoren in de Hilversumse economie in 2007 (op basis van aantal banen)

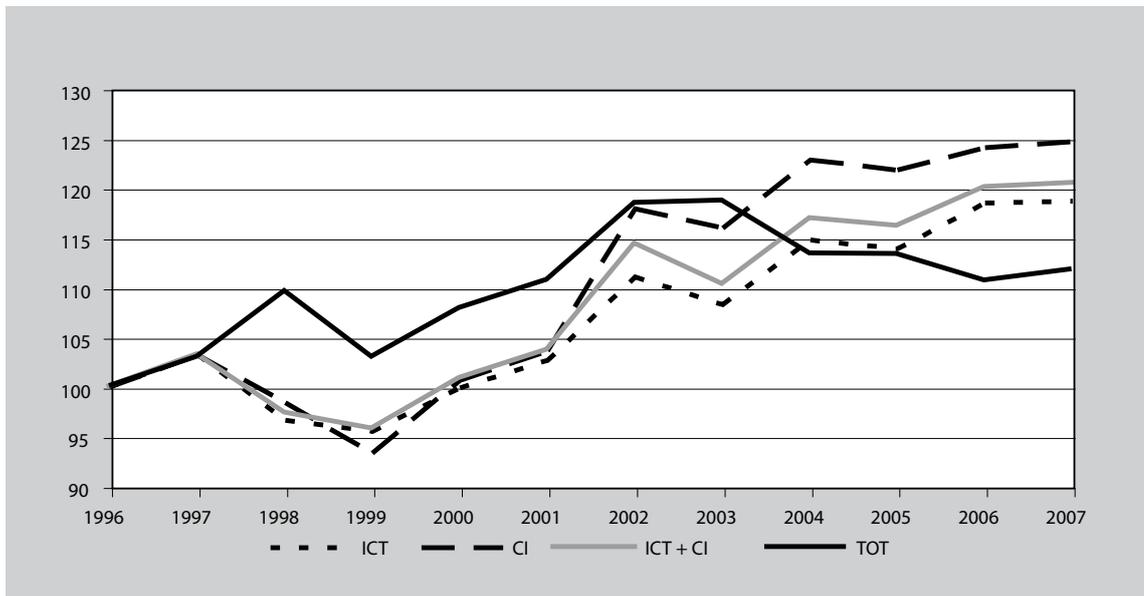
Bron: LISA

Figuur 5.1.1b: Aandeel economische sectoren in de economie van Overig Gooi- en Vechtstreek in 2007 (op basis van aantal banen)

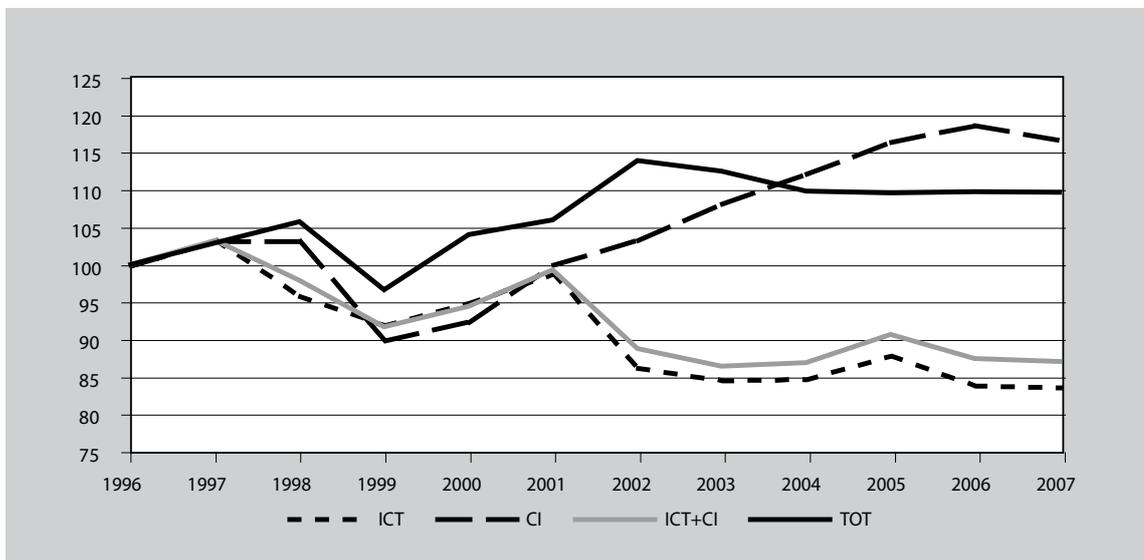
Bron: LISA

Figuur 5.1.2a: Ontwikkeling werkgelegenheid in Hilversum voor de gehele economie, ICT en creatieve industrie (1996-2007)

Bron: LISA

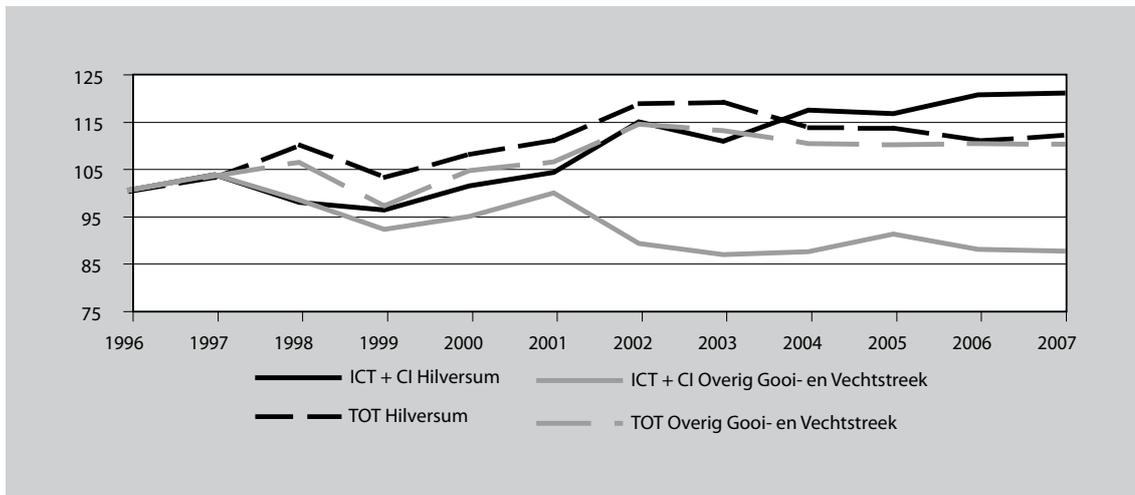
Figuur 5.1.2b: Ontwikkeling werkgelegenheid in Overig Gooi- en Vechtstreek voor de gehele economie, ICT en creatieve industrie (1996-2007)

Bron: LISA

5 Omroep- en crossmediastad Hilversum

Figuur 5.1.3 Ontwikkeling werkgelegenheid in Hilversum en Overig Gooi- en Vechtstreek voor de gehele economie en de ICT en creatieve industrie (1996-2007)

Bron: LISA

5 Omroep- en crossmediastad Hilversum

Tabel 5.1.1a: Werkgelegenheid en locatiequotiënten op bedrijfstakniveau in de creatieve industrie in Hilversum en de Gooi- en Vechtstreek naar deelsectoren kunsten, media en entertainment en creatieve zakelijke dienstverlening (2007)

Hilversum + Gooi- en Vechtstreek	Banen 2007 Hilversum	Banen 2007 Overig Gooi- en Vechtstreek	Banen 2007 Gooi- en Vechtstreek	LQ** Hilversum NL=100	LQ** Overig Gooi- en Vechtstreek NL=100	LQ** Gooi- en Vechtstreek NL=100
Kunsten	521	656	1177	188	182	185
<i>Podiumkunsten</i>	80	139	219	165	221	196
<i>Scheppende kunsten</i>	75	88	163	173	156	163
<i>Theaters, schouwburgen en concertgebouwen</i>	12	93	105	26	153	98
<i>Dienstverlening tbv kunstbeoefening en organisatie van evenementen</i>	337	281	618	395	253	315
<i>Musea en galerieën</i>	17	55	72	32	79	59
Media en Entertainment	9477	1252	10729	2148	218	1057
<i>Uitgeverijen</i>	1008	226	1234	496	86	264
<i>Fotografie</i>	126	168	294	278	285	282
<i>Film</i>	1194	475	1669	1676	513	1018
<i>Omroeporganisaties</i>	5599	102	5701	12033	169	5325
<i>Radio en televisie</i>	1478	196	1674	3613	368	1779
<i>Overig amusement</i>	29	17	46	199	90	137
<i>Journalisten</i>	43	68	111	220	267	246
Creatieve zakelijke dienstverlening	732	1054	1786	100	110	106
<i>Architecten</i>	126	213	339	46	60	54
<i>Landschapsarchitecten</i>	37	36	73	40	30	34
<i>Reclamebureaus</i>	499	624	1123	156	150	152
<i>Interieur- en modeontwerpers</i>	70	181	251	152	302	237
Creatieve industrie	10730	2962	13692	739	157	410
ICT en creatieve industrie	14215	5421	19636	420	123	252

Bron: LISA

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

Tabel 5.1.1b: Groei werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in de creatieve industrie in Hilversum en de Gooi- en Vechtstreek naar deelsectoren kunsten, media en entertainment en creatieve zakelijke dienstverlening (groei 1996-2007)

Hilversum + Gooi- en Vechtstreek	Groei 1996-2007 in aantallen Hilversum	Groei 1996-2007 in aantallen Overig Gooi- en Vechtstreek	Groei 1996-2007 in aantallen Gooi- en Vechtstreek	Groei*** 1996-2007 % Hilversum	Groei*** 1996-2007 % Overig Gooi- en Vechtstreek	Groei*** 1996-2007 % Gooi- en Vechtstreek
Kunsten	195	73	268	4,4%	1,1%	2,4%
<i>Podiumkunsten</i>	34	25	59	5,2%	1,8%	2,9%
<i>Scheppende kunsten</i>	8	-14	-6	1,0%	-1,3%	-0,3%
<i>Theaters, schouwburgen en concertgebouwen</i>	5	21	26	5,0%	2,4%	2,6%
<i>Dienstverlening tbv kunstbeoefening en organisatie van evenementen</i>	141	44	185	5,1%	1,6%	3,3%
<i>Musea en galerieën</i>	7	-3	4	4,9%	-0,5%	0,5%
Media en Entertainment	2120	187	2307	2,3%	1,5%	2,2%
<i>Uitgeverijen</i>	351	-182	169	4,0%	-5,2%	1,3%
<i>Fotografie</i>	39	65	104	3,4%	4,5%	4,0%
<i>Film</i>	11	165	176	0,1%	4,0%	1,0%
<i>Omroeporganisaties</i>	332	51	383	0,6%	6,5%	0,6%
<i>Radio en televisie</i>	1365	68	1433	26,3%	3,9%	19,3%
<i>Overig amusement</i>	23	-3	20	15,4%	-1,5%	5,3%
<i>Journalisten</i>	-1	23	22	-0,2%	3,8%	2,0%
Creatieve zakelijke dienstverlening	327	163	490	5,5%	1,5%	3,0%
<i>Architecten</i>	27	-2	25	2,2%	-0,1%	0,7%
<i>Landschapsarchitecten</i>	27	8	35	12,6%	2,3%	6,1%
<i>Reclamebureaus</i>	230	80	310	5,8%	1,3%	3,0%
<i>Interieur- en modeontwerpers</i>	43	77	120	9,0%	5,2%	6,1%
Creatieve industrie	2642	423	3065	2,6%	1,4%	2,3%
ICT en creatieve industrie	2851	-807	2044	2,1%	-1,3%	1,0%

Bron: LISA

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

5 Omroep- en crossmediastad Hilversum

Tabel 5.1.2a: Werkgelegenheid en locatiequotiënten op bedrijfstakniveau in de ICT-sector in Hilversum en de Gooi- en Vechtstreek naar deelsectoren content, diensten en hardware (2007)

Hilversum + Gooi- en Vechtstreek	Banen 2007 Hilversum	Banen 2007 Overig Gooi- en Vechtstreek	Banen 2007 Gooi- en Vechtstreek	LQ** Hilversum NL=100	LQ** Overig Gooi- en Vechtstreek NL=100	LQ** Gooi- en Vechtstreek NL=100
Content	10046	2057	12103	1244	196	651
<i>Reclamebureaus</i>	499	624	1123	156	150	152
<i>Interieur- en modeontwerpers</i>	70	181	251	152	302	237
<i>Uitgeverijen</i>	1008	226	1234	496	86	264
<i>Fotografie</i>	126	168	294	278	285	282
<i>Film</i>	1194	475	1669	1676	513	1018
<i>Omroeporganisaties</i>	5599	102	5701	12033	169	5325
<i>Radio en televisie</i>	1478	196	1674	3613	368	1779
<i>Overig amusement</i>	29	17	46	199	90	137
<i>Journalisten</i>	43	68	111	220	267	246
Diensten	2384	1940	4324	174	109	137
<i>Drukkerijen</i>	137	283	420	65	103	86
<i>Reproductie van audio, video en computermedia</i>	27	5	32	329	47	170
<i>Telecommunicatie</i>	435	123	558	174	38	97
<i>Verhuur van computers en kantoormachines</i>	0	8	8	0	182	103
<i>Hardware consultancy</i>	27	41	68	36	42	39
<i>Softwarebureaus</i>	1609	1245	2854	242	144	187
<i>Computercentra, databanken, webhosting en websites</i>	95	127	222	134	138	136
<i>Onderhoud en reparatie van computers en kantoormachines</i>	11	58	69	42	170	114
<i>Netwerkbeheer, computerbeveiliging, automatiseringsdiensten.</i>	43	50	93	74	66	69
Hardware	1101	519	1620	195	71	125
<i>Vervaardiging van computers</i>	0	3	3	0	32	18
<i>Vervaardiging van overige elektrische machines, apparaten en benodigdheden</i>	0	6	6	0	7	4
<i>Vervaardiging van audio-, video en telecommunicatie apparatuur en benodigdheden</i>	989	280	1269	820	178	457
<i>Vervaardiging van medische, precisie- en optische apparaten en instrumenten</i>	30	75	105	36	70	55
<i>Technisch speur- en ontwikkelingswerk</i>	9	8	17	9	6	7
<i>Technisch ontwerp bureaus voor elektro, telematica, e.d.</i>	73	147	220	39	60	51
ICT	13531	4516	18047	494	127	286
ICT en creatieve industrie	14215	5421	19636	420	123	252

Bron: LISA

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld

T 5.1.2b: Groei werkgelegenheid en locatiequotiënten op bedrijfstakniveau in de ICT-sector in Hilversum en de Gooi- en Vechtstreek naar deelsectoren content, diensten en hardware (groei 1996-2007)*

Hilversum + Gooi- en Vechtstreek	Groei 1996-2007 in aantallen Hilversum	Groei 1996-2007 in aantallen Overig Gooi- en Vechtstreek	Groei 1996-2007 in aantallen Gooi- en Vechtstreek	Groei*** 1996-2007 % Hilversum	Groei*** 1996-2007 % Overig Gooi- en Vechtstreek	Groei*** 1996-2007 % Gooi- en Vechtstreek
Content	2393	344	2737	2,5%	1,7%	2,4%
<i>Reclamebureaus</i>	230	80	310	5,8%	1,3%	3,0%
<i>Interieur- en modeontwerpers</i>	43	77	120	9,0%	5,2%	6,1%
<i>Uitgeverijen</i>	351	-182	169	4,0%	-5,2%	1,3%
<i>Fotografie</i>	39	65	104	3,4%	4,5%	4,0%
<i>Film</i>	11	165	176	0,1%	4,0%	1,0%
<i>Omroeporganisaties</i>	332	51	383	0,6%	6,5%	0,6%
<i>Radio en televisie</i>	1365	68	1433	26,3%	3,9%	19,3%
<i>Overig amusement</i>	23	-3	20	15,4%	-1,5%	5,3%
<i>Journalisten</i>	-1	23	22	-0,2%	3,8%	2,0%
Diensten	957	265	1222	4,8%	1,3%	3,1%
<i>Drukkerijen</i>	-275	-89	-364	-9,5%	-2,5%	-5,5%
<i>Reproductie van audio, video en computermedia</i>	-67	-58	-125	-10,7%	-20,6%	-13,5%
<i>Telecommunicatie</i>	-135	-83	-218	-2,4%	-4,6%	-3,0%
<i>Verhuur van computers en kantoormachines</i>	0	-19	-19	-	-10,5%	-10,5%
<i>Hardware consultancy</i>	-214	-492	-706	-18,0%	-20,8%	-19,8%
<i>Softwarebureaus</i>	1521	941	2462	30,2%	13,7%	19,8%
<i>Computercentra, databanken, webhosting en websites</i>	80	-11	69	18,3%	-0,8%	3,4%
<i>Onderhoud en reparatie van computers en kantoormachines</i>	4	34	38	4,2%	8,4%	7,5%
<i>Netwerkbeheer, computerbeveiliging, automatiseringsdiensten.</i>	43	42	85	-	18,1%	25,0%
Hardware	-748	-1495	-2243	-4,6%	-11,6%	-7,6%
<i>Vervaardiging van computers</i>	-10	-3	-13	-	-6,1%	-14,1%
<i>Vervaardiging van overige elektrische machines, apparaten en benodigdheden</i>	-1	5	4	-	17,7%	10,5%
<i>Vervaardiging van audio-, video en telecommunicatie apparatuur en benodigdheden</i>	-760	-1505	-2265	-5,1%	-15,5%	-8,9%
<i>Vervaardiging van medische, precisie- en optische apparaten en instrumenten</i>	0	-16	-16	0,0%	-1,7%	-1,3%
<i>Technisch speur- en ontwikkelingswerk</i>	9	-17	-8	-	-9,8%	-3,4%
<i>Technisch ontwerp bureaus voor elektro, telematica, e.d.</i>	14	41	55	2,0%	3,0%	2,6%
ICT	2602	-886	1716	2,0%	-1,6%	0,9%
ICT en creatieve industrie	2851	-807	2044	2,1%	-1,3%	1,0%

Bron: LISA

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

5 Omroep- en crossmediastad Hilversum

Tabel 5.1.3a: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de creatieve industrie naar grootteklasse in Hilversum (1996-2007)

Hilversum	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 25	26 t/m 50	50+	totaal
Kunsten	16	55	17	23	30	54	195
Media en Entertainment	-14	1	115	14	122	1882	2120
Creatieve Zakelijke Dienstverlening	73	25	7	96	72	54	327
Creatieve Industrie	75	81	139	133	224	1990	2642

Bron: LISA

Tabel 5.1.3b: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de creatieve industrie naar grootteklasse in overig Gooi- en Vechtstreek (1996-2007)

Overig Gooi- en Vechtstreek	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 25	26 t/m 50	50+	totaal
Kunsten	-5	30	-16	-72	188	-52	73
Media en Entertainment	30	12	-41	38	142	6	187
Creatieve Zakelijke Dienstverlening	106	-12	37	9	23	0	163
Creatieve Industrie	131	30	-20	-25	353	-46	423

Bron: LISA

Tabel 5.1.4a: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de ICT-sector naar grootteklasse in Hilversum (1996-2007)

Hilversum	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 25	26 t/m 50	50+	totaal
Content	55	26	127	55	194	1936	2393
Diensten	98	63	61	182	212	341	957
Hardware	9	-3	-2	38	-33	-757	-748
ICT	162	86	186	275	373	1520	2602

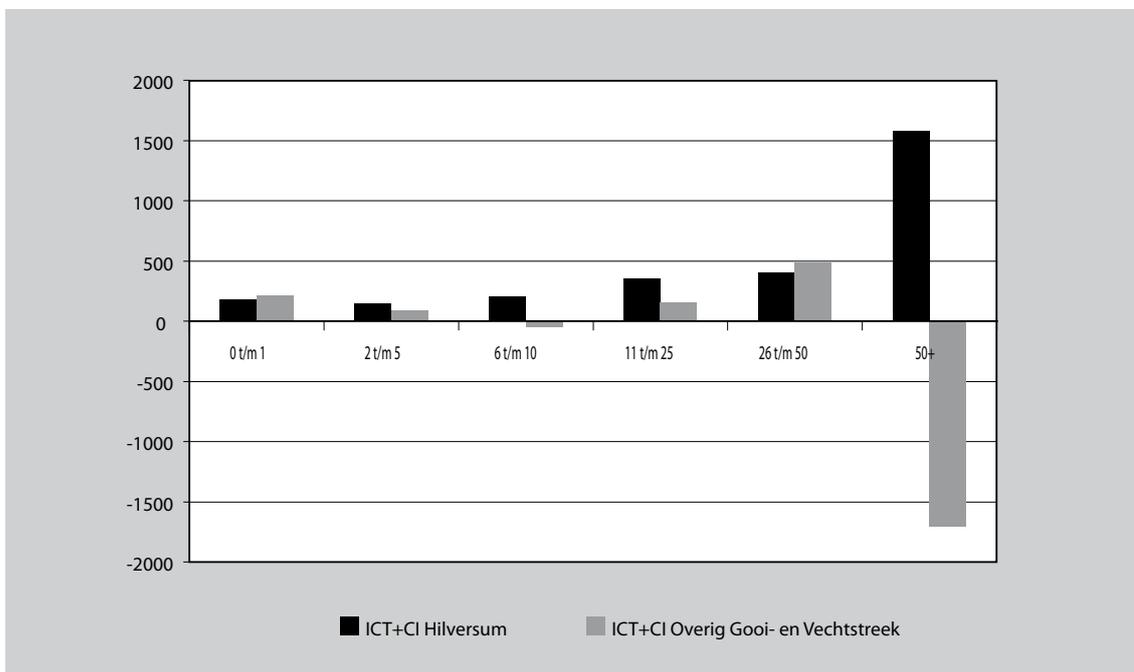
Bron: LISA

Tabel 5.1.4b: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de ICT-sector naar grootteklasse in overig Gooi- en Vechtstreek (1996-2007)

Overig Gooi- en Vechtstreek	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	totaal
Content	120	9	-3	47	165	6	344
Diensten	82	35	-44	155	230	-193	265
Hardware	1	24	15	21	-95	-1461	-1495
ICT	203	68	-32	223	300	-1648	-886

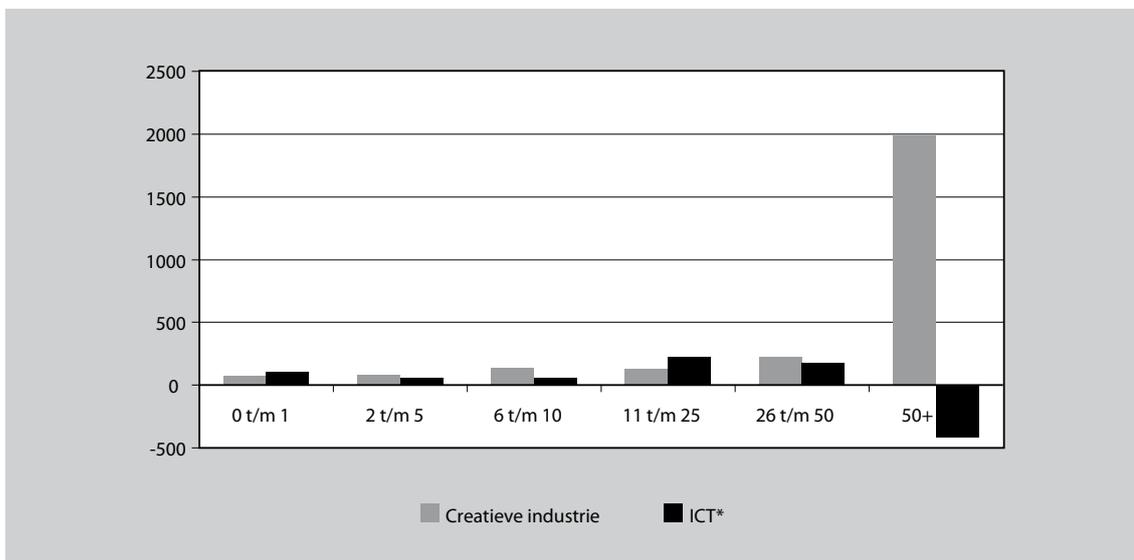
Bron: LISA

Figuur 5.1.4: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT-sector en creatieve industrie in Hilversum en Overig Gooi- en Vechtstreek (1996-2007)

Bron: LISA

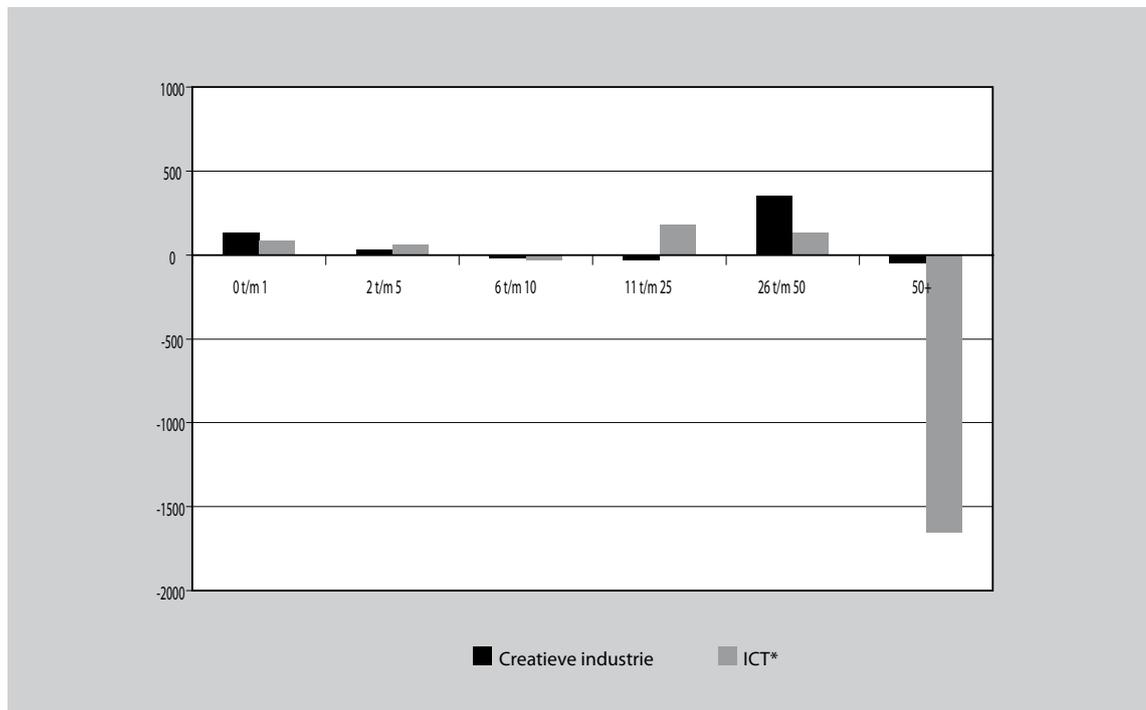
Figuur 5.1.5a: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT-sector en creatieve industrie in Hilversum, gesplitst (1996-2007)*

Bron: LISA

* ICT exclusief contentindustrie

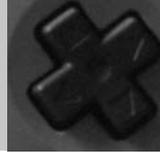
Figuur 5.1.5b: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT-sector en creatieve industrie in Overig Gooi- en Vechtstreek, gesplitst (1996-2007)*

Bron: LISA

* ICT exclusief contentindustrie

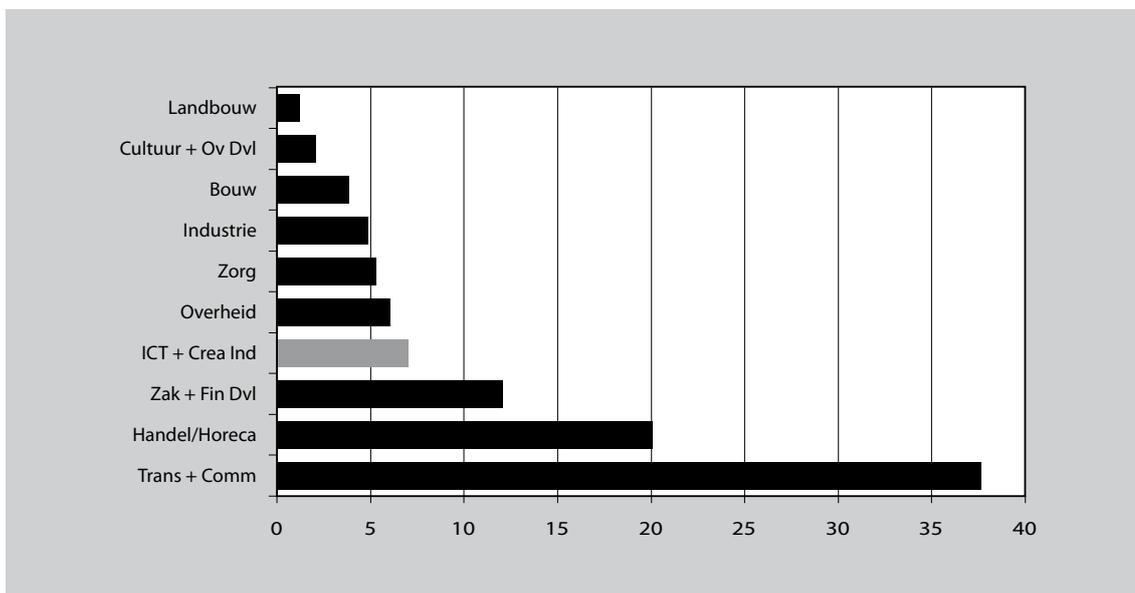

In dit hoofdstuk staan steden centraal met een sterke economische groei en die vaak daardoor ook een sterke groei in het terrein van ICT en creatieve industrie, of één van beide sectoren afzonderlijk, laten zien. Niet in alle gevallen is duidelijk of de groei in de ICT of creatieve industrie te wijten is aan de algemene groeisnelheid van de steden, als onderdeel van hun groeiend aantal bedrijven en inwoners, of dat er sprake is van een algemeen groeipatroon waar ook ICT en creatieve industrie deel van uitmaken. In dit hoofdstuk komen Haarlemmermeer, Almere en Nieuwegein aan bod.

6.1 Haarlemmermeer

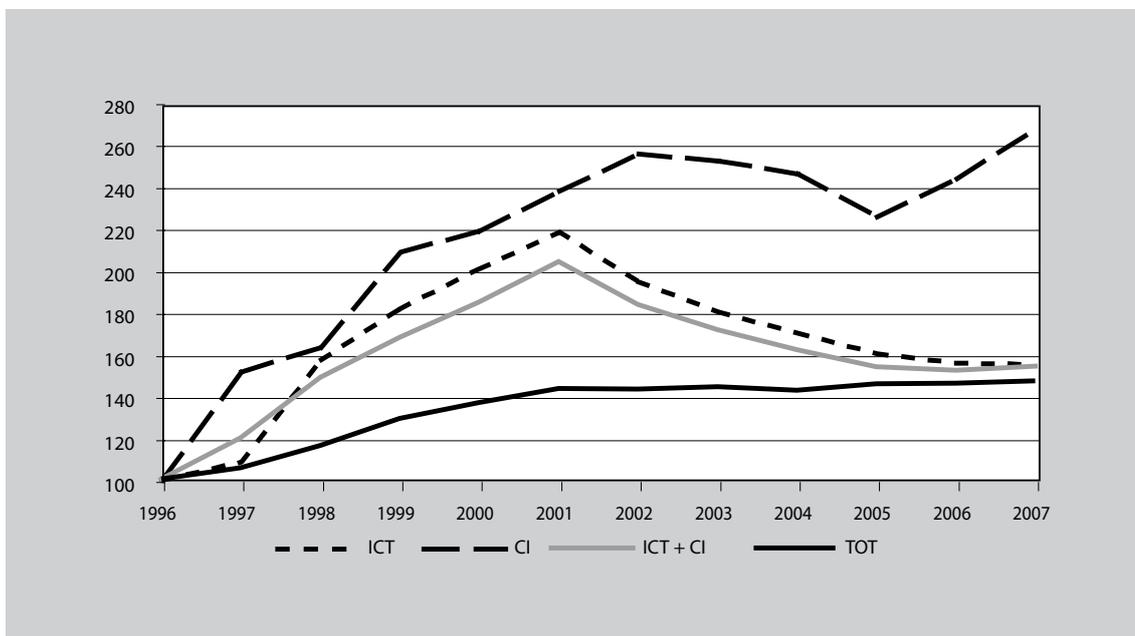
- Haarlemmermeer is met 8.783 banen binnen de creatieve industrie en ICT verantwoordelijk voor 5 procent van de gehele Noordvleugel (2005: 8.776). Daarmee staat Haarlemmermeer op een gedeelde vierde plaats met Amersfoort; de gemeente is een plaats gestegen ten opzichte van de vorige Cross Media Monitor. Het aandeel van Haarlemmermeer in het totaal aantal banen in de Noordvleugel is 7 procent. Dit betekent dat de creatieve industrie en ICT zijn ondervertegenwoordigd in de lokale economie.
- Het aandeel van creatieve industrie en ICT in de lokale economie blijft stabiel ondanks een verdere groei van bedrijven in de aan Schiphol gelieerde transport- en communicatiesector.
- De sector creatieve industrie en ICT maar ook de gehele economie heeft in de periode 1996-2007 een gunstige ontwikkeling doorgemaakt. De gehele economie groeide met 3,5 procent, ten opzichte van een groei van de creatieve sector en ICT van 4,0 procent. De brede sector creatieve industrie en ICT heeft daarmee een snellere groei doorgemaakt. Vanaf 2005 is een forse groeiversnelling opgetreden in de werkgelegenheid in de creatieve sector ten opzichte van de gehele economie.
- In de sector creatieve dienstverlening kennen de kunsten en creatieve zakelijke dienstverlening een ondervertegenwoordiging in vergelijking met de rest van Nederland. De media- en entertainmentsector kent een oververtegenwoordiging. Deze deelsector zag het aantal banen in de periode 1996-2007 met een jaarlijks gemiddelde van 21,7% toenemen. Dit is vooral toe te schrijven aan de uitgeverijen, waar het aantal banen groeide met 1.278. De totale creatieve industrie is in de periode 1996-2007 gegroeid met 9,4% en kende een absolute banengroei van 2.375. Het aantal banen nam sinds 2005 met bijna 600 toe, vooral toe te schrijven aan groei in de creatieve zakelijke dienstverlening en media en entertainment.
- Wanneer we binnen de ICT-sector een onderverdeling maken in deelsectoren is een sterke ondervertegenwoordiging zichtbaar van de hardware en een lichte oververtegenwoordiging van de diensten ten opzichte van geheel Nederland. Deze deelsector is in de periode 1996-2007 slechts 0,3 procent gegroeid. Deze zeer lage groei werd vooral veroorzaakt door een zeer groot verlies aan banen (-2.455) in de reproductie van audio, video en computermedia wat een gemiddelde jaarlijkse daling van 44,2 procent voor die bedrijfstak opleverde. Tegenover dit verlies stond een stijging van het aantal banen bij softwarebureaus (+1.595) en onderhoud en reparaties van computers en kantoorapparatuur (+578). Haarlemmermeer noteerde ook een groei in het aantal banen bij hardware consultancy (+357), een bedrijfstak die in Amsterdam, Utrecht en Amersfoort sterk inlevert. Sinds 2005 verloor de ICT-sector als geheel 243 banen. Het grootste verlies (-524) trad op in de ICT-diensten maar dat werd deels gecompenseerd door groei van de werkgelegenheid in de contentindustrie (+346).
- De gemeente Haarlemmermeer, met luchthaven Schiphol als belangrijkste vestigingsplaatsfactor, trekt contentbedrijven aan. Het aantal banen in deze sector groeide met liefst gemiddeld 15,6 procent per jaar sinds 1996 tot een totaal van 2.444. De ICT-dienstensector is weliswaar groter, maar is zijn groei sinds 2001 kwijtgeraakt.
- Voor de periode 1996-2007 was er in de creatieve industrie en ICT een grote banenstijging van 2.492 banen bij de bedrijven met meer dan 50 werknemers. De bedrijven van 26 tot 50 werknemers kenden juist een daling van 69 banen. Deze oorzaak van deze daling lag bij de creatieve industrie, zowel de kunsten als de media en entertainment. Sinds 2005 groeit de werkgelegenheid bij de grote creatieve zakelijke dienstverleners (meer dan 50 werknemers) fors. In de ICT laat deze grootteklasse juist groot banenverlies zien.

Figuur 6.1.1: Aandeel economische sectoren in de Haarlemmermeerse economie in 2007 (op basis van aantal banen)

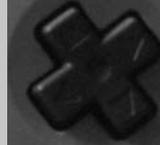

Bron: LISA

Figuur 6.1.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Haarlemmermeer voor de gehele economie, ICT en creatieve industrie (1996-2007)

Bron: LISA

Tabel 6.1.1: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in de creatieve industrie in Haarlemmermeer naar deelsectoren kunsten, media en entertainment en creatieve zakelijke dienstverlening (2007 en groei 1996-2007)*

Haarlemmermeer	Banen 2007	Groei 1996-2007 in aantallen	Groei*** 1996-2007 %	LQ** NL=100
Kunsten	368	259	11,7%	51
Theaters, schouwburgen en concertgebouwen	80	44	7,5%	65
Dienstverlening tbv kunstbeoefening en organisatie van evenementen	229	225	44,5%	103
Media en Entertainment	1774	1569	21,7%	154
Uitgeverijen	1374	1278	27,4%	258
Fotografie	53	-32	-4,2%	45
Film	58	58	-	31
Radio en televisie	268	268	-	250
Creatieve zakelijke dienstverlening	1652	547	3,7%	86
Architecten	871	56	0,6%	121
Landschapsarchitecten	111	111	-	46
Reclamebureaus	606	326	7,3%	72
Interieur- en modeontwerpers	64	54	18,4%	53
Creatieve industrie	3794	2375	9,4%	100
ICT en creatieve industrie	8783	3069	4,0%	99

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei

Tabel 6.1.2: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in de ICT-sector in Haarlemmermeer naar deelsectoren content, diensten en hardware (2007 en groei 1996-2007)*

Haarlemmermeer	Banen 2007	Groei 1996-2007 in aantallen	Groei*** 1996-2007 %	LQ** NL=100
Content	2444	1949	15,6%	116
<i>Reclamebureaus</i>	606	326	7,3%	72
<i>Interieur- en modeontwerpers</i>	64	54	18,4%	53
<i>Uitgeverijen</i>	1374	1278	27,4%	258
<i>Fotografie</i>	53	-32	-4,2%	45
<i>Film</i>	58	58	-	31
<i>Radio en televisie</i>	268	268	-	250
Diensten	4156	146	0,3%	116
<i>Drukkerijen</i>	319	-337	-6,3%	58
<i>Reproductie van audio,video en computermedia</i>	4	-2455	-44,2%	19
<i>Telecommunicatie</i>	1076	416	4,5%	165
<i>Verhuur van computers en kantoormachines</i>	3	-151	-30,1%	34
<i>Hardware consultancy</i>	357	357	-	181
<i>Softwarebureaus</i>	1595	1595	-	92
<i>Computercentra,databanken,webhosting en websites</i>	107	27	2,7%	58
<i>Onderhoud en reparatie van computers en kantoormachines</i>	579	578	78,3%	844
<i>Netwerkbeheer, computerbeveiliging, automatiseringsdiensten.</i>	116	116	-	76
Hardware	833	548	10,2%	56
<i>Vervaardiging van audio-,video en telecommunicatie apparatuur en benodigdheden</i>	77	77	-	24
<i>Vervaardiging van medische, precisie- en optische apparaten en instrumenten</i>	86	-139	-8,4%	40
<i>Technisch speur- en ontwikkelingswerk</i>	192	188	42,2%	72
<i>Technisch ontwerp bureaus voor elektro, telematica,e.d.</i>	462	413	22,6%	94
ICT	7433	2643	4,1%	104
ICT en creatieve industrie	8783	3069	4,0%	99

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

6 Groeigemeenten in de Noordvleugel

Tabel 6.1.3: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de creatieve industrie naar grootteklasse in Haarlemmermeer (1996-2007)

Haarlemmermeer	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 25	26 t/m 50	50+	totaal
Kunsten	29	42	20	4	-58	222	259
Media en Entertainment	25	5	23	0	-75	1591	1569
Creatieve Zakelijke Dienstverlening	60	36	-8	-19	9	469	547
Creatieve Industrie	114	83	35	-15	-124	2282	2375

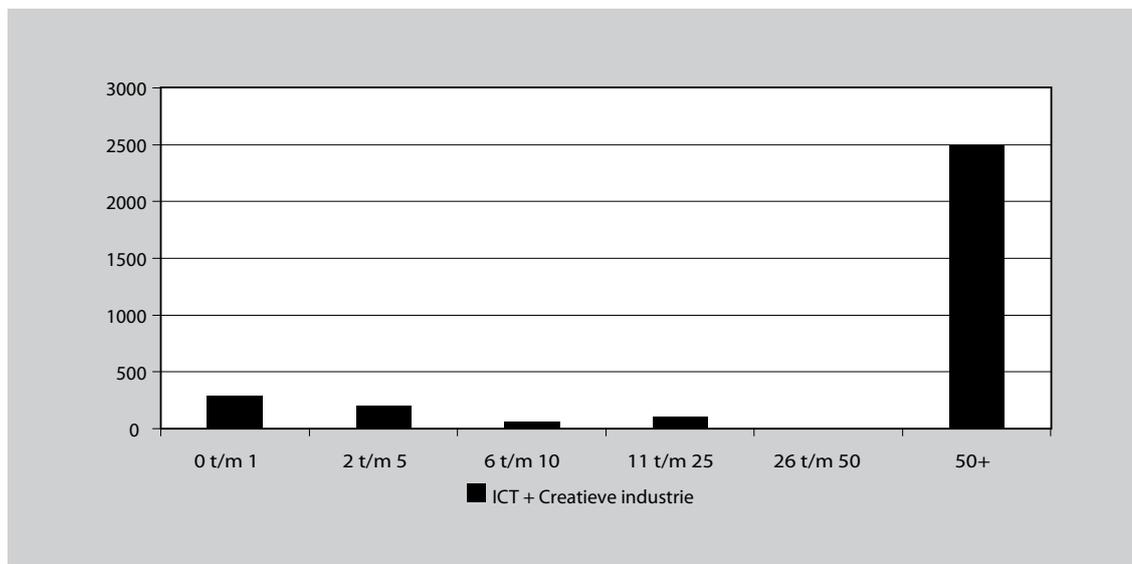
Bron: LISA

Tabel 6.1.4: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de ICT-sector naar grootteklasse in Haarlemmermeer (1996-2007)

Haarlemmermeer	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 25	26 t/m 50	50+	totaal
Content	82	54	44	50	-29	1748	1949
Diensten	157	86	-4	7	20	-120	146
Hardware	15	30	28	110	35	330	548
ICT	254	170	68	167	26	1958	2643

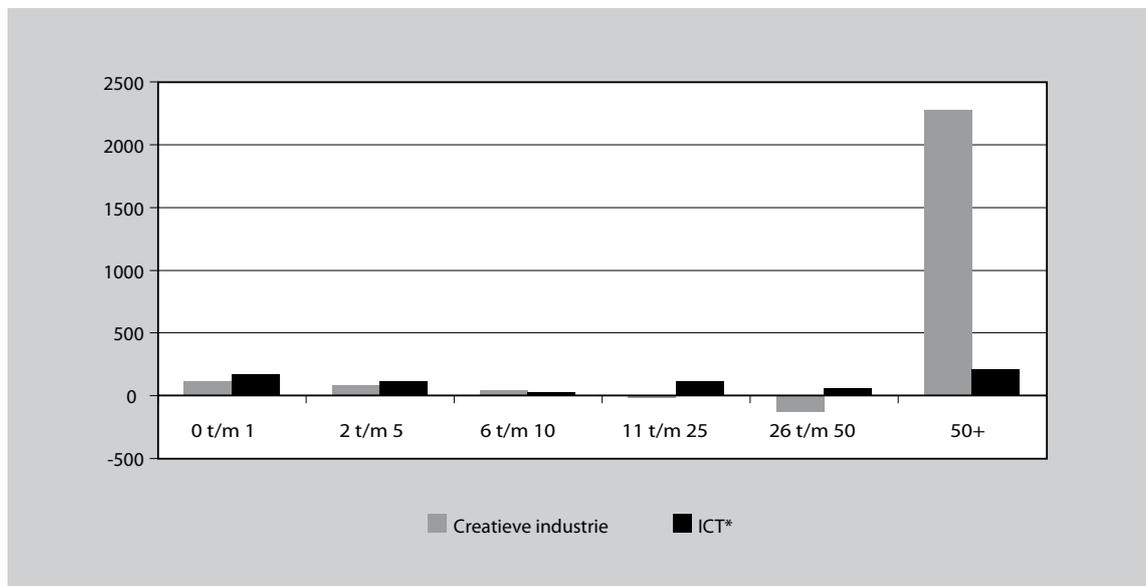
Bron: LISA

Figuur 6.1.3: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT-sector en creatieve industrie in Haarlemmermeer (1996-2007)

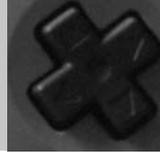
Bron: LISA

Figuur 6.1.4: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT-sector en creatieve industrie in Haarlemmermeer, gesplitst (1996-2007)*

Bron: LISA

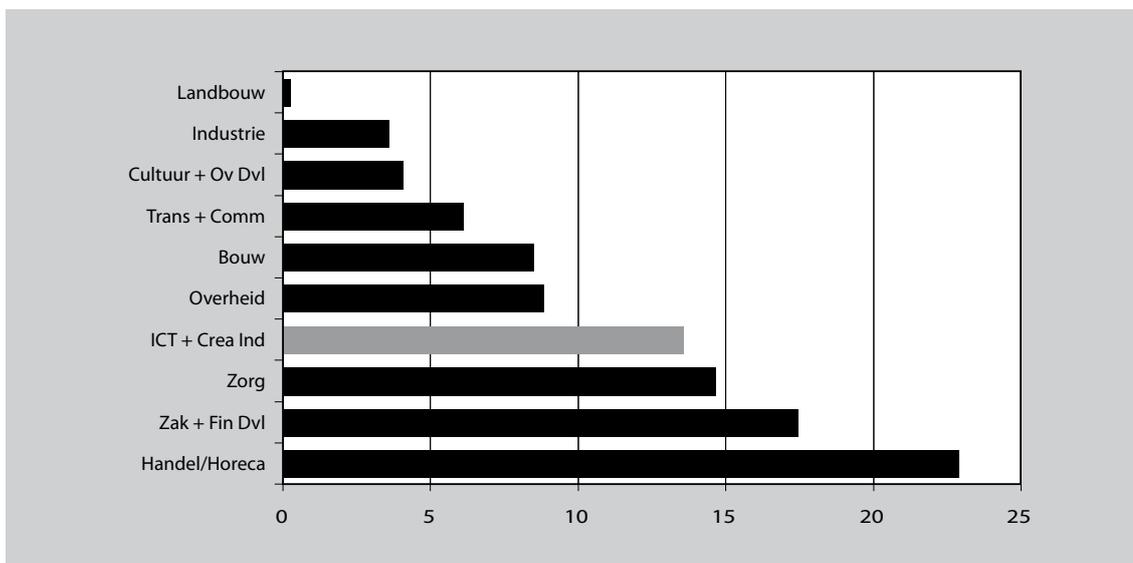
* ICT exclusief contentindustrie

6.2 Nieuwegein

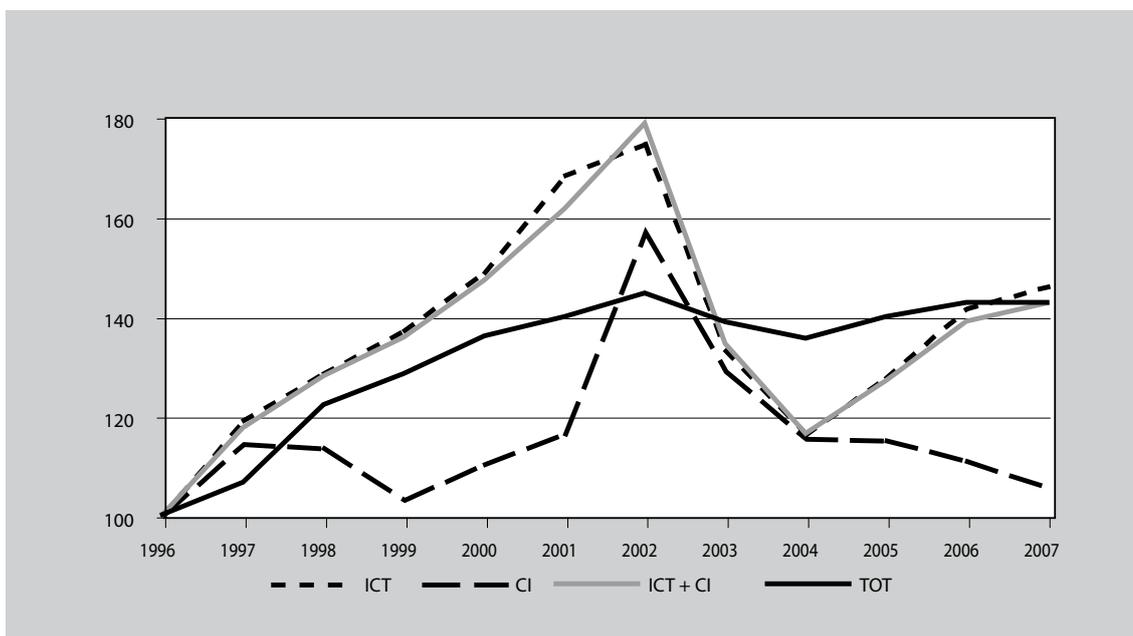
- Nieuwegein is met 6.136 banen goed voor 3 procent van de banen binnen de creatieve industrie en ICT in de Noordvleugel (2005: 5.340). Het aandeel van Nieuwegein in het totale aantal banen in de Noordvleugel is eveneens 3 procent. Dit wil zeggen dat creatieve industrie en ICT gezamenlijk niet zijn oververtegenwoordigd in de lokale economie. Met een aandeel van 3 procent staat Nieuwegein op een gedeelde zevende plaats met Haarlem en Amstelveen.
- In Nieuwegein vormen ICT en creatieve industrie in omvang de vierde sector na handel/horeca, de zakelijke en financiële dienstverlening en de zorg. De brede sector kent wel de snelste groei, met een toename van het werkgelegenheidsaandeel van 12,1 naar 13,6 procent sinds 2005.
- De groei van de sector creatieve industrie en ICT is gelijk aan de groei van de gehele economie in Nieuwegein, namelijk 3,3 procent.
- In 2007 waren er in Nieuwegein slechts 1.255 banen in de creatieve industrie en was er in de periode 1996-2007 een gemiddelde jaarlijkse groei van 0,5 procent. De sector kende hiermee ook een lichte ondervertegenwoordiging ten opzichte van Nederland. Van de deelsectoren was de media- en entertainmentsector wel oververtegenwoordigd maar de kunsten en creatieve zakelijke dienstverlening waren sterk ondervertegenwoordigd. Nieuwegein bezit geen musea noch galerieën. Daarentegen is wel sprake van een oververtegenwoordiging van uitgeverijen. Sinds 2005 is het aantal banen in de creatieve industrie gedaald met 112.
- In de ICT-sector zijn de diensten sterk oververtegenwoordigd. In Nieuwegein is het belang van ICT-diensten 3,5 maal zo groot als het landelijk gemiddelde. Deze zware oververtegenwoordiging wordt vooral veroorzaakt door de softwarebureaus. De softwarebureaus kenden in de periode 1996-2007 een gemiddelde jaarlijkse groei van 7,2 procent; dat leverde een banengroei op van +2.169 banen. Ook kent Nieuwegein een sterke oververtegenwoordiging van onderhouds- en reparatiediensten van computers; de werkgelegenheid nam in deze bedrijfstak met gemiddeld 12,8% per jaar toe. De ICT als geheel kende een banengroei van +1.775 tussen 1996 en 2007. Na 2004 is een sterk herstel te zien van de banengroei in de ICT-sector. Sinds 2005 groeide de werkgelegenheid met 830 banen.
- Evenals Amersfoort toont Nieuwegein zich een ICT-dienstenstad. Het aantal banen is in deze deelsector het hoogst en vertoont daarnaast de hoogste groei met een gemiddelde jaarlijkse toename van 4,5 procent. De contentsector en de hardwaresector laten nagenoeg een nulgroei zien.
- De ontwikkeling van banen in Nieuwegein naar grootteklasse voor de creatieve industrie en ICT geeft een positief beeld voor de bedrijven met meer dan 50 werknemers. Deze banenstijging wordt veroorzaakt door de ICT-sector die groeit met 1.460 banen tussen 1996 en 2007. Opmerkelijk is de groeisprong die de ICT-diensten realiseerden sinds 2005; bij de grootste bedrijven (meer dan 50 werknemers) groeide het aantal banen met meer dan 1.700. De creatieve industrie kent een daling van 19 werknemers binnen deze grootteklasse over de gehele periode 1996-2007 maar een groei van 175 banen sinds 2005. Ook de kleine bedrijven laten een positief beeld binnen de sector zien. Middelgrote bedrijven (11-50 werknemers) kennen een daling van werknemers in de periode 1996-2007. De creatieve industrie kent in deze periode vooral een banentoename bij de bedrijven met 0-10 werknemers.

Figuur 6.2.1: Aandeel economische sectoren in de Nieuwegeinse economie in 2007 (op basis van aantal banen)

Bron: LISA

Figuur 6.2.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Nieuwegein voor de gehele economie, ICT en creatieve industrie (1996-2007)

Bron: LISA

6 Groeigemeenten in de Noordvleugel

Tabel 6.2.1: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in de creatieve industrie in Nieuwegein naar deelsectoren kunsten, media en entertainment en creatieve zakelijke dienstverlening (2007 en groei 1996-2007)*

Nieuwegein	Banen 2007	Groei 1996-2007 in aantallen	Groei*** 1996-2007 %	LQ** NL=100
Kunsten	179	97	7,4%	68
<i>Theaters, schouwburgen en concertgebouwen</i>	92	27	3,2%	209
<i>Dienstverlening tbv kunstbeoefening en organisatie van evenementen</i>	43	40	27,4%	53
Media en Entertainment	483	152	3,5%	116
<i>Uitgeverijen</i>	384	145	4,4%	201
<i>Film</i>	46	3	0,6%	69
Creatieve zakelijke dienstverlening	593	-183	-2,4%	86
<i>Architecten</i>	304	1	0,0%	117
<i>Reclamebureaus</i>	256	-151	-4,1%	85
Creatieve industrie	1255	66	0,5%	92
ICT en creatieve industrie	6136	1827	3,3%	192

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

Tabel 6.2.2: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in de ICT-sector in Nieuwegein naar deelsectoren content, diensten en hardware (2007 en groei 1996-2007)*

Nieuwegein	Banen 2007	Groei 1996-2007 in aantallen	Groei*** 1996-2007 %	LQ** NL=100
Content	766	14	0,2%	101
<i>Reclamebureaus</i>	256	-151	-4,1%	85
<i>Uitgeverijen</i>	384	145	4,4%	201
<i>Film</i>	46	3	0,6%	69
Diensten	4606	1756	4,5%	357
<i>Drukkerijen</i>	127	14	1,1%	64
<i>Hardware consultancy</i>	26	-543	-24,5%	37
<i>Softwarebureaus</i>	4075	2169	7,2%	651
<i>Computercentra, databanken, webhosting en websites</i>	82	-12	-1,2%	123
<i>Onderhoud en reparatie van computers en kantoormachines</i>	135	99	12,8%	546
<i>Netwerkbeheer, computerbeveiliging, automatiseringsdiensten.</i>	104	26	2,6%	190
Hardware	275	5	0,2%	52
<i>Vervaardiging van audio-, video en telecommunicatie apparatuur en benodigdheden</i>	150	150	-	132
<i>Technisch ontwerp bureaus voor elektro, telematica, e.d.</i>	84	-172	-9,6%	47
ICT	5647	1775	3,5%	219
ICT en creatieve industrie	6136	1827	3,3%	192

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

Tabel 6.2.3: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de creatieve industrie naar grootteklasse in Nieuwegein (1996-2007)

Nieuwegein	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 25	26 t/m 50	50+	totaal
<i>Kunsten</i>	38	5	35	0	0	19	97
<i>Media en Entertainment</i>	30	10	-10	-36	27	131	152
<i>Creatieve Zakelijke Dienstverlening</i>	71	14	43	-48	-94	-169	-183
Creatieve Industrie	139	29	68	-84	-67	-19	66

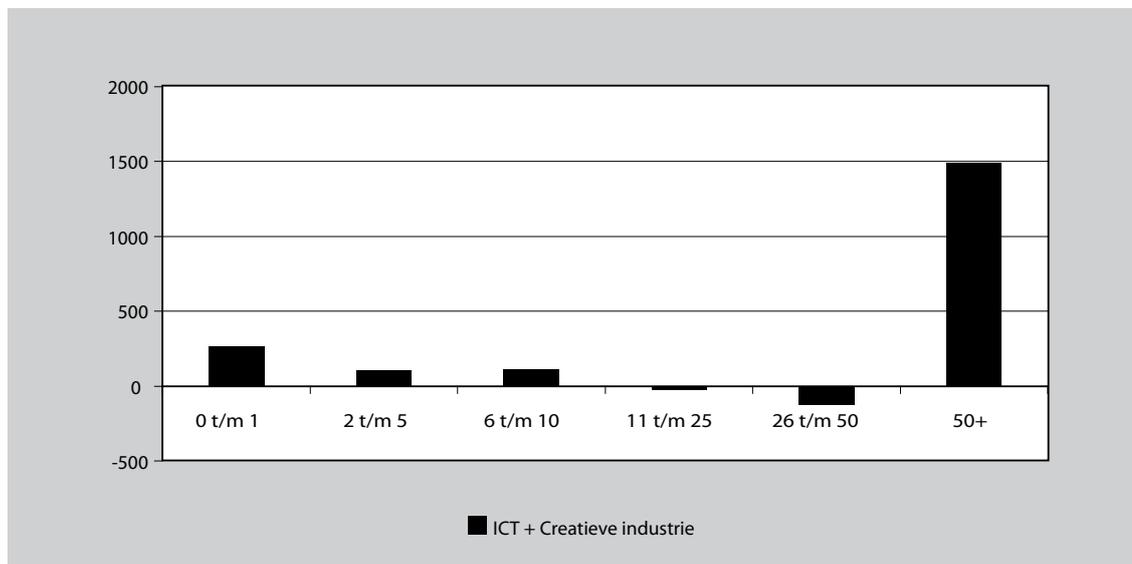
Bron: LISA

Tabel 6.2.4.: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de ICT-sector naar grootteklasse in Nieuwegein (1996-2007)

Nieuwegein	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 25	26 t/m 50	50+	totaal
Content	89	26	33	-70	-11	-53	14
Diensten	109	76	22	89	-87	1547	1756
Hardware	16	-1	23	-30	31	-34	5
ICT	214	101	78	-11	-67	1460	1775

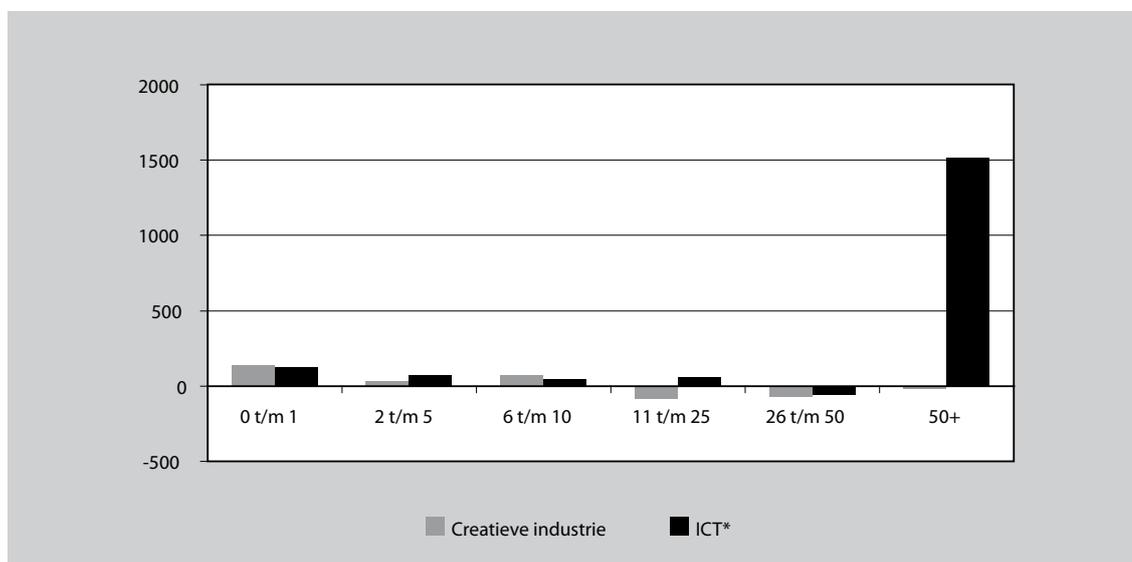
Bron: LISA

Figuur 6.2.3: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT-sector en creatieve industrie in Nieuwegein (1996-2007)

Bron: LISA

Figuur 6.2.4: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT-sector en creatieve industrie in Nieuwegein, gesplitst (1996-2007)*

Bron: LISA

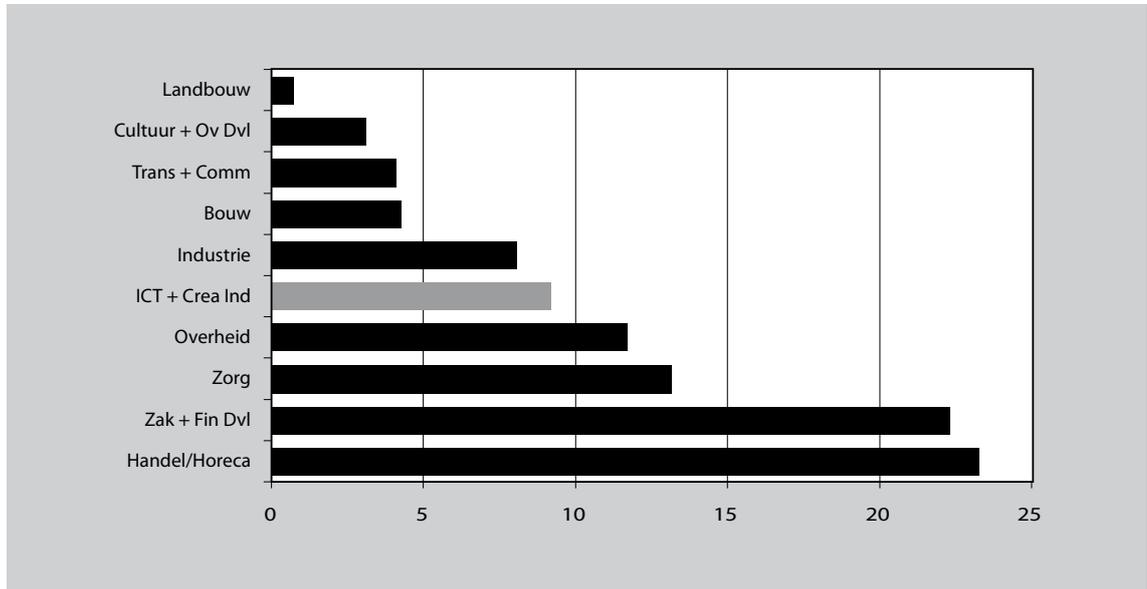
* ICT exclusief contentindustrie

6.3 Almere

- De stad Almere is met 6.878 banen goed voor 4 procent van de Noordvleugel banen binnen de creatieve industrie en ICT (2005: 5.168). Ze bekleedt daarmee de zesde plaats van de tien Noordvleugelsteden.
- De brede sector ICT en creatieve industrie is sinds 2005 de industriector gepasseerd waar het gaat om aandeel in de lokale werkgelegenheid. Sinds 2005 nam het aandeel in de werkgelegenheid toe met 1 procentpunt. Daarmee behoort ze, samen met de zakelijke en financiële dienstverlening en de zorgsector, tot de snelle groeiers.
- Creatieve industrie en ICT zijn samen in Almere in de periode 1996-2007 zeer sterk gegroeid met maar liefst 10 procent gemiddeld per jaar. Deze hoge groei is vooral toe te schrijven aan de ICT-sector die een jaarlijkse gemiddelde stijging kende van 11,4 procent. Daarmee presteert de Almeerse ICT-sector beter dan lokale economie als geheel die een jaarlijkse groei van 7,9 procent noteerde.
- Meer dan het landelijk gemiddelde is de deelsector creatieve zakelijke dienstverlening van belang. Hierbinnen zijn landschapsarchitecten en reclamebureaus oververtegenwoordigd. Bij de media- en entertainmentsector heeft de radio- en televisiesector een zeer sterke groei doorgemaakt van 16,2 procent wat een absoluut aantal banen opleverde van 182. Het is duidelijk dat de kunstensector zich in groeistad Almere nog moet uitkristalliseren: de werkgelegenheid in theaters e.d. en in musea en galeries blijft sterk achter bij het landelijk gemiddelde. Als geheel nam het aantal banen in de Almeerse creatieve industrie toe met bijna 750 sinds 2005.
- In de ICT-sector is vooral de deelsector diensten sterk oververtegenwoordigd in vergelijking met het aandeel van de sector in Nederland. Softwarebureaus maar ook de bedrijfstakingen 'computercentra, databanken, webhosting en websites' en 'onderhoud en reparaties van computers en kantoor machines' zijn sterk oververtegenwoordigd in Almere. De hardware kende een lichte ondervertegenwoordiging maar maakte in de periode 1996-2007 wel een groei van 18,2 procent door. Deze groei zorgde voor 662 nieuwe banen. Daarvan kwamen de meeste voor rekening van technische ontwerp bureaus en de productie van precisie- en optische instrumenten. Sinds 2005 springt met name de stijging van het aantal banen in de ICT-diensten eruit: een toename van bijna 1.000 banen waarvan het grootste deel (40%) landt bij grote bedrijven. Desalniettemin stijgt ook de werkgelegenheid in de andere ICT-deelsectoren. Sinds 2005 groei het aantal banen in de ICT-sector geheel met 1.282.
- De contentsector in Almere kent met een gemiddelde jaarlijkse groei van 7,4 procent een hoog groeipad ten opzichte van andere steden in de Noordvleugel. De deelsectoren ICT-diensten en hardware echter vertonen nog sterkere groeicijfers. De creatieve zakelijke dienstverlening daarentegen blijft achter bij de contentsector.
- Van de totale banengroei komt het grootste deel op het conto van de grote bedrijven met meer dan 50 werknemers. Vooral de ICT-diensten hebben een grote banengroei gehad in deze grootteklasse. Voor de creatieve industrie vond de banengroei vooral plaats bij de bedrijven tussen de 0-1 werknemers. De creatieve zakelijke dienstverlening steeg in die klasse met 175 werknemers. Alleen bij de kunsten en media- en entertainmentsector was er sprake van een banenverlies bij de 11-25 werknemers van 5 respectievelijk 19 banen.

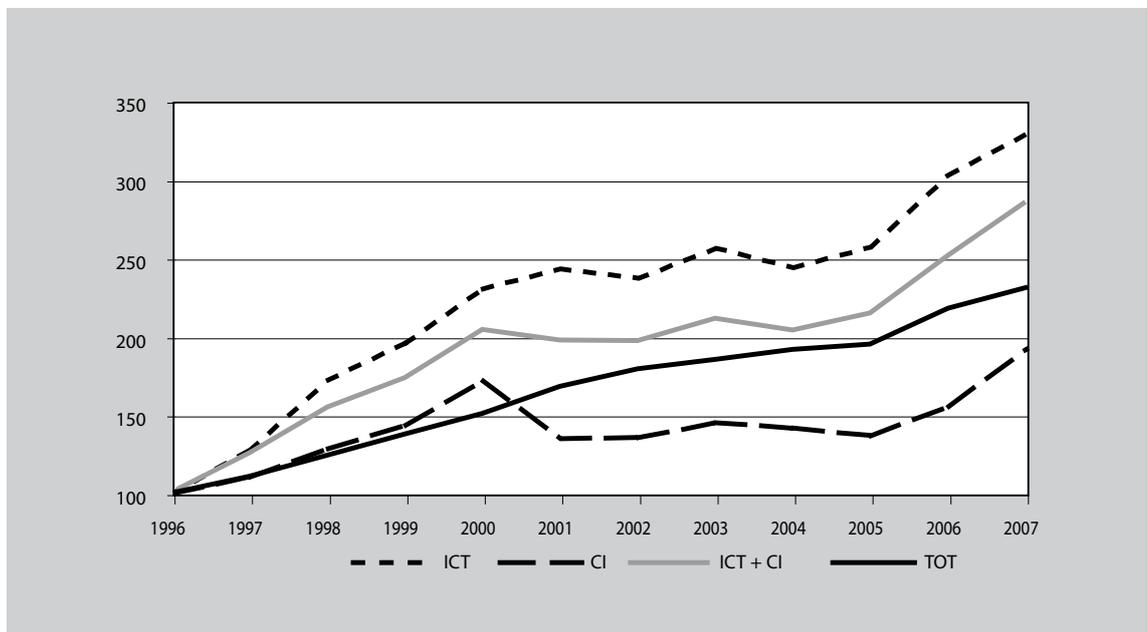

Figuur 6.3.1: Aandeel economische sectoren in de Almeerse economie in 2007 (op basis van aantal banen)

Bron: LISA

Figuur 6.3.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Almere voor de gehele economie, ICT en creatieve industrie (1996-2007)

Bron: LISA

Tabel 6.3.1: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in de creatieve industrie in Almere naar deelsectoren kunsten, media en entertainment en creatieve zakelijke dienstverlening (2007 en groei 1996-2007)*

Almere	Banen 2007	Groei 1996-2007 in aantallen	Groei*** 1996-2007 %	LQ** NL=100
Kunsten	363	252	11,4%	84
<i>Podiumkunsten</i>	74	53	12,1%	98
<i>Scheppende kunsten</i>	61	28	5,7%	90
<i>Theaters, schouwburgen en concertgebouwen</i>	55	55	-	75
<i>Dienstverlening tbv kunstbeoefening en organisatie van evenementen</i>	152	122	15,9%	114
Media en Entertainment	649	224	3,9%	94
<i>Uitgeverijen</i>	113	-60	-3,8%	36
<i>Fotografie</i>	102	42	4,9%	144
<i>Film</i>	149	40	2,9%	134
<i>Radio en televisie</i>	225	182	16,2%	353
Creatieve zakelijke dienstverlening	1571	760	6,2%	137
<i>Architecten</i>	298	207	11,4%	70
<i>Landschapsarchitecten</i>	370	-64	-1,4%	256
<i>Reclamebureaus</i>	827	571	11,2%	166
<i>Interieur- en modeontwerpers</i>	76	46	8,8%	106
Creatieve industrie	2583	1236	6,1%	114
ICT en creatieve industrie	6878	4464	10,0%	130

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

6 Groeigemeenten in de Noordvleugel

Tabel 6.3.2: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in de ICT-sector in Almere naar deelsectoren content, diensten en hardware (2007 en groei 1996-2007)*

Almere	Banen 2007	Groei 1996-2007 in aantallen	Groei*** 1996-2007 %	LQ** NL=100
Content	1552	841	7,4%	123
<i>Reclamebureaus</i>	827	571	11,2%	166
<i>Interieur- en modeontwerpers</i>	76	46	8,8%	106
<i>Uitgeverijen</i>	113	-60	-3,8%	36
<i>Fotografie</i>	102	42	4,9%	144
<i>Film</i>	149	40	2,9%	134
<i>Radio en televisie</i>	225	182	16,2%	353
Diensten	3508	2566	12,7%	165
<i>Drukkerijen</i>	301	163	7,3%	91
<i>Telecommunicatie</i>	149	73	6,3%	38
<i>Hardware consultancy</i>	91	-167	-9,0%	77
<i>Softwarebureaus</i>	2494	2289	25,5%	241
<i>Computercentra, databanken, webhosting en websites</i>	259	247	32,2%	235
<i>Onderhoud en reparatie van computers en kantoormachines</i>	93	36	4,6%	228
<i>Netwerkbeheer, computerbeveiliging, automatiseringsdiensten.</i>	106	-87	-5,3%	117
Hardware	787	662	18,2%	89
<i>Vervaardiging van audio-, video en telecommunicatie apparatuur en benodigdheden</i>	86	62	12,3%	46
<i>Vervaardiging van medische, precisie- en optische apparaten en instrumenten</i>	203	201	52,2%	158
<i>Technisch speur- en ontwikkelingswerk</i>	158	149	29,8%	99
<i>Technisch ontwerp bureaus voor elektro, telematica, e.d.</i>	319	229	12,2%	109
ICT	5847	4069	11,4%	137
ICT en creatieve industrie	6878	4464	10,0%	130

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

Tabel 6.3.3: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de creatieve industrie naar grootteklasse in Almere (1996-2007)

Almere	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 25	26 t/m 50	50+	totaal
<i>Kunsten</i>	111	64	32	-5	50	0	252
<i>Media en Entertainment</i>	97	42	40	-19	61	3	224
<i>Creative Zakelijke Dienstverlening</i>	175	77	91	98	59	260	760
Creative Industrie	383	183	163	74	170	263	1236

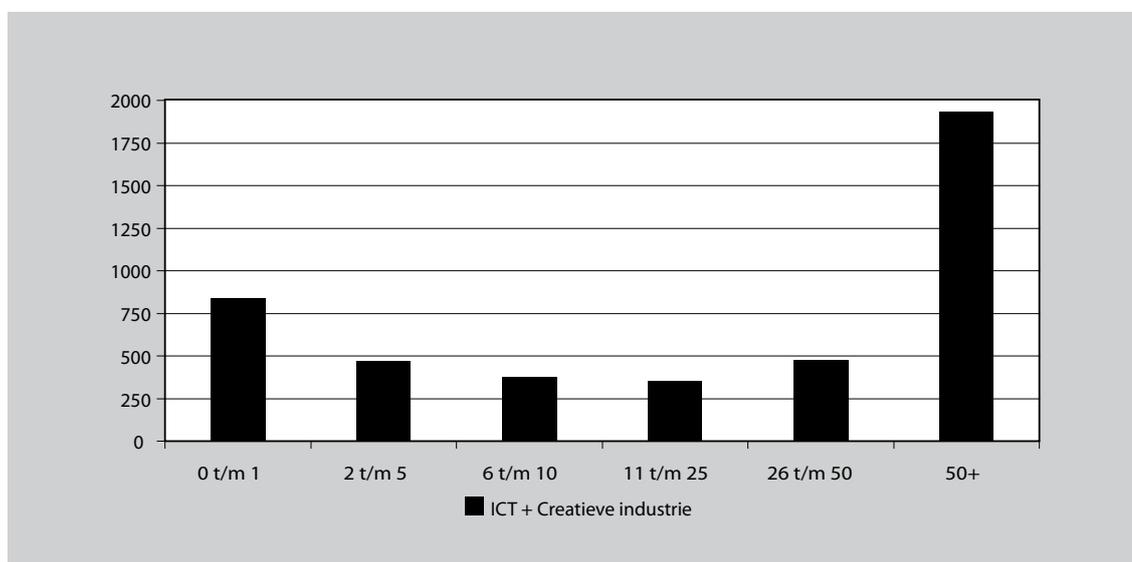
Bron: LISA

Tabel 6.3.4: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de ICT-sector naar grootteklasse in Almere (1996-2007)

Almere	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 25	26 t/m 50	50+	totaal
<i>Content</i>	228	90	123	54	61	285	841
<i>Diensten</i>	428	232	194	216	306	1190	2566
<i>Hardware</i>	28	59	23	66	5	481	662
ICT	684	381	340	336	372	1956	4069

Bron: LISA

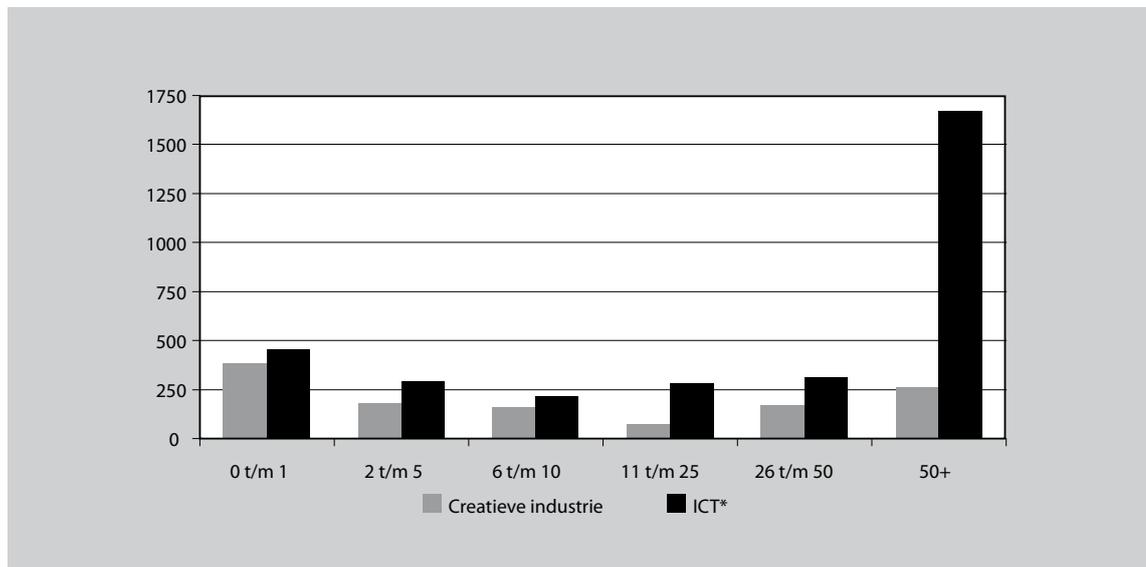
Figuur 6.3.3: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT-sector en creatieve industrie in Almere (1996-2007)

Bron: LISA

Figuur 6.3.4: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT-sector en creatieve industrie in Almere, gesplitst (1996-2007)*

Bron: LISA

* ICT exclusief contentindustrie

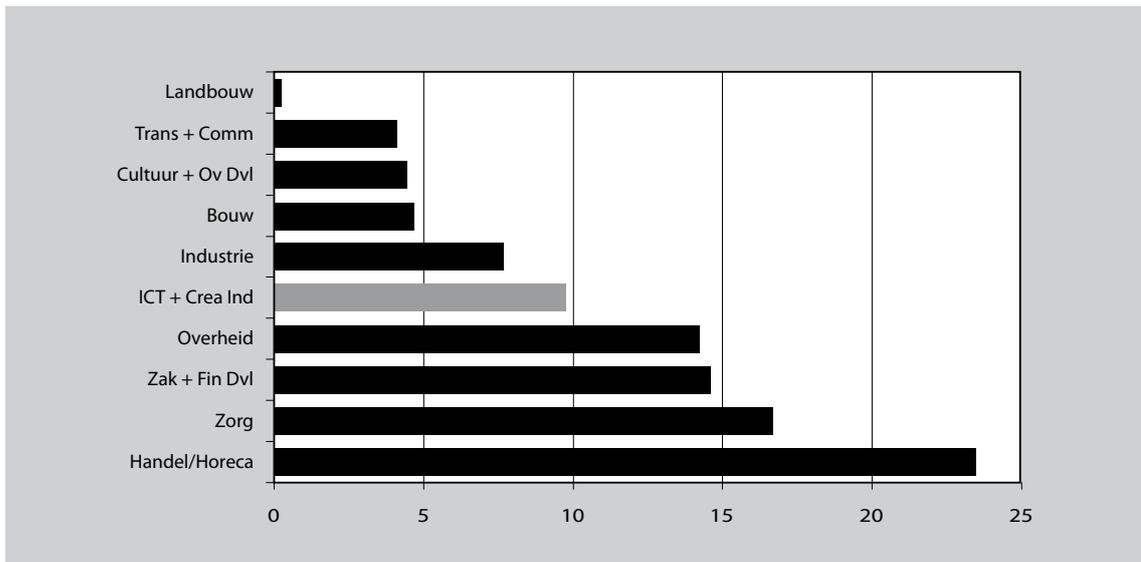

7.1 Haarlem

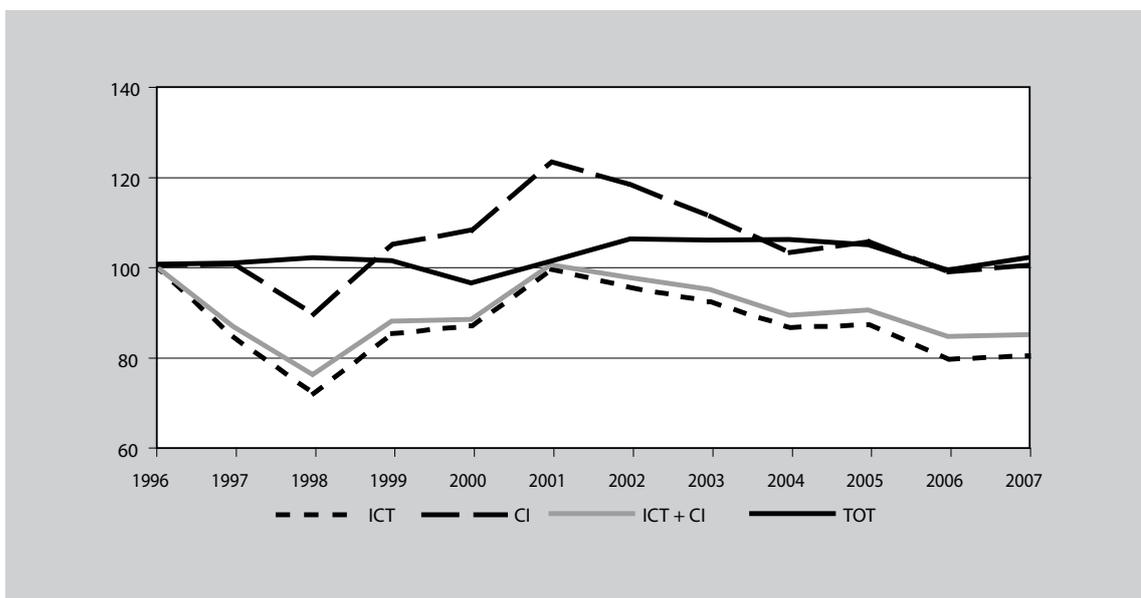
- Haarlem is met 6.479 banen goed voor 3 procent van de banen in de ICT en creatieve industrie die de Noordvleugel rijk is (2005: 6.900), en heeft daardoor een zelfde positie als Nieuwegein en Amstelveen. Het aandeel van Haarlem in het totaal aantal banen is 4 procent. De conclusie is dat de creatieve industrie en ICT gezamenlijk licht zijn ondervertegenwoordigd in de lokale economie.
- Het aandeel van de brede sector ICT en creatieve industrie loopt sinds 2005 terug en is terechtgekomen onder de 10 procent. De sector handel en horeca vertoont als enige sector een substantiële groei van het aandeel in de lokale werkgelegenheid.
- Haarlem is de enige stad in de Noordvleugel waar de creatieve industrie en ICT in de periode 1996-2007 een negatieve groei doormaken; de sectoren gezamenlijk verloren jaarlijks gemiddeld 1,5 procent aan werkgelegenheid. Dit werd veroorzaakt door een verlies van 2,0 procent bij de ICT en stagnatie in de creatieve industrie. De rest van de economie groeide met 0,1 procent waarmee Haarlem kan worden aangemerkt als een stagnerende gemeente.
- De creatieve industrie kende in de periode 1996-2007 geen groei. Het aantal banen in de creatieve industrie in 2007 in Haarlem bedroeg 3.157 wat een oververtegenwoordiging is van deze sector in vergelijking met geheel Nederland. In het oog springt het verlies van werkgelegenheid in de deelsector media en entertainment in deze periode, vooral veroorzaakt door banenverlies bij uitgeverijen. Hoewel deze bedrijfstak in Haarlem, bakermat van de Nederlandse boekdrukkunst, nog steeds relatief is oververtegenwoordigd, betekent dit wel een verlies van terrein. Ook in de kunstensector gingen per saldo banen verloren; de dienstverlening voor kunstbeoefening en evenementenorganisatie vormt hierop echter een uitzondering (+162 banen). In de creatieve zakelijke dienstverlening groeide de werkgelegenheid (+393 banen, oftewel +3,2% gemiddeld per jaar). Sinds 2005 gingen in de creatieve industrie 163 banen verloren.
- De ICT-sector als geheel kent een oververtegenwoordiging in vergelijking met geheel Nederland terwijl de deelsector hardware een ondervertegenwoordiging kent. De deelsector diensten kende in de periode 1996-2007 een gemiddeld jaarlijks banenverlies van 3,5 procent, hetgeen een daling van 1.227 banen betekende. Dit verlies kwam voor het grootste deel op het conto van de drukkerijen, die 1.250 banen in die periode verloren. Ook in de telecom verdwenen echter ruim 600 banen. Sinds 2005 verloor de ICT-sector als geheel 461 banen.
- De contentsector in Haarlem loopt langzaam achteruit; tussen 1996 en 2007 gingen 140 banen verloren, een gemiddeld jaarlijks verlies van werkgelegenheid van 0,6%. Ook ICT-diensten verliezen in Haarlem aan betekenis. Media en entertainment deed het overigens nog slechter met een jaarlijks gemiddeld verlies van arbeidsplaatsen van 2,5 procent.
- Haarlem vertoont in vergelijking met de andere steden in de Noordvleugel een opvallend beeld. Zijn in andere steden de bedrijven met 50 werknemers of meer juist de banenmotor voor de creatieve industrie en ICT, in Haarlem zijn zij juist de grote banenverliezer (-2.103). Vooral de ICT-sector ziet zich geconfronteerd met een grote daling van banen, met name binnen de ICT-diensten. Net zo min vervullen de bedrijven met 0-1 werknemers de rol van banenvijver; die rol wordt vervuld door bedrijven met 11-25 werknemers. Bij de bedrijven van 26-50 werknemers vond een kleine stijging plaats van 56 werknemers. Sinds 2005 gingen vooral banen verloren bij eenpitters. De ICT echter verloor ook banen bij grote bedrijven.

Figuur 7.1.1: Aandeel economische sectoren in de Haarlemse economie in 2007 (op basis van aantal banen)

Bron: LISA

Figuur 7.1.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Haarlem voor de gehele economie, ICT en creatieve industrie (1996-2007)

Bron: LISA

7 Oudere middelgrote steden

Tabel 7.1.1: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in de creatieve industrie in Haarlem naar deelsectoren kunsten, media en entertainment en creatieve zakelijke dienstverlening (2007 en groei 1996-2007)*

Haarlem	Banen 2007	Groei 1996-2007 in aantallen	Groei*** 1996-2007 %	LQ** NL=100
Kunsten	682	-23	-0,3%	178
<i>Podiumkunsten</i>	61	-85	-7,6%	91
<i>Scheppende kunsten</i>	139	-26	-1,5%	232
<i>Theaters, schouwburgen en concertgebouwen</i>	81	-88	-6,5%	125
<i>Dienstverlening tbv kunstbeoefening en organisatie van evenementen</i>	249	162	10,0%	211
<i>Musea en galerieën</i>	152	14	0,9%	206
Media en Entertainment	1131	-369	-2,5%	186
<i>Uitgeverijen</i>	821	-375	-3,4%	293
<i>Fotografie</i>	69	-15	-1,8%	110
<i>Film</i>	142	28	2,0%	144
<i>Journalisten</i>	50	-21	-3,1%	185
Creatieve zakelijke dienstverlening	1344	393	3,2%	133
<i>Architecten</i>	402	127	3,5%	106
<i>Landschapsarchitecten</i>	66	37	7,8%	51
<i>Reclamebureaus</i>	776	171	2,3%	175
<i>Interieur- en modeontwerpers</i>	100	58	8,2%	157
Creatieve industrie	3157	1	0,0%	157
ICT en creatieve industrie	6479	-1199	-1,5%	139

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

7 Oudere middelgrote steden

Tabel 7.1.2: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in de ICT-sector in Haarlem naar deelsectoren content, diensten en hardware (2007 en groei 1996-2007)*

Haarlem	Banen 2007	Groei 1996-2007 in aantallen	Groei*** 1996-2007 %	LQ** NL=100
Content	2007	-140	-0,6%	180
<i>Reclamebureaus</i>	776	171	2,3%	175
<i>Interieur- en modeontwerpers</i>	100	58	8,2%	157
<i>Uitgeverijen</i>	821	-375	-3,4%	293
<i>Fotografie</i>	69	-15	-1,8%	110
<i>Film</i>	142	28	2,0%	144
<i>Journalisten</i>	50	-21	-3,1%	185
Diensten	2598	-1227	-3,5%	137
<i>Drukkerijen</i>	861	-1250	-7,8%	294
<i>Telecommunicatie</i>	496	-634	-7,2%	144
<i>Hardware consultancy</i>	389	134	3,9%	373
<i>Softwarebureaus</i>	704	479	10,9%	77
<i>Onderhoud en reparatie van computers en kantoormachines</i>	22	-56	-10,9%	61
<i>Netwerkbeheer, computerbeveiliging, automatiseringsdiensten.</i>	95	95	-	118
Hardware	724	27	0,3%	93
<i>Vervaardiging van overige elektrische machines, apparaten en benodigdheden</i>	269	269	-	304
<i>Vervaardiging van medische, precisie- en optische apparaten en instrumenten</i>	175	151	19,8%	154
<i>Technisch speur- en ontwikkelingswerk</i>	141	102	12,4%	100
<i>Technisch ontwerpbureaus voor elektro, telematica, e.d.</i>	128	-493	-13,4%	49
ICT	5329	-1340	-2,0%	141
ICT en creatieve industrie	6479	-1199	-1,5%	139

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

7 Oudere middelgrote steden

Tabel 7.1.3: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de creatieve industrie naar grootteklasse in Haarlem (1996-2007)

Haarlem	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 25	26 t/m 50	50+	totaal
<i>Kunsten</i>	-6	70	-12	28	40	-143	-23
<i>Media en Entertainment</i>	8	9	-20	7	163	-536	-369
<i>Creatieve Zakelijke Dienstverlening</i>	76	-25	109	124	-108	217	393
Creatieve Industrie	78	54	77	159	95	-462	1

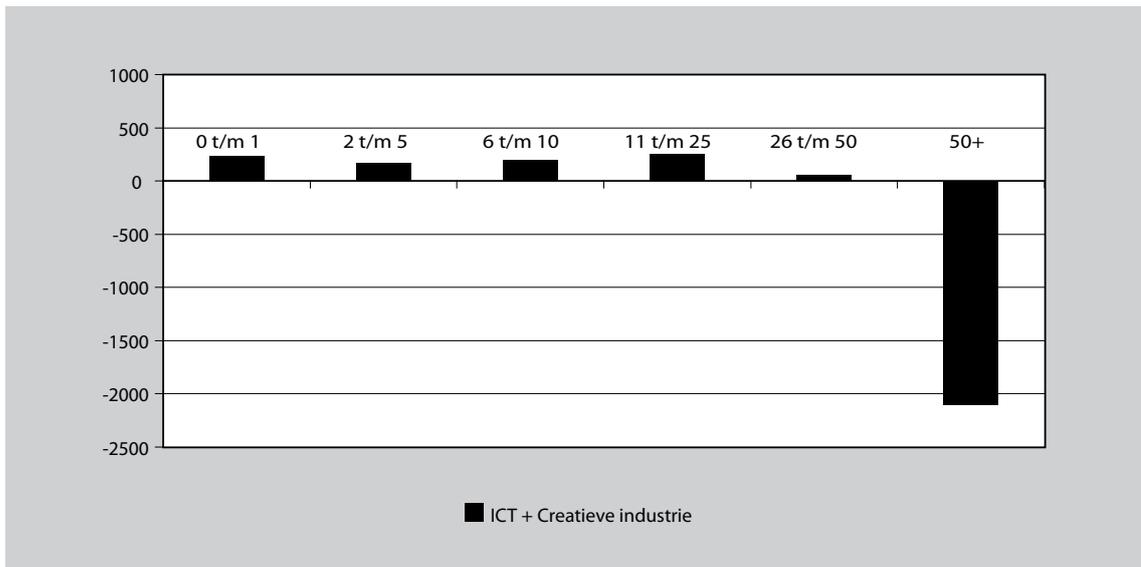
Bron: LISA

Tabel 7.1.4: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de ICT-sector naar grootteklasse in Haarlem (1996-2007)

Haarlem	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 25	26 t/m 50	50+	totaal
<i>Content</i>	82	9	46	50	49	-376	-140
<i>Diensten</i>	151	123	121	48	-95	-1575	-1227
<i>Hardware</i>	4	-3	-5	41	56	-66	27
ICT	237	129	162	139	10	-2017	-1340

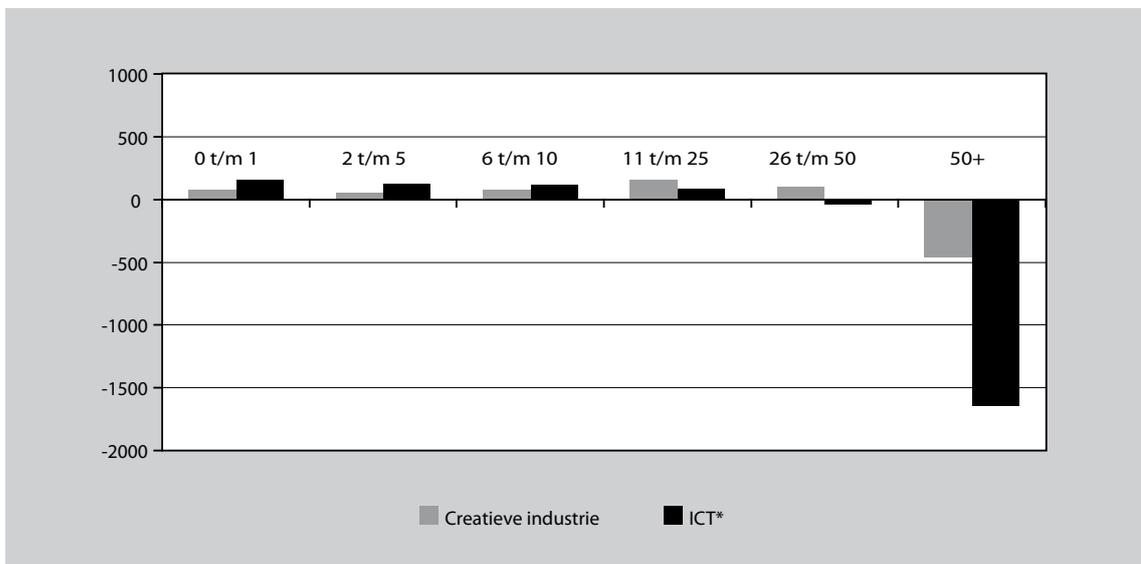
Bron: LISA

Figuur 7.1.3: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT-sector en creatieve industrie in Haarlem (1996-2007)

Bron: LISA

Figuur 7.1.4: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT-sector en creatieve industrie in Haarlem, gesplitst (1996-2007)*

Bron: LISA

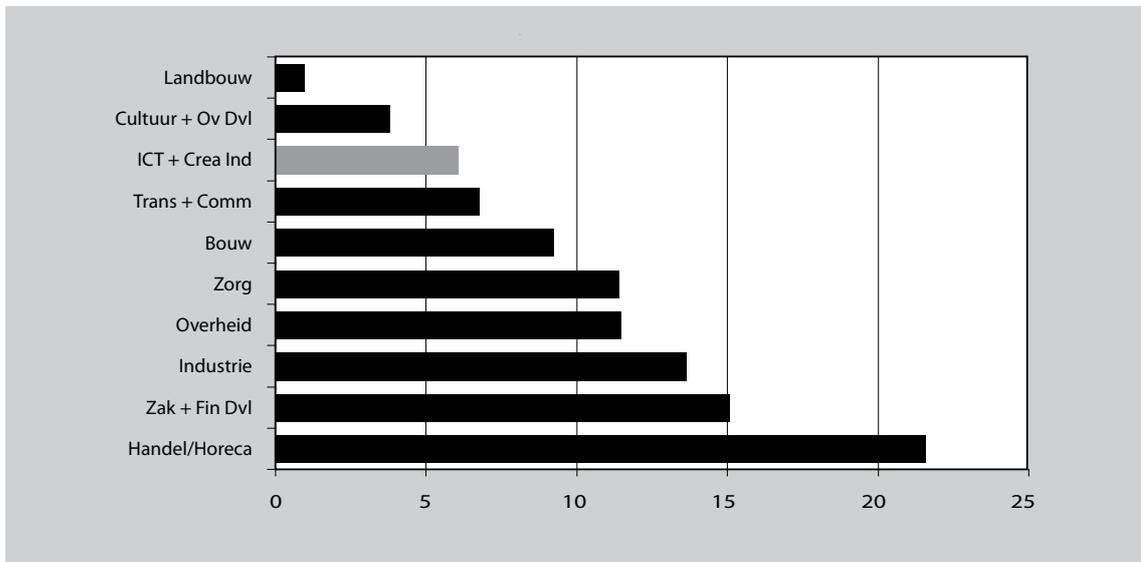
* ICT exclusief contentsector

7.2 Zaanstad

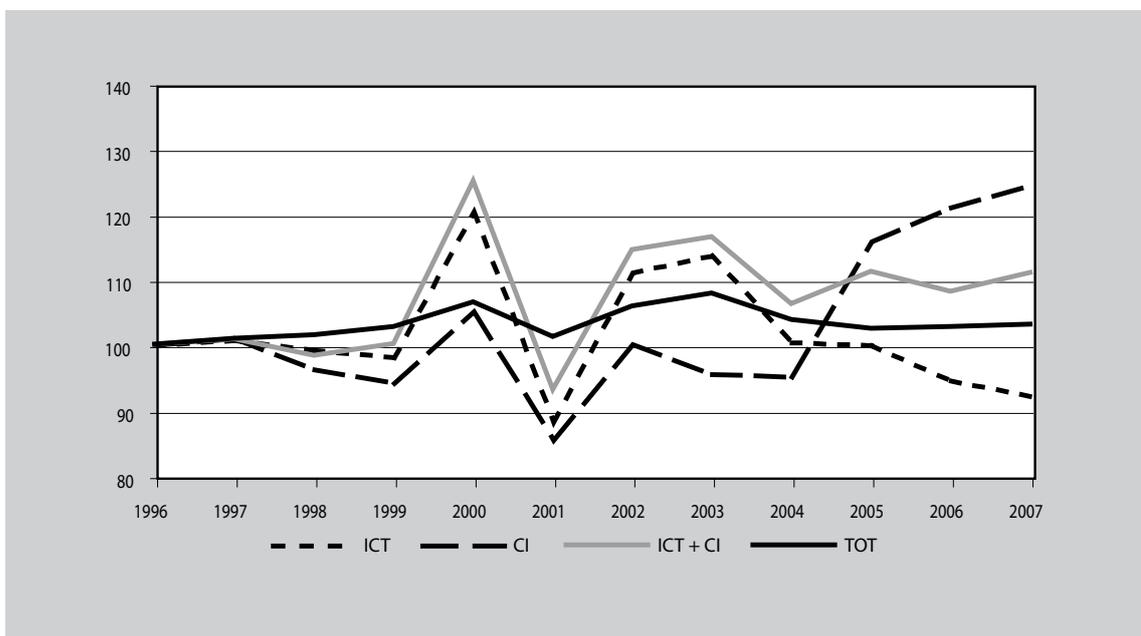
- Zaanstad is met 3.407 banen goed voor 2 procent van de banen in de ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel (2005: 3.412). Ze is daarmee de tiende stad in de regio, gemeten naar het aantal banen in deze sectoren. Het aandeel van Zaanstad in het totale aantal banen in de Noordvleugel is 3 procent. De creatieve industrie en ICT samen zijn in Zaanstad hiermee licht ondervetegenwoordigd. Zaanstad wil zichzelf met de herontwikkeling van industrieel erfgoed (bedrijfsgebouwen) ten behoeve van de creatieve sector profileren als overloopgebied voor Amsterdam.
- Ten opzichte van overige brede economische sectoren vormen ICT en creatieve industrie een bescheiden sector met 6 procent van het aandeel in de lokale werkgelegenheid. Dit aandeel is stabiel gebleven sinds laatste meting in 2005.
- Het aantal banen in ICT en creatieve industrie is in Zaanstad in de periode 1996-2007 slechts met een jaarlijks gemiddelde van 1 procent gegroeid. Desondanks kunnen de sectoren worden beschouwd als groeisector: in de gehele economie van Zaanstad groeide het aantal banen met slechts 0,3 procent per jaar. Sinds 2005 laten creatieve industrie en ICT verschillende groeipaden zien: de ICT-sector verliest werkgelegenheid, terwijl de creatieve industrie banen creëert.
- De creatieve industrie kende een jaarlijkse gemiddelde groei van 2 procent (+306 banen tussen 1996 en 2007); er lijkt een groeiversnelling op te treden want tussen 2005 en 2007 groeide het aantal banen met 108. Een sterke groei is zichtbaar bij de podiumkunsten en architecten. De reclamebureaus kenden een banenverlies van 5,7 procent gemiddeld per jaar (1996-2007) wat inhield dat er 334 arbeidsplaatsen verloren gingen.
- De ICT-diensten verloor per saldo werkgelegenheid (-0,9 procent per jaar) en sloot de periode 1996-2007 af met een verlies van 153 banen. Dit verlies is de laatste jaren versneld want alleen al tussen 2005 en 2007 gingen 214 banen verloren. De grootste verliezen kwamen voor rekening van telecommunicatie en drukkerijen (-341 respectievelijk -313); groei kwam voort uit de softwarebureaus (+492 banen). De werkgelegenheid in de deelsector hardware groeide met 6,8 procent per jaar wat vooral werd veroorzaakt door bedrijven in de productie van medische, precisie- en optische apparaten en instrumenten (+140 banen).
- Waar Zaanstad in de kunstensector en in de creatieve zakelijke dienstverlening terrein wint, noteert de stad verlies in de contentsector. Sinds 1996 gingen bijna 250 banen verloren, een achteruitgang met jaarlijks gemiddeld 2,7 procent.
- De dynamiek in de bedrijven tot en met tien werknemers is in Zaanstad positief. In de categorie 0-1 werknemers kwamen 349 banen tot stand in de periode 1996-2007, in het bijzonder in de ICT-diensten, creatieve zakelijke diensten en content. Het belangrijkste deel van het banenverlies in ICT en creatieve industrie voltrekt zich in de bedrijven met meer dan 10 werknemers. Het grootste banenverlies vindt plaats bij de bedrijven met meer dan 50 werknemers. Hiermee lijkt Zaanstad op Haarlem maar vormt ze een uitzondering op de rest van de steden in de Noordvleugel.

Figuur 7.2.1: Aandeel economische sectoren in de Zaanse economie in 2007 (op basis van aantal banen)

Bron: LISA

Figuur 7.2.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Zaanstad voor de gehele economie, ICT en creatieve industrie (1996-2007)

Bron: LISA

7 Oudere middelgrote steden

Tabel 7.2.1: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in de creatieve industrie in Zaanstad naar deelsectoren kunsten, media en entertainment en creatieve zakelijke dienstverlening (2007 en groei 1996-2007)*

Zaanstad	Banen 2007	Groei 1996-2007 in aantallen	Groei*** 1996-2007 %	LQ** NL=100
Kunsten	340	164	6,2%	104
<i>Podiumkunsten</i>	98	88	23,1%	172
<i>Scheppende kunsten</i>	46	9	2,0%	90
<i>Theaters, schouwburgen en concertgebouwen</i>	11	-55	-15,0%	20
<i>Dienstverlening tbv kunstbeoefening en organisatie van evenementen</i>	132	91	11,2%	132
<i>Musea en galerieën</i>	53	31	8,3%	85
Media en Entertainment	258	51	2,0%	50
<i>Uitgeverijen</i>	101	33	3,7%	42
<i>Fotografie</i>	72	5	0,7%	135
<i>Film</i>	58	2	0,3%	69
Creatieve zakelijke dienstverlening	957	91	0,9%	111
<i>Architecten</i>	495	377	13,9%	153
<i>Reclamebureaus</i>	367	-334	-5,7%	97
<i>Interieur- en modeontwerpers</i>	69	37	7,2%	127
Creatieve industrie	1555	306	2,0%	91
ICT en creatieve industrie	3407	337	1,0%	86

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

7 Oudere middelgrote steden

Tabel 7.2.2: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in de ICT-sector in Zaanstad naar deelsectoren content, diensten en hardware (2007 en groei 1996-2007)*

Zaanstad	Banen 2007	Groei 1996-2007 in aantallen	Groei*** 1996-2007 %	LQ** NL=100
Content	694	-246	-2,7%	73
<i>Reclamebureaus</i>	367	-334	-5,7%	97
<i>Interieur- en modeontwerpers</i>	69	37	7,2%	127
<i>Uitgeverijen</i>	101	33	3,7%	42
<i>Fotografie</i>	72	5	0,7%	135
<i>Film</i>	58	2	0,3%	69
Diensten	1493	-153	-0,9%	93
<i>Drukkerijen</i>	638	-313	-3,6%	256
<i>Telecommunicatie</i>	29	-341	-20,7%	10
<i>Hardware consultancy</i>	125	-47	-2,9%	141
<i>Softwarebureaus</i>	611	492	16,0%	78
<i>Computercentra, databanken, webhosting en websites</i>	41	31	13,7%	49
Hardware	359	184	6,8%	54
<i>Vervaardiging van overige elektrische machines, apparaten en benodigdheden</i>	52	51	43,2%	69
<i>Vervaardiging van medische, precisie- en optische apparaten en instrumenten</i>	159	140	21,3%	164
<i>Technisch ontwerp bureaus voor elektro, telematica, e.d.</i>	123	17	1,4%	56
ICT	2546	-215	-0,7%	79
ICT en creatieve industrie	3407	337	1,0%	86

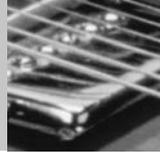
Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

7 Oudere middelgrote steden

Tabel 7.2.3: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de creatieve industrie naar grootteklasse in Zaanstad (1996-2007)

Zaanstad	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 25	26 t/m 50	50+	totaal
<i>Kunsten</i>	46	78	-16	-13	69	0	164
<i>Media en Entertainment</i>	45	-11	16	35	-34	0	51
<i>Creatieve Zakelijke Dienstverlening</i>	81	15	-9	51	32	-79	91
Creatieve Industrie	172	82	-9	73	67	-79	306

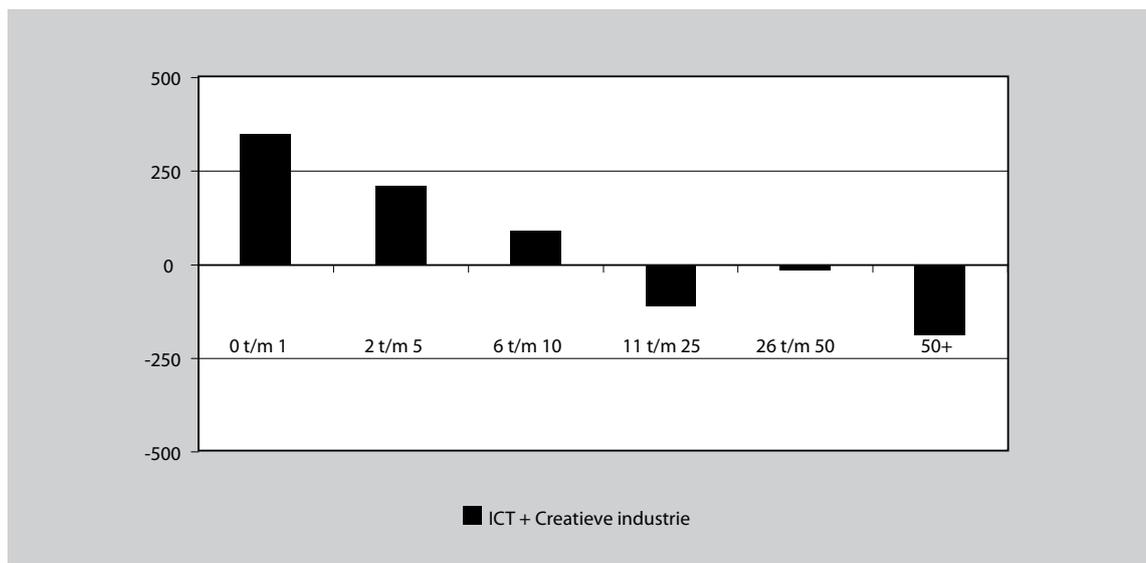
Bron: LISA

Tabel 7.2.4: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de ICT-sector naar grootteklasse in Zaanstad (1996-2007)

Zaanstad	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 25	26 t/m 50	50+	totaal
<i>Content</i>	87	2	-37	50	-29	-319	-246
<i>Diensten</i>	148	100	74	-174	-52	-249	-153
<i>Hardware</i>	29	29	27	-10	-30	139	184
ICT	264	131	64	-134	-111	-429	-215

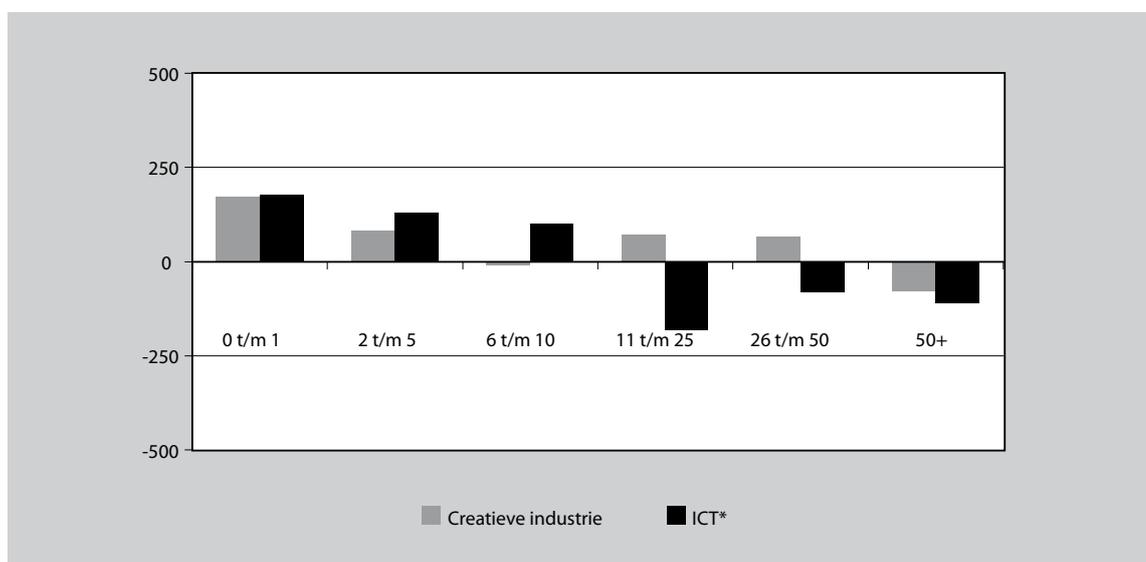
Bron: LISA

Figuur 7.2.3: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT-sector en creatieve industrie in Zaanstad (1996-2007)

Bron: LISA

Figuur 7.2.4: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT-sector en creatieve industrie in Zaanstad, gesplitst (1996-2007)*

Bron: LISA

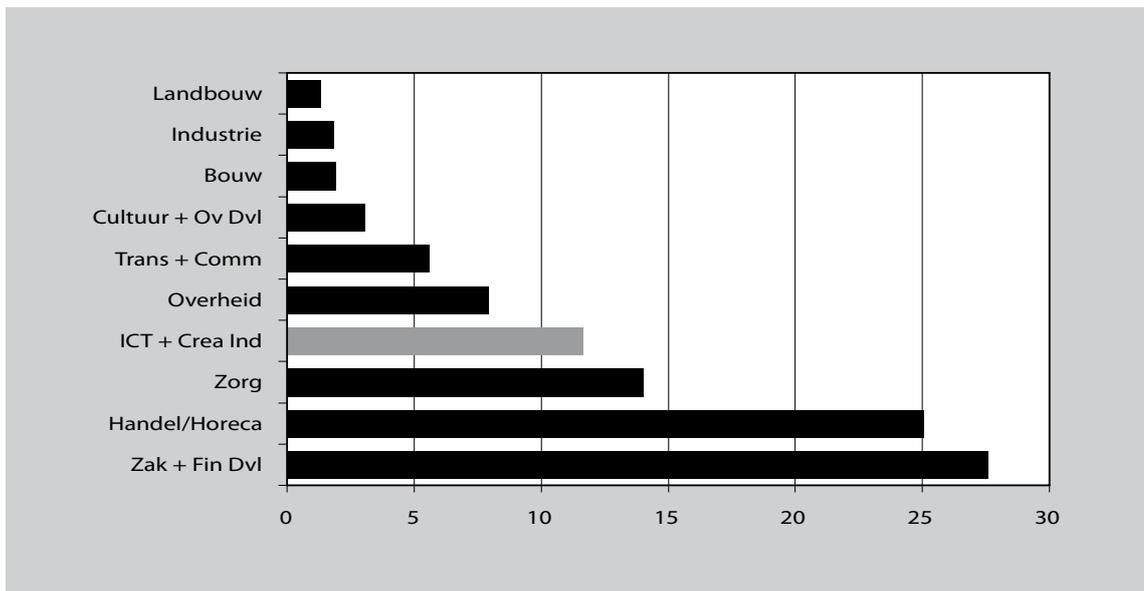
* ICT exclusief de content industrie

7.3 Amstelveen

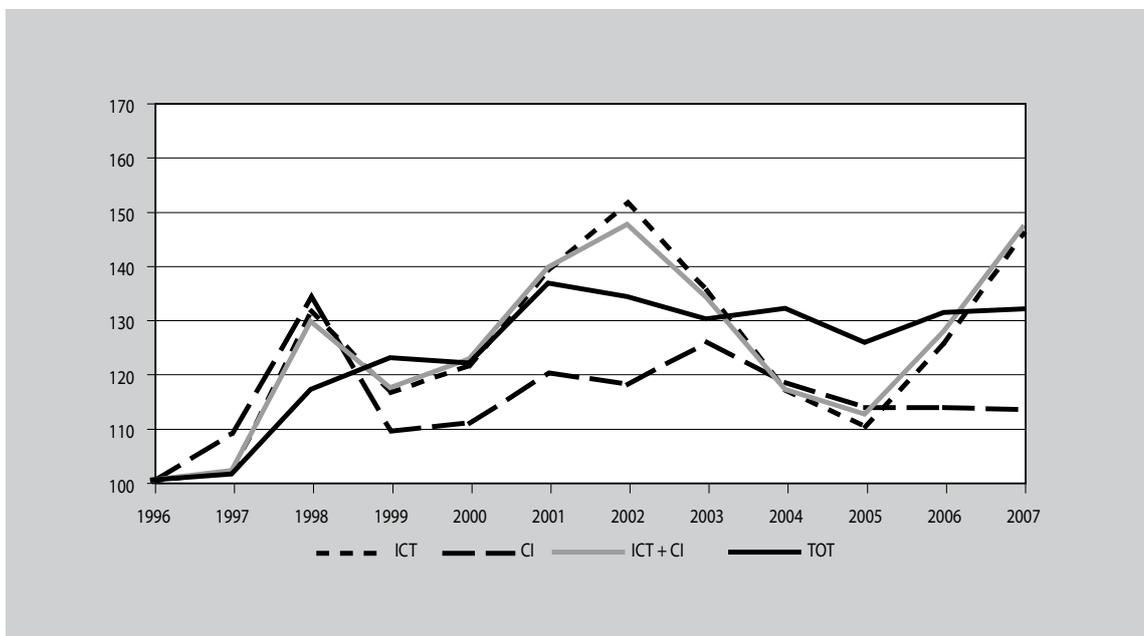
- Amstelveen is met 4.671 banen goed voor 3 procent van de banen in de ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel (2005: 3.573). De stad heeft daardoor een gedeelde zevende plaats met Nieuwegein en Haarlem, gemeten in het totale aantal banen in deze sectoren. Het aandeel van Amstelveen in het totale aantal banen in de Noordvleugel is 2 procent waardoor de creatieve industrie en ICT als groeisectoren kunnen worden gezien.
- De ICT-sector en creatieve industrie gezamenlijk vormen in omvang de vierde sector in de Amstelveense economie. Zij laten tussen 2005 en 2007 de sterkste groei zien: hun aandeel in de lokale werkgelegenheid nam toe van 9,4 naar 11,7 procent. Die toename is geheel toe te schrijven aan de ICT-sector.
- De banenontwikkeling in ICT en creatieve industrie in Amstelveen is met een groei van 3,5 procent hoger dan de totale banenontwikkeling van Amstelveen die ligt op 2,5 procent.
- In de creatieve industrie laat de deelsector kunsten een sterke groei zien met een gemiddelde jaarlijkse aanwas van 10 procent tussen 1996-2007. De grootste bedrijfstak is de dienstverlening voor kunstbeoefening en evenementenorganisatie. In de deelsector media en entertainment verloren de uitgeverijen de meeste banen (-184). De creatieve zakelijke dienstverlening is met 1.450 banen de grootste sector maar kent een zeer bescheiden groei. De reclamebureaus zijn hierin de grootste bedrijfstak (1.309 banen) maar de landschapsarchitecten kennen de hoogste procentuele groei (+7,7 procent gemiddeld per jaar). Sinds 2005 toont de werkgelegenheid in de creatieve sector zich stabiel.
- Van de deelsectoren in de ICT-sector zijn content en de ICT-diensten sterk oververtegenwoordigd en de hardware ondervertegenwoordigd. De hardware heeft over de periode 1996-2007 een daling gekend van 9,4 procent wat vooral wordt veroorzaakt door verlies van arbeidsplaatsen in de vervaardiging van computers. Onder de rook van Amsterdam ontwikkelt ook Amstelveen zich tot een typische ICT-dienstenstad. Die deelsector groeide met gemiddeld 7,2 procent per jaar sinds 1996. Sinds 2005 nam het aantal banen in de ICT-dienstensector met meer dan 1.100 toe.
- De contentsector vertoont een voorkeur voor Amsterdam; waar ze in de hoofdstad groeide met een jaarlijks gemiddelde van 1,4 procent, bleef ze in Amstelveen steken op 0,4 procent gemiddeld per jaar in de periode 1996-2007. Amstelveen verloor sinds 2005 ook 74 banen in dit segment.
- In Amstelveen zijn in de periode 1996-2007 de meeste banen gecreëerd bij de bedrijven met meer dan 50 werknemers. Deze banencreatie vond plaats bij de ICT-diensten (+1.013) en kunsten (+60) terwijl bij de andere bedrijfstakken juist een daling van het aantal werknemers plaatsvond. De bedrijven tot en met 5 werknemers hebben ook een groei doorgemaakt, vooral in de ICT-sector. De bedrijven tussen de 6 en 25 werknemers kenden juist een daling van werknemers.

Figuur 7.3.1: Aandeel economische sectoren in de Amstelveense economie in 2007 (op basis van aantal banen)

Bron: LISA

Figuur 7.3.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Amstelveen voor de gehele economie, ICT en creatieve industrie (1996-2007)

Bron: LISA

7 Oudere middelgrote steden

Tabel 7.3.1: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in de creatieve industrie in Amstelveen naar deelsectoren kunsten, media en entertainment en creatieve zakelijke dienstverlening (2007 en groei 1996-2007)*

Amstelveen	Banen 2007	Groei 1996- 2007 in aantallen	Groei*** 1996- 2007 %	LQ** NL=100
Kunsten	359	239	10,5%	155
<i>Theaters, schouwburgen en concertgebouwen</i>	62	43	11,4%	159
<i>Dienstverlening tbv kunstbeoefening en organisatie van evenementen</i>	196	129	10,3%	275
Media en Entertainment	208	-140	-4,6%	56
<i>Uitgeverijen</i>	47	-184	-13,5%	28
<i>Fotografie</i>	52	18	3,9%	137
<i>Film</i>	71	4	0,5%	119
Creatieve zakelijke dienstverlening	1450	137	0,9%	236
<i>Architecten</i>	96	-79	-5,3%	42
<i>Reclamebureaus</i>	1309	202	1,5%	489
Creatieve industrie	2017	236	1,1%	166
ICT en creatieve industrie	4671	1484	3,5%	165

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

7 Oudere middelgrote steden

Tabel 7.3.2: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in de ICT-sector in Amstelveen naar deelsectoren content, diensten en hardware (2007 en groei 1996-2007)*

Amstelveen	Banen 2007	Groei 1996-2007 in aantallen	Groei*** 1996-2007 %	LQ** NL=100
Content	1553	71	0,4%	230
<i>Reclamebureaus</i>	1309	202	1,5%	489
<i>Uitgeverijen</i>	47	-184	-13,5%	28
<i>Fotografie</i>	52	18	3,9%	137
<i>Film</i>	71	4	0,5%	119
Diensten	2585	1384	7,2%	226
<i>Drukkerijen</i>	43	-39	-5,7%	24
<i>Telecommunicatie</i>	84	68	16,3%	40
<i>Hardware consultancy</i>	12	-473	-28,6%	19
<i>Softwarebureaus</i>	1982	1792	23,8%	357
<i>Computercentra, databanken, webhosting en websites</i>	387	62	1,6%	653
<i>Onderhoud en reparatie van computers en kantoor machines</i>	17	-79	-14,6%	78
<i>Netwerkbeheer, computerbeveiliging, automatiseringsdiensten.</i>	55	55	-	113
Hardware	69	-136	-9,4%	15
<i>Vervaardiging van computers</i>	13	-148	-20,4%	215
ICT	4207	1319	3,5%	184
ICT en creatieve industrie	4671	1484	3,5%	165

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

7 Oudere middelgrote steden

Tabel 7.3.3: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de creatieve industrie naar grootteklasse in Amstelveen (1996-2007)

Amstelveen	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 25	26 t/m 50	50+	totaal
<i>Kunsten</i>	55	66	8	-20	70	60	239
<i>Media en Entertainment</i>	15	23	-13	-15	-71	-79	-140
<i>Creatieve Zakelijke Dienstverlening</i>	43	27	8	-74	153	-20	137
Creatieve Industrie	113	116	3	-109	152	-39	236

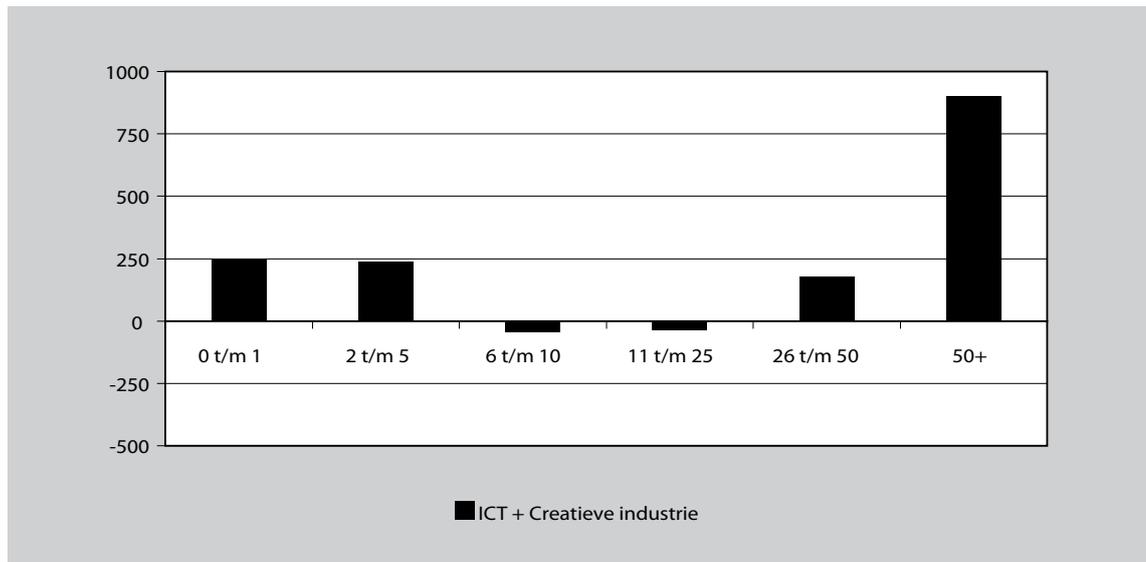
Bron: LISA

Tabel 7.3.4: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de ICT-sector naar grootteklasse in Amstelveen (1996-2007)

Amstelveen	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 25	26 t/m 50	50+	totaal
<i>Content</i>	51	31	-1	-114	109	-5	71
<i>Diensten</i>	122	114	-29	64	100	1013	1384
<i>Hardware</i>	12	7	-16	10	-73	-76	-136
ICT	185	152	-46	-40	136	932	1319

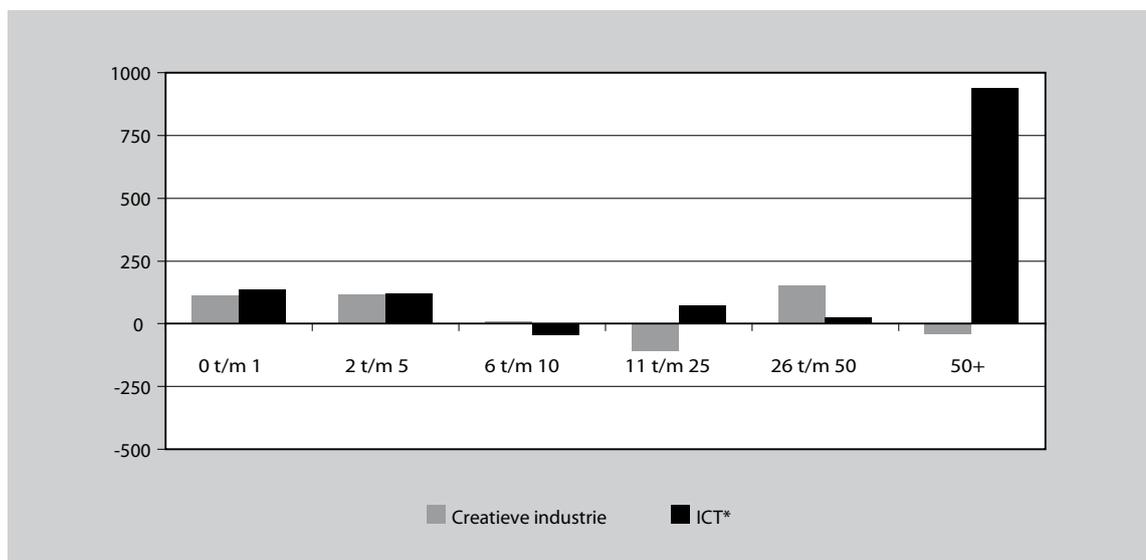
Bron: LISA

Figuur 7.3.3: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT-sector en creatieve industrie in Amstelveen (1996-2007)

Bron: LISA

Figuur 7.3.4: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT-sector en creatieve industrie in Amstelveen, gesplitst (1996-2007)*

Bron: LISA

* ICT exclusief contentindustrie

Bijlage 1 Ontwikkelingen in de creatieve industrie

Highlights creatieve industrie Nederland en Noordvleugel

Aandeel Noordvleugel

Het aandeel van de Noordvleugel in de nationale werkgelegenheid in de creatieve industrie is dominant. De Noordvleugel is goed voor 41 procent van de banen in de kunstensector, 48 procent van de banen in de sector media en entertainment en 31 procent van de banen in de creatieve zakelijke dienstverlening. Ten opzichte van de vorige meting met gegevens over 2005 betekent dit dat de Noordvleugel licht aandeel verliest in de sector media en entertainment (was 49 procent) en in de creatieve zakelijke dienstverlening (was 33 procent).

Omvang en groei aantal banen in deelsectoren

De creatieve zakelijke dienstverlening is met 37.000 banen in de Noordvleugel de grootste deelsector in de creatieve industrie. Sinds 1996 is het aantal banen in deze deelsector in de Noordvleugel met gemiddeld 4,1 procent gegroeid, tegenover 3,7 procent in Nederland. De deelsector media en entertainment is in de Noordvleugel goed voor 34.500 banen. Ondanks de sterke vertegenwoordiging van de deelsector media en entertainment ligt de groei van het aantal banen in de Noordvleugel in deze sector op het landelijk gemiddelde (+1,6 procent gemiddeld per jaar sinds 1996). De deelsector kunsten is met 18.200 banen de kleinste deelsector maar kent wel de hoogste groei met +5,9 procent gemiddeld per jaar sinds 1996. De groei van de kunstensector ligt in de Noordvleugel hoger dan gemiddeld in Nederland (+5,2 procent). In de Noordvleugel is de werkgelegenheid het meest gegroeid bij de grote bedrijven (> 50 banen); deze waren goed voor eenderde van de banengroei sinds 1996. Dit wijkt af van het Nederlandse beeld, waar eenderde van de banengroei juist voor rekening van de zelfstandigen zonder personeel kwam.

Omvang en groei aantal banen in bedrijfstakken

In de creatieve zakelijke dienstverlening omvatten de reclamebureaus de meeste banen (17.200). De grootste groeiers zijn echter de bedrijfstakken mode- en interieurontwerpers (+10,2 procent gemiddeld per jaar sinds 1996) en landschapsarchitecten (+9,2 procent gemiddeld per jaar sinds 1996).

De media en entertainmentindustrie toont een sterk wisselend beeld. De uitgeverijen vormen de grootste bedrijfstak (12.600 banen) maar kennen ook als enige een daling van de werkgelegenheid (-1,3 procent gemiddeld per jaar). Bedrijven gericht op radio- en TV-producties kennen een werkgelegenheidsgroei van 13,9 procent per jaar. Dit contrasteert met omroeporganisaties die slechts een jaarlijkse groei van gemiddeld 0,8 procent kennen.

De grootste bedrijfstakken in de kunstensector kennen tevens de hoogste groei. De podiumkunsten, goed voor 4.100 banen, groeit sinds 1996 met gemiddeld 9,8 procent per jaar. De dienstverlening voor kunst en evenementen telt 5.800 banen en groeit met gemiddeld 9 procent per jaar.

Betekenis van stedelijke milieus

In de tien grootste steden in de Noordvleugel concentreert zich 73 procent van het aantal vestigingen en 80 procent van het aantal banen in de creatieve industrie in de regio. De vestigingen van creatieve bedrijven in deze tien steden zijn groter dan het Nederlands gemiddelde; dat geldt voor zowel kunsten als media en entertainment en creatieve zakelijke dienstverlening. De steden in de Noordvleugel kennen ook een hoger aandeel aan grote bedrijven (> 50 banen) dan de rest van Nederland. Alle grootteklassen daaronder zijn echter in stedelijke milieus ondervertegenwoordigd.

Van de steden heeft alleen Amsterdam een evenwichtige verdeling van het aantal banen over de drie deelsectoren. In alle overige steden springt een deelsector in het oog, in een aantal gevallen twee. Hilversum is daarvan het duidelijkste voorbeeld, met 88 procent van het aantal creatieve lokale banen geconcentreerd in media en entertainment. Amersfoort, Amstelveen, Almere, Zaanstad en Utrecht kennen

Bijlage 1: Ontwikkelingen in de creatieve industrie

een accent op creatieve zakelijke dienstverlening (> 60 procent van de lokale creatieve werkgelegenheid). In Haarlemmermeer, Haarlem en Nieuwegein houden creatieve zakelijke dienstverlening en de mediasector elkaar in evenwicht.

Omzet in creatieve bedrijvigheid

De totale omzet van de creatieve industrie in Nederland bedraagt € 21 mrd. Daarvan neemt de Noordvleugel € 8,2 mrd voor haar rekening. De Noordvleugel lijkt met name voor media en entertainment van belang voor de omzet. Terwijl deze deelsector goed is voor 38 procent van het aantal banen, vertegenwoordigt ze 45 procent van de omzet in de creatieve sector. De creatieve zakelijke dienstverlening vertegenwoordigt 41 procent van het aantal banen en levert 36 procent van de omzet in de creatieve sector. Deze negatieve verhouding wordt veroorzaakt door het arbeidsintensieve karakter van de creatieve zakelijke dienstverlening, met een accent op individueel ontwerptalent (in reclame, architectuur, mode, interieur en landschap).

Banen in de creatieve industrie

Tabel B1.1 Banen in de creatieve industrie voor Nederland, de Noordvleugel en de top 10 gemeenten naar kunsten, media en entertainment, en creatieve zakelijke dienstverlening (2007)

Gebied	Kunsten	Media en Entertainment	Creatieve zakelijke dienstverlening	Creatieve Industrie	% K	% M en E	% CZD	% CI
Nederland	44676	71094	118257	234027	19	30	51	100
Noordvleugel	18224	34473	37053	89750	20	38	41	100
Top 10	15593	27750	28655	71998	22	39	40	100
Overig Noordvleugel	2631	6723	8398	17752	15	38	47	100

Bron: LISA

Tabel B1.2 Banen in de creatieve industrie voor de top 10 gemeenten in de Noordvleugel naar kunsten, media en entertainment, en creatieve zakelijke dienstverlening (2007)

Gebied	Kunsten	Media en Entertainment	Creatieve zakelijke dienstverlening	Creatieve Industrie	% K	% M en E	% CZD	% CI
Amsterdam	10084	11753	10976	32813	31	36	33	100
Utrecht	2333	1498	5679	9510	25	16	60	100
Hilversum	521	9477	732	10730	5	88	7	100
Amersfoort	364	519	3701	4584	8	11	81	100
Haarlemmermeer	368	1774	1652	3794	10	47	44	100
Almere	363	649	1571	2583	14	25	61	100
Haarlem	682	1131	1344	3157	22	36	43	100
Nieuwegein	179	483	593	1255	14	38	47	100
Amstelveen	359	208	1450	2017	18	10	72	100
Zaanstad	340	258	957	1555	22	17	62	100

Bron: LISA

Omzet in de creatieve industrie

Tabel B1.3 Omzet creatieve industrie voor Nederland, de Noordvleugel en top 10 gemeenten naar kunsten, media en entertainment, en creatieve zakelijke dienstverlening in 2006 (in duizenden euro's)

Gebied	Kunsten	Media en Entertainment	Creatieve zakelijke dienstverlening	Creatieve Industrie	% K	% M en E	% CZD	% CI
Nederland	3859	7642	9576	21076	18	36	45	100
Noordvleugel	1568	3674	2945	8186	19	45	36	100
Top 10	1342	2935	2235	6512	21	45	34	100
Overig Noordvleugel	226	739	710	1674	13	44	42	100

Bron: TNO, op basis van CBS/LISA

Tabel B1.4 Omzet creatieve industrie voor top 10 gemeenten in de Noordvleugel naar kunsten, media en entertainment, en creatieve zakelijke dienstverlening 2006 (in duizenden euro's)

Gebied	Kunsten	Media en Entertainment	Creatieve zakelijke dienstverlening	Creatieve Industrie	% K	% M en E	% CZD	% CI
Amsterdam	887	1303	819	3008	29	43	27	100
Utrecht	186	146	492	824	23	18	60	100
Hilversum	45	904	57	1006	4	90	6	100
Amersfoort	31	52	283	365	8	14	77	100
Haarlemmermeer	30	224	121	375	8	60	32	100
Almere	31	51	100	182	17	28	55	100
Haarlem	59	141	111	311	19	45	36	100
Nieuwegein	17	65	54	136	12	48	40	100
Amstelveen	27	20	123	170	16	12	73	100
Zaanstad	30	30	75	135	22	22	56	100

Bron: TNO, op basis van CBS/LISA

Bijlage 1: Ontwikkelingen in de creatieve industrie

Bedrijfsvestigingen in de creatieve industrie

Tabel B1.5 Aantal vestigingen in de creatieve industrie voor Nederland, de Noordvleugel en top 10 gemeenten naar kunsten, media en entertainment, en creatieve zakelijke dienstverlening (2007)

Gebied	Kunsten	Media en Entertainment	Creatieve zakelijke dienstverlening	Creatieve Industrie
Nederland	15750	17037	33742	66529
Noordvleugel	6104	7257	10515	23876
Top 10	4689	5539	7253	17481
Overig Noordvleugel	1415	1718	3262	6395

Bron: LISA

Tabel B1.6 Aantal vestigingen in de creatieve industrie voor top 10 gemeenten in de Noordvleugel naar kunsten, media en entertainment, en creatieve zakelijke dienstverlening (2007)

Gebied	Kunsten	Media en Entertainment	Creatieve zakelijke dienstverlening	Creatieve Industrie
Amsterdam	2699	3260	3599	9558
Utrecht	727	667	1114	2508
Hilversum	214	485	306	1005
Amersfoort	200	241	445	886
Haarlemmermeer	65	71	214	350
Almere	218	257	416	891
Haarlem	258	255	488	1001
Nieuwegein	57	73	160	290
Amstelveen	122	114	208	444
Zaanstad	129	116	303	548

Bron: LISA

Tabel B1.7 Banen per vestiging in de creatieve industrie voor Nederland, de Noordvleugel en top 10 gemeenten naar kunsten, media en entertainment, en creatieve zakelijke dienstverlening (2007)

Gebied	Kunsten	Media en Entertainment	Creatieve zakelijke dienstverlening	Creatieve Industrie
Nederland	2,8	4,2	3,5	3,5
Noordvleugel	3,0	4,8	3,5	3,8
Top 10	3,3	5,0	4,0	4,1
Overig Noordvleugel	1,9	3,9	2,6	2,8

Bron: LISA

Tabel B1.8 Banen per vestiging in de creatieve industrie voor de top 10 gemeenten in de Noordvleugel naar kunsten, media en entertainment, en creatieve zakelijke dienstverlening (2007)

Gebied	Kunsten	Media en Entertainment	Creatieve zakelijke dienstverlening	Creatieve Industrie
Amsterdam	3,7	3,6	3,0	3,4
Utrecht	3,2	2,2	5,1	3,8
Hilversum	2,4	19,5	2,4	10,7
Amersfoort	1,8	2,2	8,3	5,2
Haarlemmermeer	5,7	25,0	7,7	10,8
Almere	1,7	2,5	3,8	2,9
Haarlem	2,6	4,4	2,8	3,2
Nieuwegein	3,1	6,6	3,7	4,3
Amstelveen	2,9	1,8	7,0	4,5
Zaanstad	2,6	2,2	3,2	2,8

Bron: LISA

Tabel B1.9 Aandeel van de bedrijven naar grootteklasse in banen in de creatieve industrie voor Nederland, de Noordvleugel en top 10 gemeenten (2007)

	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	totaal
Nederland	19	17	9	12	10	32	100
Noordvleugel	19	16	7	11	8	40	100
Top 10	17	14	7	10	8	43	100

Bron: LISA

Groei: banen, omzet en vestigingen

Tabel B1.10 Gemiddelde jaarlijkse werkgelegenheidsgroei in de creatieve industrie in Nederland, de Noordvleugel en top 10 gemeenten naar kunsten, media en entertainment, en creatieve zakelijke dienstverlening (1996-2007)

	Kunsten	Media en Entertainment	Creatieve zakelijke dienstverlening	Creatieve Industrie
Nederland	5,2%	1,6%	3,7%	3,3%
Noordvleugel	5,9%	1,6%	4,1%	3,3%
Top 10	6,1%	1,2%	4,8%	3,4%
Overig Noordvleugel	5,0%	3,3%	2,1%	2,9%

Bron: LISA

Bijlage 1: Ontwikkelingen in de creatieve industrie

Tabel B1.11 Gemiddelde jaarlijkse werkgelegenheidsgroei in de creatieve industrie in de top 10 gemeenten in de Noordvleugel naar kunsten, media en entertainment, en creatieve zakelijke dienstverlening (1996-2007)

	Kunsten	Media en Entertainment	Creatieve zakelijke dienstverlening	Creatieve Industrie
Amsterdam	6,5%	-0,2%	5,0%	3,1%
Utrecht	5,6%	1,5%	7,2%	5,7%
Hilversum	4,4%	2,3%	5,5%	2,6%
Amersfoort	5,8%	-3,0%	6,5%	4,7%
Haarlemmermeer	11,7%	21,7%	3,7%	9,4%
Almere	11,4%	3,9%	6,2%	6,1%
Haarlem	-0,3%	-2,5%	3,2%	0,0%
Nieuwegein	7,4%	3,5%	-2,4%	0,5%
Amstelveen	10,5%	-4,6%	0,9%	1,1%
Zaanstad	6,2%	2,0%	0,9%	2,0%

Bron: LISA

Tabel B1.12 Banen in de creatieve industrie naar bedrijfstakken in Nederland, de Noordvleugel en top 10 gemeenten (2007)

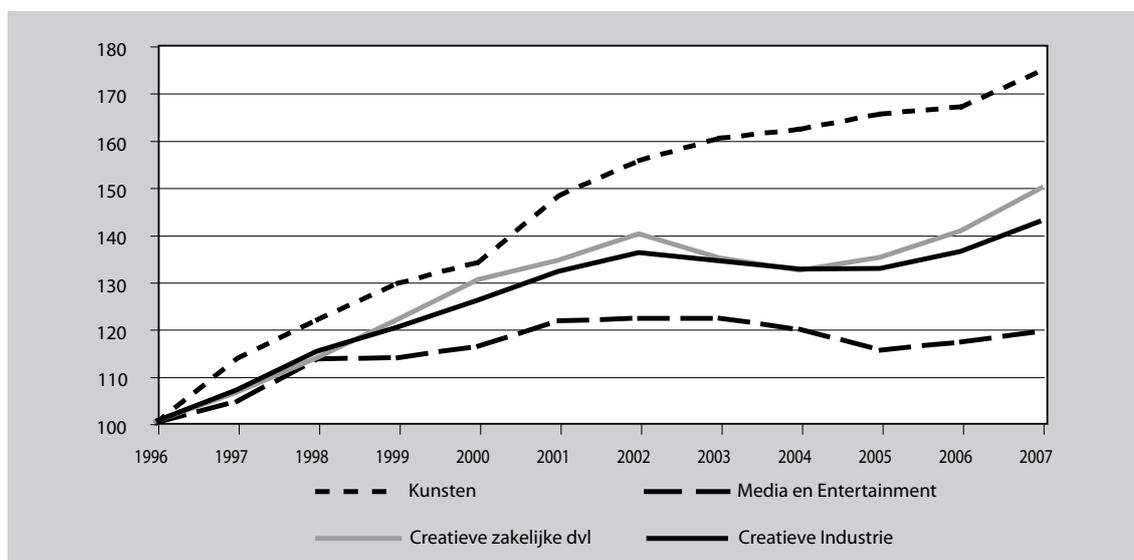
	Banen NV 2007	Aandeel in NL (%)	Groei NV 96-07*	Groei NL 96-07*
Kunsten	18224	41	5,9%	5,2%
<i>Podiumkunsten</i>	4088	52	9,8%	6,5%
<i>Scheppende kunsten</i>	2523	36	4,0%	3,8%
<i>Theaters, schouwburgen en concertgebouwen</i>	2922	39	3,5%	3,1%
<i>Dienstverlening tbv kunstbeoefening en organisatie van evenementen</i>	5751	42	9,0%	9,4%
<i>Musea en galerieën</i>	2940	34	2,1%	2,5%
Media en Entertainment	34473	48	1,6%	1,6%
<i>Uitgeverijen</i>	12578	38	-1,3%	-0,2%
<i>Fotografie</i>	2240	31	2,6%	2,7%
<i>Film</i>	6657	58	2,8%	2,9%
<i>Omroeporganisaties</i>	6133	82	0,8%	1,8%
<i>Radio en televisie</i>	5239	79	13,9%	10,9%
<i>Overig amusement</i>	507	22	6,0%	3,4%
<i>Journalisten</i>	1119	35	2,6%	2,8%
Creatieve zakelijke dienstverlening	37053	31	4,1%	3,7%
<i>Architecten</i>	10546	24	2,1%	2,0%
<i>Landschapsarchitecten</i>	6037	40	9,2%	7,7%
<i>Reclamebureaus</i>	17262	33	3,4%	3,8%
<i>Interieur- en modeontwerpers</i>	3208	43	10,2%	10,0%
Totaal creatieve industrie	89750	38	3,3%	3,3%

Bron: LISA

* betreft gemiddelde jaarlijkse groei

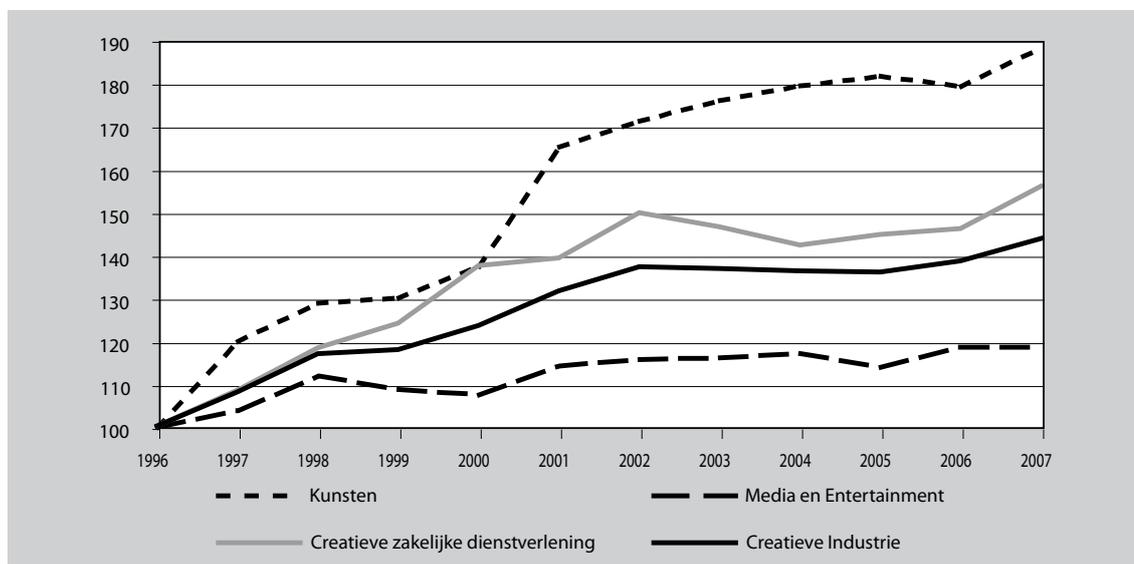
Bijlage 1: Ontwikkelingen in de creatieve industrie

Figuur B1.1 Werkgelegenheidsontwikkeling in de creatieve industrie in Nederland in de periode 1996-2007 naar kunsten, media en entertainment, en creatieve zakelijke dienstverlening (1996 op 100 gesteld)

Bron: LISA

Figuur B1.2 Werkgelegenheidsontwikkeling in de creatieve industrie in de Noordvleugel in de periode 1996-2007 naar kunsten, media en entertainment, en creatieve zakelijke dienstverlening (1996 op 100 gesteld)

Bron: LISA

Tabel B1.13 Aandeel van de bedrijven naar grootteklasse in de banengroei van de creatieve industrie voor Nederland, de Noordvleugel en top 10 gemeenten (1996-2007)

	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	totaal
Nederland	32	14	8	10	12	23	100
Noordvleugel	30	16	6	9	8	32	100
Top 10	28	16	7	9	7	33	100

Bron: LISA

Bijlage 2: Ontwikkelingen in de ICT-sector

Bijlage 2 Ontwikkelingen in de ICT-sector

Highlights ICT-sector Nederland en Noordvleugel

Aandeel Noordvleugel

Het aandeel van de breed gedefinieerde ICT-sector in de Noordvleugel ten opzichte van Nederland is groot. Van de banen in de contentindustrie bevindt zich 42 procent in de Noordvleugel. In de ICT-dienstensector vertegenwoordigt de Noordvleugel 37 procent van het totaal aantal banen. Met betrekking tot ICT-hardware levert de Noordvleugel echter slechts een bescheiden bijdrage met 17 procent van het aantal banen in de deelsector.

Ten opzichte van de vorige meting met gegevens over 2005 zijn er grote verschuivingen. Het aandeel van de ICT-dienstensector in de Noordvleugel ten opzichte van de landelijke werkgelegenheid is fors gedaald (was 53 procent). Het aandeel van de hardwareindustrie daarentegen is gestegen (was 10 procent). Ook het aandeel van de Noordvleugel van de contentsector nam toe (was 37 procent).

Omvang en groei aantal banen in deelsectoren

Met 81.000 banen is de ICT-dienstensector de grootste deelsector in de ICT van de Noordvleugel. Sinds 1996 is het aantal banen met jaarlijks gemiddeld 3,6 procent gegroeid, een groeipercentage dat een fractie hoger ligt dan het landelijk gemiddelde voor deze periode (+3,3 procent jaarlijks). De contentindustrie vormt met 55.000 banen in omvang de tweede deelsector van de ICT. De groei van het aantal banen in de contentindustrie ligt procentueel onder het landelijk gemiddelde: waar op nationaal niveau de werkgelegenheid sinds 1996 groeide met gemiddeld 2,8 procent per jaar, bereikte de Noordvleugel een groei van 2,4 procent. Met 15.500 banen vormt de hardwareindustrie de kleinste ICT-deelsector. Deze deelsector kende tevens de laagste groei met gemiddeld 0,5 procent per jaar. De Noordvleugel presteerde echter zelfs met deze beperkte groei beter dan het nationaal gemiddelde: landelijk gingen in deze deelsector banen verloren (-0,7 procent gemiddeld per jaar).

De Noordvleugel vertoont een ander groeipatroon dan landelijk te zien is. In de regio nam het aantal banen het sterkste toe bij de grote bedrijven (> 50 banen); deze waren goed voor tweevijfde van het aantal nieuwe banen. Op landelijk niveau werd de helft van het aantal nieuwe banen gecreëerd bij kleine bedrijven (tot 5 banen). Ook neemt de werkgelegenheid in de hardwaresector in de Noordvleugel toe terwijl deze sinds 2002 landelijk afneemt. Tussen 1998 en 2001 groeide de werkgelegenheid in de contentindustrie in de Noordvleugel sneller dan in Nederland.

Omvang en groei aantal banen in bedrijfstakken

De verschillen tussen bedrijfstakken in de ICT-dienstensector tonen de verschuiving van oude naar nieuwe technologieën. De softwarebureaus behoren met een jaarlijkse gemiddelde groei van het aantal banen met 10,8 procent tot de top en bieden nu aan bijna 50.000 mensen werk. Ook het aantal banen in netwerkbeheer en computerbeveiliging en in databanken en webhosting groeit, met respectievelijk 11,5 procent en 5 procent gemiddeld per jaar. De drukkerijen vormen in omvang de derde bedrijfstak (7.300 banen) maar verliezen sinds 1996 jaarlijks gemiddeld 4,3 procent van het aantal banen. Telecommunicatiediensten groeien nog slechts beperkt met 1,7 procent gemiddeld per jaar.

De contentindustrie beweegt mee met deze ontwikkeling. Het aantal banen bij radio- en televisieproducenten stijgt met gemiddeld 13,9 procent per jaar. De werkgelegenheid daarentegen bij uitgeverijen daalt met gemiddeld 1,3 procent.

Betekenis van stedelijke milieus

Minder dan de creatieve industrie is de ICT-sector afhankelijk van een stedelijke omgeving. Waar in de creatieve industrie 80 procent van de banen in de Noordvleugel is geconcentreerd in de tien grote steden, geldt dat in de ICT voor 77 procent. De steden in de Noordvleugel zijn goed voor 71 procent van

Bijlage 2: Ontwikkelingen in de ICT-sector

het aantal vestigingen. Voor de contentindustrie en de ICT-diensten geldt dat de stedelijke vestigingen groter zijn dan het landelijk gemiddelde. Alleen de vestigingen in de hardwaresector zijn kleiner dan het landelijk gemiddelde, ook in de steden. Steden met het hoogste aantal banen per vestiging zijn te vinden in Haarlemmermeer (contentindustrie, diensten- en hardwaresector), Nieuwegein (dienstensector) en Hilversum (contentindustrie, hardwaresector).

Steden waar ICT-diensten duidelijk zijn oververtegenwoordigd, zijn Utrecht, Nieuwegein en Amersfoort. Hilversum heeft een accent op de contentindustrie, gevolgd door Amsterdam.

Omzet in ICT-bedrijvigheid

De totale omzet van de brede ICT-sector in Nederland bedraagt circa € 55 mrd, waaraan de Noordvleugel € 17,5 mrd bijdraagt. De Noordvleugel lijkt met name voor de dienstensector van belang voor de omzet. Terwijl deze deelsector goed is voor 53 procent van het aantal banen, levert ze een aandeel van 58 procent in de nationale omzet. De contentindustrie in de Noordvleugel levert 36 procent van het landelijk aantal banen, maar draagt slechts 29 procent bij aan de landelijke omzet.

Banen in de ICT

Tabel B2.1 Aantal banen in de ICT voor Nederland, de Noordvleugel en de top 10 gemeenten naar content, diensten en hardware (2007)

	Content	Diensten	Hardware	ICT	% C	% D	% H	% ICT
Nederland	130138	220443	91001	441582	29	50	21	100
Noordvleugel	54943	80790	15702	151435	36	53	10	100
Top 10	43118	61400	11973	116491	37	53	10	100
Overig Noordvleugel	11825	19390	3729	34944	34	55	11	100

Bron: LISA

Tabel B2.2 Aantal banen in de ICT voor de top 10 gemeenten in de Noordvleugel naar content, diensten en hardware (2007)

	Content	Diensten	Hardware	ICT	% C	% D	% H	% ICT
Amsterdam	19410	18947	5519	43876	44	43	13	100
Utrecht	3411	16290	1579	21280	16	77	7	100
Hilversum	10046	2384	1101	13531	74	18	8	100
Amersfoort	1235	4833	727	6795	18	71	11	100
Haarlemmermeer	2444	4156	833	7433	33	56	11	100
Almere	1552	3508	787	5847	27	60	13	100
Haarlem	2007	2598	724	5329	38	49	14	100
Nieuwegein	766	4606	275	5647	14	82	5	100
Amstelveen	1553	2585	69	4207	37	61	2	100
Zaanstad	694	1493	359	2546	27	59	14	100

Bron: LISA

Omzet in de ICT

Tabel B2.3 Omzet ICT voor Nederland, de Noordvleugel en top 10 gemeenten naar content, diensten en hardware in 2006 (in duizenden euro's)

Gebied	Content	Diensten	Hardware	ICT	% C	% D	% H	% ICT
Nederland	11948	28481	15073	55502	22	51	27	100
Noordvleugel	5161	10231	2142	17534	29	58	12	100
Top 10	4032	7935	1627	13594	30	58	12	100
Overig Noordvleugel	1129	2296	515	3940	29	58	13	100

Bron: TNO, op basis van CBS/LISA

Tabel B2.4 Omzet ICT voor top 10 gemeenten in de Noordvleugel naar content, diensten en hardware in 2006 (in duizenden euro's)

Gebied	Content	Diensten	Hardware	ICT	% C	% D	% H	% ICT
Amsterdam	1829	2648	595	5073	36	52	12	100
Utrecht	286	1950	250	2486	11	78	10	100
Hilversum	946	312	235	1493	63	21	16	100
Amersfoort	98	698	117	914	11	76	13	100
Haarlemmermeer	262	616	114	991	26	62	12	100
Almere	120	397	103	620	19	64	17	100
Haarlem	203	365	132	700	29	52	19	100
Nieuwegein	89	510	49	648	14	79	8	100
Amstelveen	130	233	8	371	35	63	2	100
Zaanstad	69	207	24	300	23	69	8	100

Bron: TNO, op basis van CBS/LISA

Bedrijfsvestigingen in de ICT

Tabel B2.5 Aantal vestigingen in de ICT voor Nederland, de Noordvleugel en top 10 gemeenten naar content, diensten en hardware (2007)

Gebied	Content	Diensten	Hardware	ICT
Nederland	39258	36044	7670	82972
Noordvleugel	15027	11680	1685	28392
Top 10	11058	8191	1040	20289
Overig Noordvleugel	3969	3489	645	8103

Bron: LISA

Tabel B2.6 Aantal vestigingen in de ICT voor top 10 gemeenten in de Noordvleugel naar content, diensten en hardware (2007)

	Content	Diensten	Hardware	ICT
Amsterdam	6081	3378	388	9847
Utrecht	1510	1272	150	2932
Hilversum	729	331	39	1099
Amersfoort	537	584	80	1201
Haarlemmermeer	225	392	55	672
Almere	561	850	108	1519
Haarlem	629	463	79	1171
Nieuwegein	190	269	31	490
Amstelveen	278	303	33	614
Zaanstad	318	349	77	744

Bron: LISA

Tabel B2.7 Banen per vestiging in de ICT voor Nederland, de Noordvleugel en top 10 gemeenten naar content, diensten en hardware (2007)

	Content	Diensten	Hardware	ICT
Nederland	3,3	6,1	11,9	5,3
Noordvleugel	3,7	6,9	9,3	5,3
Top 10	3,9	7,5	11,5	5,7
Overig Noordvleugel	3,0	5,6	5,8	4,3

Bron: LISA

Tabel B2.8 Banen per vestiging in de ICT voor de top 10 gemeenten in de Noordvleugel naar content, diensten en hardware (2007)

	Content	Diensten	Hardware	ICT
Amsterdam	3,2	5,6	14,2	4,5
Utrecht	2,3	12,8	10,5	7,3
Hilversum	13,8	7,2	28,2	12,3
Amersfoort	2,3	8,3	9,1	5,7
Haarlemmermeer	10,9	10,6	15,1	11,1
Almere	2,8	4,1	7,3	3,8
Haarlem	3,2	5,6	9,2	4,6
Nieuwegein	4,0	17,1	8,9	11,5
Amstelveen	5,6	8,5	2,1	6,9
Zaanstad	2,2	4,3	4,7	3,4

Bron: LISA

Tabel B2.9 Aandeel van de bedrijven naar grootteklasse in banen in de ICT voor Nederland, de Noordvleugel en top 10 gemeenten (2007)

	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	totaal
Nederland	12	12	7	10	10	49	100
Noordvleugel	13	11	6	9	8	53	100
Top 10	12	10	5	9	8	56	100

Bron: LISA

Groei: banen, omzet en vestigingen

Tabel B2.10 Gemiddelde jaarlijkse werkgelegenheidsgroei in de ICT in Nederland, de Noordvleugel en top 10 gemeenten naar content, diensten en hardware (1996-2007)

	Content	Diensten	Hardware	ICT
Nederland	2,8%	3,3%	-0,7%	2,1%
Noordvleugel	2,4%	3,6%	0,5%	2,8%
Top 10	2,2%	3,8%	1,6%	2,9%
Overig Noordvleugel	3,4%	3,2%	-2,2%	2,5%

Bron: LISA

Tabel B2.11 Gemiddelde jaarlijkse werkgelegenheidsgroei in de ICT in de top 10 gemeenten in de Noordvleugel naar content, diensten en hardware (1996-2007)

	Content	Diensten	Hardware	ICT
Amsterdam	1,4%	4,2%	2,0%	2,6%
Utrecht	4,9%	4,2%	1,7%	4,1%
Hilversum	2,5%	4,8%	-4,6%	2,0%
Amersfoort	1,6%	5,9%	0,3%	4,2%
Haarlemmermeer	15,6%	0,3%	10,2%	4,1%
Almere	7,4%	12,7%	18,2%	11,4%
Haarlem	-0,6%	-3,5%	0,3%	-2,0%
Nieuwegein	0,2%	4,5%	0,2%	3,5%
Amstelveen	0,4%	7,2%	-9,4%	3,5%
Zaanstad	-2,7%	-0,9%	6,8%	-0,7%

Bron: LISA

Bijlage 2: Ontwikkelingen in de ICT-sector

Tabel B2.12 Banen in de ICT naar bedrijfstakken in Nederland, de Noordvleugel en top 10 gemeenten (2007)

	Banen NV 2007	Aandeel in NL (%)	Groei NV 96-07*	Groei NL 96-07*
Content	54943	42	2,4%	2,8%
<i>Reclamebureaus</i>	17262	33	3,4%	3,8%
<i>Interieur- en modeontwerpers</i>	3208	43	10,2%	10,0%
<i>Uitgeverijen</i>	12578	38	-1,3%	-0,2%
<i>Fotografie</i>	2240	31	2,6%	2,7%
<i>Film</i>	6657	58	2,8%	2,9%
<i>Omroeporganisaties</i>	6133	82	0,8%	1,8%
<i>Radio en televisie</i>	5239	79	13,9%	10,9%
<i>Overig amusement</i>	507	22	6,0%	3,4%
<i>Journalisten</i>	1119	35	2,6%	2,8%
Diensten	80790	37	3,6%	3,3%
<i>Drukkerijen</i>	7290	21	-4,3%	-2,8%
<i>Reproductie van audio,video en computermedia</i>	239	18	-20,1%	-9,9%
<i>Telecommunicatie</i>	13505	34	1,7%	1,2%
<i>Verhuur van computers en kantoormachines</i>	284	52	-3,9%	-1,2%
<i>Hardware consultancy</i>	1797	15	-12,6%	-2,8%
<i>Softwarebureaus</i>	48939	46	10,8%	10,4%
<i>Computercentra, databanken, webhosting en websites</i>	5412	47	5,0%	5,9%
<i>Onderhoud en reparatie van computers en kantoormachines</i>	1399	33	7,0%	9,0%
<i>Netwerkbeheer, computerbeveiliging, automatiseringsdiensten.</i>	1925	21	11,5%	1,9%
Hardware	15702	17	0,5%	-0,7%
<i>Vervaardiging van computers</i>	191	16	-16,3%	-10,1%
<i>Vervaardiging van overige elektrische machines, apparaten en benodigdheden</i>	1903	18	7,0%	-4,1%
<i>Vervaardiging van audio-,video en telecommunicatie apparatuur en benodigdheden</i>	2025	10	-5,9%	-3,3%
<i>Vervaardiging van medische, precisie- en optische apparaten en instrumenten</i>	2211	17	6,7%	-0,1%
<i>Technisch speur- en ontwikkelingswerk</i>	2124	13	4,0%	4,3%
<i>Technisch ontwerp bureaus voor elektro, telematica, e.d.</i>	7248	24	1,5%	1,2%
ICT	151435	34	2,8%	2,1%

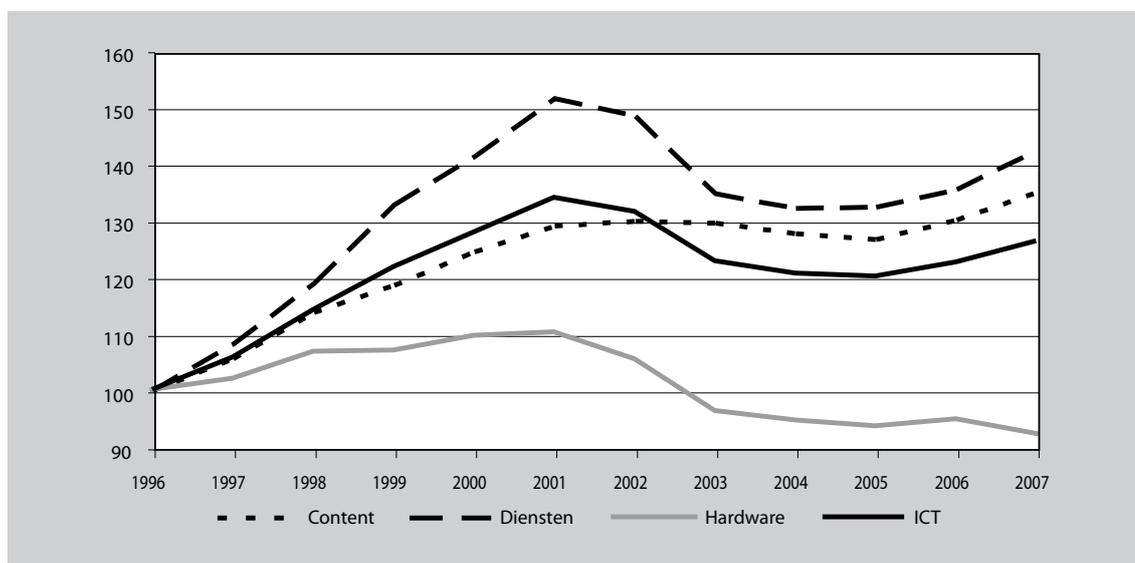
Bron: LISA

* betreft de gemiddelde jaarlijkse groei

Bijlage 2: Ontwikkelingen in de ICT-sector

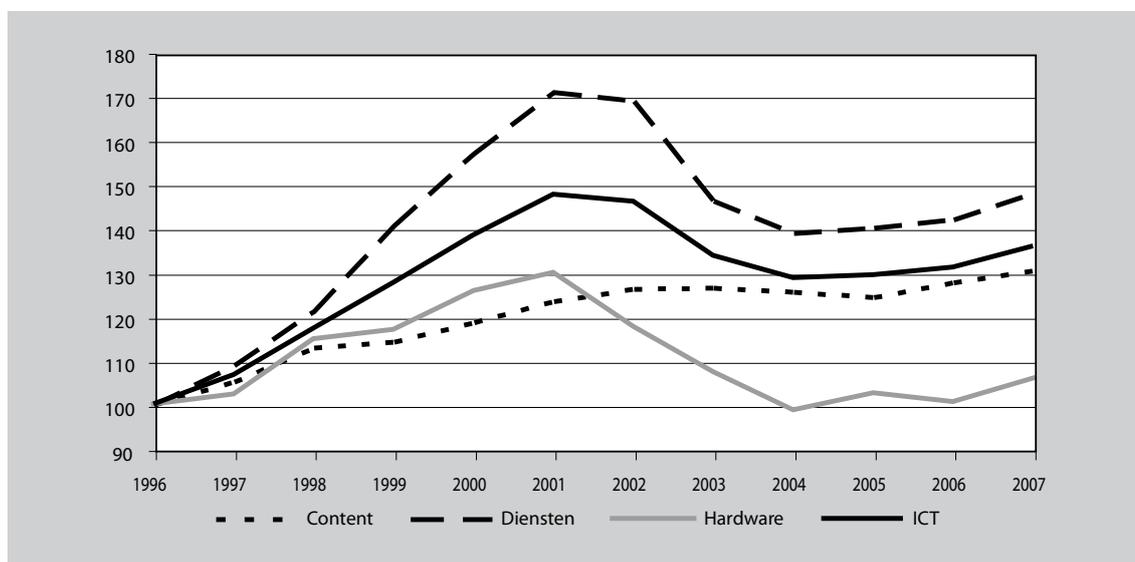

Figuur B2.1 Werkgelegenheidsontwikkeling in de ICT naar content, diensten en hardware in Nederland in de periode 1996-2007 (1996 op 100 gesteld)

Bron: LISA

Figuur B2.2 Werkgelegenheidsontwikkeling in de ICT naar content, diensten en hardware in de Noordvleugel in de periode 1996-2007 (1996 op 100 gesteld)

Bron: LISA

Tabel B2.13 Aandeel van de bedrijven naar grootteklasse in de banengroei van de ICT voor Nederland, de Noordvleugel en top 10 gemeenten (1996-2007)

	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	totaal
Nederland	33	16	9	10	13	19	100
Noordvleugel	27	14	6	8	7	38	100
Top 10	25	13	6	8	7	41	100

Bron: LISA

Bijlage 3 Operationele definities creatieve industrie en ICT-industrie

Bij de afbakening van ICT en creatieve industrie sluiten we aan bij eerdere studies naar deze sectoren. In 2004 heeft TNO onderzoek verricht naar de creatieve industrie en ICT/nieuwe media voor de regio Amsterdam in opdracht van de gemeente Amsterdam¹.

In dit rapport staat een afbakening van de creatieve industrie en de ICT-sector volgens de SBI'93-bedrijfstakingindeling. Daarnaast is door TNO in 2002 de ICT-sector belicht in de Noordvleugel². In dit rapport staat een omschrijving van de onderverdeling van de ICT-sector naar content, diensten en hardware.

Op basis van deze twee bronnen is een afbakening gemaakt van de ICT-sector naar content, diensten en hardware. Bij de definiëring van de categorie content binnen ICT is aangesloten bij de afbakening van de creatieve industrie. Content is gedefinieerd als media en entertainment aangevuld met reclame en modeontwerpers.

Een wellicht opvallende keuze ten opzichte van andere studies is de opname van drukkerijen en reproductie van andersoortige informatiedragers onder ICT-diensten; zij faciliteren immers de distributie van informatie met behulp van reproductietechnologie en zijn daarom vergelijkbaar met telecommunicatiebedrijven. In afwijking van eerdere definities is groothandel en detailhandel uit de definitie van ICT gelaten, evenals videotheken en volkskredietbanken. In tabel 1 en tabel 2 is een overzicht gegeven van de afbakening van ICT en de creatieve industrie.

De omzetcijfers zijn ontleend aan de Nationale Rekeningen van het CBS. Dit productiebegrip geeft de waarde van de productie weer, exclusief belastingen en subsidies. De toegevoegde waarde is de productie minus intermediair verbruik.

¹ Rutten, P., Manshanden, W., Muskens, J. en O. Koops, *De creatieve industrie in Amsterdam en de regio*, TNO, 2004.

² Rutten, P., *ICT in the Northern Randstad: Noord-Holland Zuid en Almere*, TNO, 2002.

Bijlage 3: Definities

Tabel B3.1: Afbakening op bedrijfstakniveau van de creatieve industrie naar deelsectoren kunsten, media en entertainment, en creatieve zakelijke dienstverlening

Kunsten		Media en Entertainment		Creatieve zakelijke dienstverlening	
92311	Beoefening van podiumkunst	2211	Uitgeverijen van boeken e.d.	74201	Architecten- en tech. ontwerp bureaus
92312	Producenten van podiumkunst	2212	Uitgeverijen van dagbladen	74202	Tech. ontwerp en advies voor stedenbouw-, verkeers-, ruimten
92313	Beoefening van scheppende kunst	2213	Uitgeverijen van tijdschriften	74401	Reclameontwerp- en -adviesbureaus
92321	Theaters, schouwburgen en concertgebouwen	2214	Uitgeverijen van geluidsopnamen	74402	Overige reclamediensten
92323	Dienstverl. tbv kunstbeoef. en organisatie van evenementen	2215	Overige uitgeverijen	74875	Interieur-, mode-ontwerpers e.d.
92521	Kunstgaleries en -expositieruimten	74811	Fotografie		
92522	Musea	92111	Producenten van (video)films (excl. televisie-producenten)		
		92112	Ondersteunende act. t.b.v. de prod. van (video)films		
		9212	Distributie van Films		
		9213	Vertoning van films		
		92201	Omroeporganisaties		
		92202	Producenten van radio- en televisieproducties		
		92203	Ondersteunende activiteiten t.b.v. radio en televisie		
		92343	Overig amusement		
		9240	Pers- en nieuwsbureaus; journalisten		

Tabel B3.2: Afbakening op bedrijfstakniveau van de ICT-industrie naar deelsectoren content, diensten en hardware.

Content		Diensten		Hardware	
2211	Uitgeverijen van boeken e.d.	2221	Drukkerijen van dagbladen	3002	Vervaardiging van computers
2212	Uitgeverijen van dagbladen	22221	Drukkerijen van boeken	3130	Vervaardiging van geïsoleerde kabel en draad
2213	Uitgeverijen van tijdschriften	22222	Drukkerijen van tijdschriften	3162	Verv. van overige elektrische benodigdheden
2214	Uitgeverijen van geluidsopnamen	22223	Drukkerijen van reclame	3210	Vervaardiging van elektrische componenten
2215	Overige uitgeverijen	22224	Drukkerijen van verpakkingen	3220	Vervaardiging van zendapparaten voor tv en radio
74401	Reclame-ontwerp- en -adviesbureaus	22225	Drukkerijen van formulieren	3230	Vervaardiging van audio- en videoapparatuur
74402	Overige reclamediensten	22226	Overige drukkerijen	3320	Vervaardiging van meet-, regel- en controle-apparatuur
74811	Fotografie	2231	Reproductie van geluidsopnamen	3330	Verv. van app. voor de bewaking van industriële processen
74875	Interieur-, mode-ontwerpers e.d.	2232	Reproductie van video-opnamen	73102	Technisch speur- en ontwikkelingswerk
92111	Producenten van (video)films (excl. televisie-producenten)	2233	Reproductie van computermedia	74204	Tech. ontw. elektro-, instal. techn. en telematica
92112	Ondersteunende act. t.b.v. de prod. van (video)films	6420	Telecommunicatie	74208	Overige technische ontwerp-, teken- en adviesbureaus
9212	Distributie van Films	7133	Verhuur van computers en kantoormachines		
9213	Vertoning van films	7210	Hardware consultancy		
92201	Omroeporganisaties	7221	Ontwikkelen, produceren en uitgeven van standaard software		
92202	Producenten van radio- en televisieproducties	7222	Ontwikkelen en produceren van maatwerk software; consultancy		
92203	Ondersteunende activiteiten t.b.v. radio en televisie	7230	Computercentra en data-entry; webhosting		
92343	Overig amusement	7240	Expl. van databanken, zoekmachines, startpagina's, websites		
9240	Pers- en nieuwsbureaus; journalisten	7250	Onderhoud en reparatie van computers e.d.		
		7260	Netwerkbeheer, computerbeveiliging, automatiseringsdiensten.		

Bijlage 4: Gemeenten in de Noordvleugel

Bijlage 4 Gemeenten in de Noordvleugel

Gemeente

1. Almere
2. Abcoude
3. Amersfoort
4. Baarn
5. De Bilt
6. Breukelen
7. Bunnik
8. Bunschoten
9. Eemnes
10. Houten
11. Leusden
12. Loenen
13. Lopik
14. Maarssen
15. Montfoort
16. Soest
17. Utrecht
18. Woudenberg
19. IJsselstein
20. Zeist
21. Nieuwegein
22. Aalsmeer
23. Amstelveen
24. Amsterdam
25. Graft-De Rijp
26. Beemster
27. Bennebroek
28. Beverwijk
29. Blaricum
30. Bloemendaal
31. Bussum
32. Castricum
33. Diemen
34. Edam-Volendam
35. Haarlem
36. Haarlemmerliede en Spaarnwoude
37. Haarlemmermeer
38. Heemskerk
39. Heemstede
40. Hilversum
41. Huizen
42. Landsmeer
43. Laren
44. Muiden
45. Naarden
46. Oostzaan
47. Ouder-Amstel
48. Purmerend
49. Uitgeest
50. Uithoorn
51. Velsen
52. Weesp
53. Zandvoort
54. Zeevang
55. Zaanstad
56. Oudewater
57. Vianen
58. Woerden
59. De Ronde Venen
60. Waterland
61. Wormerland
62. Wijdmeren

- Caves, Richard** (2000).
Creative industries. Contracts between art and commerce. Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press.
- Florida, Richard** (2002).
The rise of the creative class, and how it is transforming work, leisure, community and everyday life. New York: Basic Books.
- Florida, Richard** (2005),
The Flight of the Creative Class, New York: HarperBusiness.
- Hoogland, Walter et al** (2006).
Investeren in verbindingen. Visie op ICT en Nieuwe Media in de Noordvleugel. Hilversum: stichting iMMovator.
- Kloosterman, Robert** (2004).
Recent employment trends in the cultural industries in Amsterdam, Rotterdam, The Hague and Utrecht, a first exploration. Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie. Vol. 95, no.2, pp.245-252.
- Manshanden, Walter en Korien Jurgens** (2001).
Het ICT en nieuwe media cluster in Amsterdam. Amsterdam: Stichting voor Economisch Onderzoek.
- Manshanden, Walter, Otto Raspe en Paul Rutten** (2004).
De waarde van de creatieve industrie. Economisch Statistische Berichten, 28-5 2004, pp. 252-254.
- Manshanden, Walter, Paul Rutten, Pieter de Bruin en Olaf Koops** (2005).
Creatieve industrie in Rotterdam. Delft: TNO Ruimte en Infrastructuur.
- MUTEIS** (2003).
ICT clusters in European cities during the 1990s. Development patterns and policy lessons. European Institute for Comparative Urban Research (EURICUR), Erasmus Universiteit Rotterdam
- O+S Amsterdam** 2007:
Monitor creatieve industrie. Gemeente Amsterdam
- Roso, Monique** (2005).
Modevormgeving in Nederland. De ontbrekende bruggen tussen creatie en commercie. Amsterdam: Prensela Stichting voor Nederlandse vormgeving.
- Rutten, Paul** (2001)
ICT in the Northern Randstad: Noord-Holland Zuid and Almere. Spectre Working Paper: Delft: TNO Strategie, Technologie en Beleid.
- Rutten, Paul** (2006).
Culture and urban regeneration. Findings and conclusions on the economic perspective. Lille (Fr.): URBACT. L'Agence de development et d'urbanisme de Lille Métropole.
- Rutten, Paul, Walter Manshanden, Jos Muskens & Olaf Koops** (2004).
De creatieve industrie in Amsterdam en de regio. Delft: TNO Strategie, Technologie en Beleid.
- Rutten, Paul, Walter Manshanden, Pieter de Bruin, Olaf Koops en Mhiera Den Blanken** (2005a).
Vormgeving in de creatieve economie. Delft: TNO Informatie en Communicatietechnologie.
- Rutten, Paul, Walter Manshanden, Gabriela Bodea en Wouter Jonkhoff** (2005b).
De Creatieve Industrie in de Zuidelijke Tripool: Maastricht, Heerlen, Sittard-Geleen. Delft: TNO informatie en Communicatietechnologie.
- Rutten, Paul, Teunis IJdens, Dany Jacobs en Karel Koch** (2005c).
Knelpunten in creatieve productie: Creatieve industrie. Delft: TNO Informatie en Communicatietechnologie.
- Rutten, Paul en Joost Driessen** (2005).
Time waits for no one. De razendsnelle ontwikkeling van de media- en entertainmentindustrie. Haarlem: Hogeschool INHOLLAND
- Rutten, Paul, Jouko Huismans en Olaf Koops** (2006).
Cross Media Monitor 2006. ICT en creatieve bedrijvigheid in de Noordvleugel. Stichting iMMovator, Hogeschool INHOLLAND i.s.m. TNO Innovatie en Ruimte
- Scott, Alan J.** (2005).
On Hollywood. Princeton (NJ), Princeton University Press

Bijlage 5:

